

Swedish-Czechoslovak
Solidarity 1968-1989

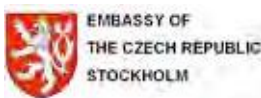
MINNEN MEMORIES VZPOMÍNKY SPOMIENKY

Swedish-Czechoslovak
Solidarity 1968-1989

PUBLISHED ON THE OCCASION
OF THE “SWEDISH–CZECHOSLOVAK
SOLIDARITY 1968-1989” EVENT
Stockholm, 27 September 2011

ŠKODA

KREAB & GAVIN ANDERSON
WORLDWIDE

UrbanPrint

For information about this publication, please contact
the Embassy of the Czech Republic in Sweden,
Phone: +46 8 440 42 25 or
Email: stockholm@embassy.mzv.cz

The publication is available online on
www.mzv.cz/stockholm

Production: Embassy of the Czech Republic in Sweden
Graphic design and print: West Studios + Urban Print

ISBN 978-91-633-9554-3
Second edition
Stockholm 2011

- 5 **FOREWORD**
 Jan Kára
- 7 **OLOF PALME**
 Anförande i Malmö den 21 augusti 1968
- 11 **VÁCLAV HAVEL**
- 16 **BO ABELIN**
- 19 **PER-OLOF BERGSTRÖM**
- 24 **ALICE MARGARETA COOPER**
- 28 **PETER CURMAN**
- 30 **ĽUBOMÍR ĎUROVIČ**
- 35 **ANDERS FERM**
- 40 **KRISTIAN GERNER**
- 44 **JANA HEJZLAR**
- 45 **HÅKAN HOLMBERG**
- 46 **MARIANNE ISAKSSON**
- 47 **OLOF KLEBERG**
- 50 **PETER LARSSON**
- 55 **GUNNAR LASSINANTTI**
- 61 **JAN MOSANDER**
- 66 **SUZANNE NASH**

- 72 DICK NILSSON
- 74 THOMAS NYDAHL
- 76 MORITZ SAARMAN
- 80 MILOSLAVA SLAVÍČKOVÁ
- 86 JAROSLAV SUK
- 89 OTAKAR ŠTORCH
- 92 URBAN WESTLING
- 97 STEN WISTRAND
- 101 CHRISTER ÅKERLUNDH
-
- 105 ANNEX 1
The Charta 77 Foundation by
František Janouch
- 115 ANNEX 2
Programme of the 27 September 2011
event
- 117 ANNEX 3
The actors

FOREWORD

Jan Kára

The idea of organizing an event which is now called “Swedish–Czechoslovak Solidarity 1968-1989” occurred to me shortly after my arrival to Sweden in November 2007, and since then it was gradually taking shape. All around Sweden, beyond obligatory references to ice-hockey or beer or Devil’s Bible, many people whom I was meeting, often in high positions, were vividly recalling “those days” of protests against the Warsaw pact armies invasion to Czechoslovakia in August 1968, or demonstrations in support of the harassed and prisoned dissidents, most notably in connection with the Charta 77. Others were mentioning the Nobel prize for Jaroslav Seifert, awarded in the “Orwelian” year 1984, and yet others contributed with memories of their trips to Czechoslovakia, smuggling there books and journals prohibited by communist regime. I could feel the sense of solidarity even before I learned in more depth about the organized efforts around, for instance, the “Group Listy”, the Östeuropeiska Solidaritetskommittén, or the Charta 77 Foundation.

The pieces of mosaic were one by one falling in place, but it was not always a smooth process. Lots of questions were lingering on. How important was this solidarity from the perspective of Swedish politics? And from the perspective of Swedish society? Was it rather spontaneous or politically driven? What was the main driving force? What was the role of Swedish diplomacy? To what extent it was influenced by the immigrants from Czechoslovakia? In more general terms: What was happening in Sweden in reaction to the political situation in then Czechoslovakia? And even: Can we talk about the Swedish–Czechoslovak Solidarity at all?

After three years in Sweden I decided to start seeking answers to these questions in a more systematic manner, and in the beginning of 2011 I initiated the preparation of the Swedish–Czechoslovak Solidarity event. For practical reasons, the scope of the exercise was limited by “magic” years 1968 and 1989, even if the roots of solidarity obviously reach much deeper into history. Several of the old time activists were – again – ready to assist, and after some effort and lot of communication we were able to generate a list of more than 100 “actors” (of course incomplete), those who were “involved”, who – in one or another way – expressed their disagreement with political developments in Czechoslovakia and helped to raise solidarity with, and provide assistance to the pro-democratic movement in the country. Sadly, some of them are no longer among us.

The “actors” were not only encouraged to take part in the event on September 27, 2011 and to meet each other again (in many cases after many years), but they were also invited to write down their memories and reflections of the period in focus. And a number of them responded. The result is this volume – an interesting, even fascinating reading of some 20 personal testimonies, complemented by the speech of Olof Palme delivered

on the evening of 21 August 1968 in Malmö, the message of Václav Havel, the former President of Czechoslovakia and the Czech Republic, and the “historical framing” by professor Kristian Gerner.

In this volume, one should not seek all the answers to the above questions. But, without doubt, it helps to expose various facets of the solidarity – and also to show that this solidarity was not always without certain controversy: there were apparently different political underpinnings to various activities, and there were diverging opinions on, for instance, how the Charta 77 Foundation should have been directed and managed.

Kristian Gerner in his “historical framing” even makes a point that the Swedish solidarity was not necessarily there, or was rather negligible, at least at the official level. Although he is probably right, it is at the same time clear, especially from the text by Václav Havel, how important was even a tiny act of solidarity for the oppressed people on the other side of the Iron curtain. This solidarity was looming much bigger when seen from Prague’s prison.

For Václav Havel, as he points out, Sweden was “an island of hope”, a light in the darkness of the gloomy reality of the “normalized” Czechoslovakia. And one can perhaps add that what Václav Havel could see was naturally only part of the picture – the Charta 77 Foundation, a lifeline for many dissidents in Czechoslovakia, and its most visible face, that of František Janouch. And even if this was the center of the stage, the picture of Swedish–Czechoslovak solidarity was a bit more complex than that.

This volume, and the whole Swedish–Czechoslovak Solidarity project is above all meant to express gratitude to all those who unselfishly devoted time and resources to support democracy in that “far away country”, to pay tribute to them and to make sure their efforts are not forgotten.

My special thanks go to those who were most actively helping to make the “Solidarity event” a reality. Apart of my distinguished colleague and friend Peter Kmec, the Ambassador of Slovakia to Sweden, these were: Catherine von Heidenstam, Disa Håstad, František Janouch, Olof Kleberg, Gunnar Lassinanti, Ingmar Oldberg, Jiří Pallas, Miloslava Slavičková and above all Urban Westling.

My thanks go also to the colleagues at the Embassy, most notably Beata Sivaková, Jana Šáchová and Simona Hrstková, as well as the Director of the Czech Center, Lucia Åbergh.

Of course, the event would not be possible, and this volume would not exist without genuine support from Škoda Sverige and Kreab & Gavin Anderson and other sponsors. Deep thanks to them too.

Jan Kára, Ambassador of the Czech Republic to Sweden
September 2011

**This solidarity was
looming much bigger
when seen from
Prague’s prison.**

OLOF PALME

Anförande vid manifestationen för Tjeckoslovakien i Malmö den 21 augusti 1968

Folkens längtan efter frihet kan inte nedslås med våld. Den kommer att leva och den kommer till sist att segra.

Detta är vad vi framför allt skall säga oss idag när Prag är en stängd stad och Warszawapaktens styrkor invaderar Tjeckoslovakien.

Men dagens tragik har en bakgrund i det förflutna.

De tjeckiska och slovakiska folkens historia under många hundra år handlar om ett litet folks strävan att värna sin nationella identitet och sin integritet mot omgivande stormakter.

Bondeupproren och religionskrigen i detta land under 1500- och 1600-talen hade alltid en stark nationell och social bakgrund. Människorna i Böhmen, Mähren och Slovakien väjde sig mot främmande fogdar och mot mäktigare staters anspråk på deras land.

Tjeckoslovakien är en ung nation. Efter en lång politisk kamp bildades nationen efter första världskrigets slut. Då föll Tjeckoslovariens forna herrar, den habsburgska dubbelmonarkin. 1918 kan därför betecknas som en avgörande tidpunkt för det tjeckiska och slovakiska folkets frihet.

Dagens Nyheter 22 augusti 1968.

1938 var på nytt en vändpunkt. Det var München-överenskommelsens år. Hitler ställde krav. Det tjeckiska folket fick betala för vad som i stormakterna kallades ”Fred i vår tid.”

Den tjeckiska demokratin krossades. Nazismens bödlar marscherade in. De tjeckiska judarna samlades på järnvägsstationerna med Davidsstjärnan på bröstet. De flesta anträdde en resa utan återvändo – till förintelselägren i Auschwitz, Treblinka och Belsen.

Men nazisterna kunde inte utplåna folkets längtan efter frihet. Den tjeckiska nationen återfick efter kriget sitt oberoende. Demokratin återupprättades under framsynta ledare som Benesj och Masaryk.

1948 var på nytt en vändpunkt i tragikens och terrorns tecken, Tjeckoslovakien låg i skärningspunkten för stormakternas intresse. Landet tillhörde Stalins intressesfär och Stalin ville i Östeuropa skapa ett bälte av nationer som kunde tjäna hans politiska och strategiska syften. Så kom Prag-kuppen.

Ernst Wigforss skrev en gång att ”Det som skiljer socialdemokrati från kommunism är främst att man sätter olika värde på de medborgerliga rättigheter som vi anser omistliga, vare sig det gäller den enskildes trygghet mot övergrepp från de maktägande, hans yttrandefrihet, hans rätt att kritisera, att samla anhängare, att tillsammans med andra bilda en folkmajoritet, som utan våld kan genomföra förändringar i samhällslivet”.

Prag-kuppen 1948 var för många i min generation en avgörande politisk upplevelse. Inga förmildrande omständigheter kunde anföras till försvar för övergreppet.

Tjeckoslovakien var en utvecklad industrination med välfungerande demokratiska institutioner. Men den tjeckiska demokratin krossades över en natt genom militärt övervåld och med en obarmhärtig förföljelse av oliktankande som följd.

Åt Stalin restes på Moldaus strand en enorm staty. Men Tjeckoslovariens folk fick en regim som nu representerar

20 år av förtryck, ofrihet och en efterhand nedkörd ekonomi. Det var i Tjeckoslovakien jag personligen först såg stalinismens terror på nära håll.

Först 1949. Så 1950 var jag med på ett ungdomsmöte i Prag. Vackra banderoller om fred och folkens självbestämmanderätt. I tio dagar försökte jag få ordet för att protestera mot kommunisternas eländiga missbruk av ordet demokrati. Men vi skreks ner och buades ut.

En dansk talare klubbades ner av den ryske ordföranden. Den ordföranden blev sedermera chef för den sovjetiska säkerhetspolisen. På nätterna sökte jag upp människor, ständigt flyende säkerhetspolisens patruller. Träffade arbetare, som förmenats att hävda arbetarnas intressen. Studenter som motats ut från universiteten, författare som grävt ner sina manuskript i trädgården. Ty de innehåll farliga tankar. Sedan de dagarna vet jag att demokratin måste ständigt försvaras, vinnas på nytt, vidga sin verkningskrets.

Efter ett av åtskilliga besök i början av 50-talet skrev jag i vämjelse att detta orimliga samhällssystem förr eller senare måste sprängas sönder inifrån. Det står fullständigt klart att de senaste årens händelser i Tjeckoslovakien har sin rot i en djupt folklig reaktion mot samhällssystemet som till sist fick sitt utlopp även i det kommunistiska partiet.

Tjeckoslovakien blev ingen demokrati. Men landet markerade sin vilja till nationellt oberoende. Och det skedde en utveckling i demokratiserande riktning som i en hel värld hälsades som ett löfte och en förhoppning om en bättre framtid. Den 9 september

Efter ett av åtskilliga besök i början av 50-talet skrev jag i vämjelse att detta orimliga samhällssystem förr eller senare måste sprängas sönder inifrån.

skulle partikongressen ha samlats för att bekräfta den nya linjen, Få väntade en plötslig och våldsamt omkastning. Riskerna var oerhört stora för att en auktoritär stalinism skulle begagna den oro och de svårigheter som oundvikligen förestod för att med våld söka återinföra ”lag och ordning”. Detta var de tjeckiska ledarna medvetna om. Det gynnsamma framtidsperspektivet fanns i gradvisa reformer som kunde göra det möjligt att steg för steg förändra de östliga diktaturerna till mänsklighet och demokratisk socialism.

I andlös och varsam spänning följde vi hårda och bittra ordkriget, mötena i Cierna Nad Tisu och Bratislava. De onda förhandlingarna tycktes inte besannas. Förhandlingarna föreföll leda till en framgång för de tjeckiska ledarna”.

Men så kom den 21 augusti 1968.

I uttalanden från östdiktaturerna talas om att demokratin och folkets självbestämmande är hotad i Tjeckoslovakien. Men skall man tala om demokrati i Tjeckoslovakien står det alldeles klart att den i betydligt högre grad representeras av de hittillsvarande ledarna än av Sovjetunionen och dess allierade juntor bland Östeuropas diktaturer.

Detta är ett konstaterande grundat på fakta. Demokratins främsta kännetecken är ju folkets stöd, förankring hos människorna och det kan inte råda något tvivel om att utvecklingen som vi bevittnade i Tjeckoslovakien under det senaste året burits fram av det tjeckiska folkets egna krav. Ingen vågar bestrida att den regim som installerades 1948 har blivit intensivt avskydd av folket. Den gamla regimens ledare störtades i vintran och sörjes av ingen. Om de nu återinsätts är det inte befriare utan folkets förtryckare, besudlade av en 20-årig terror, som återvänder. Än en gång har det inträffat att i ett kommunistiskt land en frihetsrörelse stoppats med våld. Det angripna fruktar är kanske inte endast det tjeckiska folkets självbestämmanderätt.

Det är också det polska, det östtyska, det bulgariska och måhända framför allt, det ryska folkets längtan efter frihet och självbestämmande. Ty demokratins idé – när den en gång slagit rot – kommer alltid att leva i människornas sinnen, kommer ständigt på nytt att återvända som ett uttryck för människors värde och värdighet.

Vi har fått höra att det militära ingripandet varit nödvändigt för att skydda de kommunistiska länderna från imperialismens krafter. Stormakter har alltför lätt att uppfatta folkets vilja som en konspiration, inspirerad av främmande makt. De har alltför lätt att låta sina egna förmenta strategiska intressen gå före den lilla nationens rätt att själv forma sin identitet, sin framtid.

Ty det råder ingen som helst tvekan om att det militära ingripandet står i den bjärtaste kontrast till de högtidliga försäkringarna om ickeinblandning i andra länders inre angelägenheter. Den principen har senast bekräftats i kommunikén från mötet i Bratislava mellan representanter för Tjeckoslovakien och de stater som nu invaderat landet. Denna princip om ickeinblandning fann också uttryck i det gemensamma uttalandet efter den sovjetiske regeringschefens besök i Sverige nyligen. Ingripandet innebär ett brott mot denna princip.

Vi svenskar har med den djupaste bestörtning tagit del av nyheterna från Tjeckoslovakien. Vi känner harm, upprördhet, förtvivlan.

Sverige är en liten nation som för en fast och konsekvent neutralitetspolitik. Men neutralitetspolitiken dömer oss inte till tystnad. Den kan aldrig beta oss rätten att föra fredens och rättfärdighetens talan, att efter vår demokratiska övertygelse protestera mot våld och förtryck, att tolka känslor och stämningar hos en överväldigande folkopinion här i landet. Just därför att vi är ett litet neutralt land, obundet av stormaktsblocken har vi särskild anledning att hävda de små nationernas rätt, till nationell oberoende, deras rätt att utan inblandning från främmande länder forma sin politik och sin framtid. Det svenska folket vill enigt, samlat och med den djupaste övertygelse uttrycka sin önskan

om nationell frihet för de tjeckiska och slovakiska folken.

Men vi har en förpliktelse att säga vår mening också därför att vi är demokrater.

Diktaturen undertrycker det som är demokratins viktigaste kännetecken: rättssäkerhet och likhet inför lagen, valfrihet och valhemlighet, tryckfrihet, yttrande- och föreningsfrihet, rörelsefrihet.

Allt detta som kan sammanfattas i två begrepp, politisk frihet, och personlig frihet och som inryms i ordet demokrati.

Som demokrater måste vi ha förmågan att känna en hjärtats upprördhet inför förföljelse av människor, förtryck av rättigheter och förakt inför människans värdighet. Som demokrater måste vi ha förmågan till inlevelse och engagemang i andra människors villkor.

Och vi skall inse att demokrati är ett privilegium som förutsätter ett gemensamt ansvar. Demokratins vardag kan för en del måhända te sig trist och grå. Den engagerar kanske inte känslorna på samma sätt som de dramatiska händelserna ute i världen. Men vi har ett annat slags dramatik. Det är det frediga samhällsbyggandets dramatik, där grunden är de enskilda människornas frihetskänsla och förutsättningen ett praktiskt och ofta mödosamt vardagsarbete som bärs upp av tiotusentals människor runt om i landet. Vi skall inte underskatta den sortens dramatik. Ty det är på den vågen man bygger ett fritt demokratiskt samhälle. Och det är på det sättet vi också kan visa oss värdiga de människor som i förtvivlan kämpar för sin frihet.

Vi känner idag den djupaste sorg och besvikelse över händelserna i Tjeckoslovakien. Tjeckoslovakien ligger inte långt borta. Dess folk ligger oss nära. Intensiv är vår önskan att detta folk måtte få sin frihet och sitt oberoende.

Folkens längtan efter frihet kan inte nedslås med våld. Den kommer att leva och den kommer till sist att segra.

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek | © Olof Palmes familj

VÁCLAV HAVEL

Greetings to participants in the conference on Swedish-Czechoslovak solidarity during the years 1968-1989

Ladies and Gentlemen, dear friends,

Thank you for your invitation to attend this conference. I would indeed be glad to accept your invitation but this is unfortunately impossible due to my timetable and my state of health. Allow me, therefore, to send you long-distance greetings and say a few words to you about what Sweden and the Charta 77 Foundation meant to us in the dark days of the 1970s and 1980s.

Sweden – a small, neutral country of great technological advances and social justice – appeared to us as an island of hope and support in northern Europe. We were glad to note Sweden’s sharp protests against the occupation of our country in 1968 and the subsequent statement by Swedish Prime Minister Olof Palme in which he called “our” President, Gustav Husák, “a minion of the dictatorship”.

Sweden appeared to us as an island of hope and support in northern Europe...

It’s true that many countries expressed solidarity with Czechoslovakia at that time, but none of them managed to foster the atmosphere of sympathy, understanding and broad support for our freedom struggle that Sweden did.

That was also true as regards the creation of the Charta 77 Foundation in 1978. I was involved in the creation of the Foundation and I collaborated with it right up to November 1989, and indeed later also, when I lent both moral and financial support to the work of the Foundation.

It all started when František Janouch asked me to send a message to the World PEN Congress that was due to take place in Stockholm in the spring of 1978. I dictated the message to František Janouch and it was read out by František and Pavel Tigrid. There was considerable response to it which, I frankly admit, greatly surprised me. My “speech” was most likely behind the decision to award the Charter 77 movement the Monismanien Prize. František Janouch was asked by the Swedes to find out whether the award of the prize might jeopardise our movement in some way. He consulted me and I in turn consulted the other Charter 77 spokespersons. Naturally we “had no objections”, every kind of publicity was important for us. I once more dictated a message from Charter 77 to František and we authorised him to receive the prize, amounting to 15,000 Swedish crowns, on our behalf.

That was when František came up with the idea of setting up the Charta 77 Foundation in Stockholm. I have to say frankly that although we agreed with his idea, we didn't set much store by it.

To our surprise, František managed to put together a group of Swedish enthusiasts and obtain the patronage of a number of celebrated and influential figures such as Arthur Miller, Per Wästberg, Astrid Lindgren and Carlo Ripa di Meana, among others. The idea had clearly fallen on fertile soil. Many Swedish organisations and tens of thousands of individuals from all parts of the political spectrum started to support the Foundation. The Charta 77 Foundation soon began to operate as a sort of social security or pensions office: the regime was trying to destroy us financially and the 500-600 "Tuzex" (hard-currency) crowns that were received at hundreds of different addresses amounted to more than the average pension at that time. Later still, Charta 77 Foundation started to function as a kind of dissident Ministry of Culture.

My contact with the Foundation was interrupted by my imprisonment during the years 1979-1983. During that period, several other Charter 77 spokespersons and signatories, such as Jiří Hájek, Jiří Dienstbier, Václav Benda among many others, took over the task of contacting the Foundation.

I resumed my role of "main contact person" as soon as I was released from prison. I was surprised to discover that during my period of enforced isolation the Foundation had become a large and relatively "wealthy" organisation (particularly after it established contact with George Soros) and that in addition to social assistance it had also started supporting the publication of Czech and Slovak books by émigré publishers, as well as awarding arts grants, sending home technical equipment for the Jazz Section, and financing the purchase of equipment for the Original Videojournal (that was actually the brainchild of my wife Olga). It had also initiated the operation of "home cinemas" (by supplying, via the hard-currency Tuzex stores, colour TVs and video recorders, and above all by delivering by "not altogether legal" means video cassettes with films that were banned in our country), and last, but not least, a computer project that was to totally transform the character of samizdat. When František informed me he was sending me the first personal computer I was in a state of total shock. In a single sentence, as if in passing, he told me he would possibly be changing the rest of my life by snatching my "Žák"-brand fountain pen from my fingers and tearing me away from my eternally accursed Consul-brand typewriter. But for the fact that I had several computer experts among my relatives, I would probably have forbidden him to, out of dread of such a radical change.

I was also involved in decisions about who was to receive the prizes that the Foundation established in course of time. The decision about the award of the Tom Stoppard prize was taken solely (and secretly) in Prague. František would then announce the prize from Stockholm and "pay" the prize-winners. The juries for the František Kriegel and Jaroslav Seifert prizes included dissident friends, who conveyed their voting intentions in various ways to František in Stockholm. It operated perfectly before the November events and I am glad these prizes have survived and still enjoy a high prestige.

After my return from prison, František asked me to write some play for a major theatrical evening of solidarity being organised in Stockholm. The proposal took me somewhat by surprise, since it was many years since I had received any commissions, and at the same time I was overjoyed because, in the midst of that mayhem in Prague, I was able to find myself in the world of my original profession for at least a couple of hours.

I also appreciated the fact that the Charta 77 Foundation already shifted its activity to Prague during the course of the Velvet Revolution and from then on was one of the biggest and most esteemed foundations in our country.

I'm glad that I donated a number of my prizes to the Charta 77 Foundation, including the Erasmus Prize, a third of the Olof Palme Prize, the Grand Freedom Prize of Politiken and Dagens Nyheter and the entire Sonning Prize of Copenhagen University, which was used for the fundraising campaign to buy a Leksell Gamma Knife. The importation of that device was an act of outstanding significance, which not only saved the lives of many thousands of our fellow-citizens, but also demonstrated how civil society can operate.

I wish your conference every success.

Yours,

Václav Havel

Hrádeček, 7 September 2011

VÁCLAV HAVEL

Účastníkům semináře o švédsko-československé solidaritě v letech 1968-1989

Dámy a pánové, vážení a milí přátelé,

děkuji za pozvání zúčastnit se vaší konference. Skutečně bych rád vašemu pozvání vyhověl, bohužel mi to však ani můj časový program ani můj zdravotní stav neumožní. Dovoďte mi proto, abych vás pozdravil na dálku a řekl několik slov o tom, co pro nás znamenalo Švédsko a Nadace Charty 77 v temných sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století.

Švédsko, malá, neutrální, vysoce technologicky vyspělá a sociálně „spravedlivá“ země nám připadala jako spásný ostrov naděje na severu Evropy. Zaregistrovali jsme s potěšením ostré švédské protesty proti okupaci naší země v roce 1968 i pozdější výrok švédského premiéra Olofa Palmeho, ve které nazval „našeho“ presidenta Husáka „kreaturou diktatury“.

Sympatie Československu vyjadřovaly v té době sice mnohé země; ale žádná z nich nedokázala vytvořit atmosféru takových sympatií, pochopení a široké podpory našemu boji za svobodu, jako to udělalo Švédsko.

Stalo se tak i v souvislosti se vznikem Nadace Charty 77 v roce 1978. Byl jsem u vzniku Nadace a spolupracoval s ní až do listopadu 1989 a vlastně i později, když jsem činnost této Nadace podpořil morálně i finančně.

Všechno začalo tím, že mě František Janouch požádal, abych oslovil, bylo to na jaře 1978, světový kongres PEN-klubů, který se měl sejít ve Stockholmu. Nadiktoval jsem Františku Janouchovi poselství, které František Janouch s Pavlem Tigridem přečetli a které vyvolalo, byl jsem tím, upřímně řečeno, velmi překvapen, značný ohlas. Mé „vystoupení“ zřejmě vedlo k rozhodnutí, udělit hnutí Charty 77 cenu Monismanien. František Janouch byl Švédý pověřen zjistit, zda by udělení ceny naše hnutí nějak nepoškodilo. Konsultoval to se mnou a já s ostatními mluvčími Charty 77. Přirozeně jsme „neměli námitek“, každá publicita byla pro nás důležitá. Nadiktoval jsem zase Františkovi poselství Charty 77 a pověřili jsme ho, aby převzal cenu, která obnášela 15.000 švédských korun.

František přišel při této příležitosti s nápadem založit ve Stockholmu Nadaci Charty 77. Řeknu upřímně, s jeho nápadem jsme sice souhlasili, ale moc jsme si od něho neslibovali.

K našemu překvapení se Františkovi podařilo zorganizovat skupinu švédských

Švédsko nám připadalo jako spásný ostrov naděje na severu Evropy...

nadšenců a zaštitit činnost Nadace řadou známých a vlivných jmen jako třeba Arthur Miller, Per Wästberg, Astrid Lindgrenová, Carlo Ripa di Meana aj. Myšlenka zřejmě padla na úrodnou půdu. Mnohé švédské organizace i desítky tisíc jednotlivců patřící k celému politickému spektru, začali Nadaci podporovat. Nadace Charty 77 začala brzo fungovat jako jakýsi úřad sociálního či pensijního zabezpečení: režim se nás snažil zničit finančně, a 500–600 tuzexových korun, které přicházely na stovky adres bylo víc, než tehdejší průměrná penze. Později začala Nadace Charty 77 fungovat i jako jakési disidentské Ministerstvo kultury.

Mé styky s nadací byly přerušeny mým vězněním v letech 1979–1983. V té době převzala kontakty s Nadací řada dalších mluvčích a signatářů Charty 77 – třeba Jiří Hájek, Jiří Dienstbier, Václav Benda a mnoho dalších.

Vrátil jsem se k úloze „hlavní kontaktní osoby“ hned po propuštění z vězení. S překvapením jsem zjistil, že se Nadace za dobu mé nucené izolace stala velkou a relativně „bohatou“ organizací (zvláště poté, co navázala spojení s Georgem Sorseem) a že kromě sociální výpomoci zahájila i podporování vydávání českých a slovenských knih v emigrantských nakladatelstvích, udělovala tvůrčí stipendia, začala posílat domů technická zařízení pro jazzovou sekci, financovala nákup zařízení pro originální videojournál (který vlastně iniciovala má žena Olga), zahájila provoz domácích kin (dodávky přes Tuzex barevných televizí s videorekordéry a hlavně ne zcela legální dodávkou videokazet se zakázanými v naší zemi filmy) a nakonec počítačový projekt, který měl úplně změnit ráz samizdatu. Když mi František sdělil, že mi posílá první osobní počítač, byl jsem zcela šokován. Jen tak mezi řečí mi jednou větou oznámil, že mi možná změní zbytek života tím, že mi vytrhne z ruky plnicí pero značky Žák a že mne odtrhne od věčně proklínaného psacího stroje značky Consul. Nemít v příbuzenstvu několik počítačologů, asi bych mu to okamžitě zakázal ze samé hrůzy z tak radikální změny.

Byl jsem také při rozhodování o udělování cen, které Nadace postupně zřizovala. O udělování Ceny Toma Stopparda jsme rozhodovali výhradně (a tajně) v Praze a František ze Stockholmu cenu vyhlášoval a lauréáty „vyplácel“. V porotách cen Františka Kriegla a Jaroslava Seiferta zasedali přátelé z disentu, kteří svůj hlas různými způsoby sdělovali Františkovi do Stockholmu. Fungovalo to dokonale před Listopadem a jsem rád, že se tyto ceny udržely a mají svou vysokou prestiž až dodnes.

Po návratu z vězení mě František požádal, abych napsal pro velký divadelní večer solidarity připravovaný ve Stockholmu nějakou divadelní hru. Nabídka mě trochu zaskočila, už mnoho let jsem žádnou neměl, a zároveň rozradostnila tím, že jsem se uprostřed toho pražského kolotoče aspoň na dvě hodinky ocitl v oblasti své původní profese.

Ocenil jsem též, že Nadace Charty 77 přenesla svou činnost do Prahy ještě v průběhu sametové revoluce a že se od té doby stala jednou z největších a nejváženějších Nadací v naší zemi.

Jsem rád, že jsem Nadaci Charty 77 předal několik svých cen, cenu Erasma Rotterdamského, 1/3 ceny Olofa Palmeho, Velkou cenu Svobody Politiken a Dagens Nyheter a celou Sonningovu cenu Kodaňské university, která byla použita při sbírce na zakoupení Leksellova Gama Nože. Dovezení tohoto přístroje bylo mimořádně významným počinem, který nejen zachránil životy mnoha tisíců našich spoluobčanů, ale i ukázal, jak může fungovat občanská společnost.

Přeji vašemu jednání úspěch.

Váš

Václav Havel

Hrádeček, 7. září 2011

BO ABELIN

Spridda iakttagelser av en som blev iakttagen

Bo Abelin, tolk, översättare, som bott och arbetat 14–15 år i Tjeckoslovakien och sysslat med tjeckiska språket och tjeckiska/slovakiska förhållanden mer än fyrtio år.

Jag är en humanist/språkvetare (1945), som en gång delvis av en slump valde att göra tjeckiska språket till min levnadsbana. Under universitetsstudier vid slutet av 60-talet studerade jag historia (med inriktning på Sovjet och östra Europa). Då fick jag ett infall att studera något slaviskt språk, och eftersom till exempel tjeckoslovakisk film vid slutet av 60-talet var uppmärksammas och tämligen populär, beslöt jag mig i september 1967 för att besöka slaviska institutionen för att fråga om det vore möjligt att studera tjeckiska. Svaret blev att om minst fem intressenter anmälde sig, så skulle det bli undervisning. Så många måste ha anmält sig, men under mina studier var det inte ofta jag såg de övriga, under tre terminer var jag praktiskt taget enda elev på föreläsningarna.

Under den tredje terminen ringde en vänlig man från UD och talade

om att det var tradition att en slavist från Lund arbetade ett eller två år på ambassaden i Prag. Var jag intresserad?

Ja, tack. Så följde mitt första besök

i Tjeckoslovakien, när jag från

februari 1969 till juli 1970 arbetade på

ambassaden i Prag, där jag i huvudsak

fick arbeta med att under den hektiska

sommaren 1969, innan man mer eller

mindre stängde utresemöjligheterna,

utfärda visum till många tjecker och

slovaer. Jag fick också syssla en del med kultur och var en flitig teaterbesökare. Jag fick

möjlighet att träffa en av mina favoritförfattare, Milan Kundera, till och med hemma i

hans lilla lägenhet på en bekant gatadress i Prag, Bartolomějská ul., en ”polisgata”.

I juli 1970 åkte jag hem för att göra min militärtjänst, och efter den avslutade jag mina

grundstudier på universitetet med tjeckiska som huvudämne. Institutionens professor

uttryckte vissa önsknigar att jag skulle fortsätta vidare i en akademisk karriär, men

jag var inte så pigg på att öka på mina studieskulder, så när ett svenskt byggföretag

våren 1973 fick ett bygguppdrag i Prag och sökte efter någon med språkkunskaper

och erfarenheter från byggbranschen, skickade jag in mina papper, trots avsaknad av

Under den tredje terminen ringde en vänlig man från UD och talade om att det var tradition att en slavist från Lund arbetade ett eller två år på ambassaden i Prag.

byggerfarenheter. Och i början av juni 1973 steg jag in i en byggbarack i centrala Prag, där jag välkomnades av såväl tjecker som svenskar, tacksamma för att någon kunde tolka och översätta.

Så följde nästan tio år i byggföretagets tjänst i ČSSR, först under byggtiden (en lärorik period med högst skiftande arbetsuppgifter, från förhandlingar med ministrar till att i nödfall hoppa in och köra lastbil eller hjullastare eller att assistera glasmästare), sedan för att bevaka garantitiden och för att försöka hjälpa byggföretaget att finna nya projekt. Det enda som lyckades var ett uppdrag att leverera ett vattenrenningsverk för en industri i Vladislav i Morava (Mähren), ett synnerligen väl fungerade reningsverk för övrigt.

Det var under den här perioden som mina blygsamma bidrag till "solidaritet" med olika tjecker och slovakier utfördes. Naturligtvis lärde jag känna en lång rad intressanta människor från olika samhällsskikt och med olika intressen. Samtidigt var jag som officiell representant tämligen regelbundet på diverse sätt utsatt för vissa statliga organisationers nyfikenhet och intresse, något som ett par gånger 1975 och i synnerhet 1977 blev påträngande med s.k. vänskapliga samtal och helt öppen skuggning och annan bevakning. Det var ju naturligtvis suspekt med en svensk som kunde riktigt god tjeckiska och självklart träffade rätt många människor, som kanske kunde betraktas som suspekta i det rådande systemet, jazzmusiker, skådespelare, översättare, hockeystjärnor m.fl., t.ex. Laco Deczi, Emil Viklický, František Uhlír, Ladislav Gerendáš, Petr Popelka, Bronislav Poloczek, Jaroslava Kretschmerová, Josef Vohryzek, Josef Horešovský, Jan Eysselt (många av dessa var gäster på vår bröllopsmiddag). Dessutom hade han ju arbetat på ambassaden med viseringar, han måste väl vara polis?

Den gode Olof Kleberg hade en gång presenterat mig för Josef Vohryzek, som ju inte var en så accepterad individ i det kommunistiska samhället. En konkret solidaritetsgärning var att till denne sympatiske man (som för övrigt talade den vackraste rikssvenska man tänka kan) överlämna ett svenskt stipendium. Med Josef hade jag kontakt då och då, så att han fick en del svenska böcker, och jag nyttjade honom ett par gånger för översättningsarbeten, när jag behövde få riktigt goda översättningar av teknisk natur till tjeckiska. Som betalning önskade han i regel inte pengar, utan till exempel en bra fickräknare åt sin son. När StB förgiftade min tillvaro sommaren 1977 frågade man mig just om jag kände någon Josef, men lite dum och tankspridd som man är, kom jag bara på en hockeyspelare vid namn Josef Horešovský (också en bildad och intelligent man med intresse för litteratur). Just vid den tidpunkten kallades en del av mina hockeyvänner upp till "sjuan", som de sade. Där fick de av vederbörande myndigheter veta att jag var CIA-agent, vilket de lär ha mött med om inte gapskratt, så förvisso breda leenden, de hade nog svårt att se Abelin som en farlig imperialistagent!

Ett annat av mina favoritintressen är jazz, och praktiskt taget dagligen gick jag ner på Reduta (det låg ju nära mitt kontor på Národní tř.). Många musiker tyckte ju det var trevligt med en svensk jazzfantast och samtalade gärna om svenska musikers kvalitet. Eftersom jag redan på den tiden köpte mycket tjeckisk och slovakisk jazz, som jag levererade till vänner och bekanta i jazzbranschen i Sverige, blev det ju naturligt att leverera svensk jazz till tjeckiska och slovakiska musiker. Denna verksamhet fortsätter jag med än idag i CD-skivans värld, även om jag måste understryka att svensk jazz kan jag hitta idag i Tjeckien (Prag och Plzen), men tjeckisk eller slovakisk jazz har jag inte lyckats finna ännu i Sverige (jag har t.o.m. frågat representanter för OJ, Orkesterjournalen, men ingen hade sett något). Den här verksamheten var ju naturligtvis suspekt under den gamla regimen, det vet vi ju vad jazzmusiker är för konstiga individer, inte sant!?

Besöken på Reduta blev "ödesdigra" för mig på annat sätt också, där jag lärde

känna min hustru (och moder till tre svensk-tjeckiska barn, barnen har fått två språk från födseln) Min hustru arbetade på den tiden, år 1980, som sekreterare och sedan ”driftchef” på en av Tjeckoslovakiens populäraste teatrar, Ateliér/Ypsilon, och kan givetvis nämna en del intressanta detaljer ur den tidens kulturliv och politik. Jag fick alltså en tämligen god inblick i olika kulturarbetares svårigheter att kryssa bland de politiska blindskären.

Ett slags solidaritetsgärning var väl att på mitt lilla kontor på Národní på nätterna (under pseudonym) översätta förbjuden litteratur, tre romaner av Kundera. Det var naturligtvis ett visst logistiskt problem att forsla manus och översättningar, men det fanns en del vänliga och hjälpsamma människor som möjliggjorde detta.

Till julen 1982 avslutade byggföretaget sitt äventyr i Tjeckoslovakien och lade ner kontoret i Prag. Jag återvände till en ”vanlig” svensk tillvaro, där jag utnyttjar mina erfarenheter och kunskaper som tolk och översättare. Av en del experter fick jag vissa antydningar att jag skulle kunna få lite bekymmer vid besök i ČSSR. Efter november 1989 är situationen som bekant en annan och jag fortsätter att träffa vänner och bekanta vid besök och tjänsteuppdrag i Tjeckien och Slovakien.

PS. Personligen tycker jag inte att mina insatser för solidariteten varit särskilt stora eller omvälvande, men olika personer i min omgivning har övertygat mig om att jag bör dela med mig en del av mina erfarenheter från alla år i ČSSR, andra människor i samma ställning kan säkert berätta liknande erfarenheter. Samma gäller alla namn, jag hade helst bara velat berätta generellt, men många tycker att jag lugnt kan namnge konkreta individer.

Bo Abelin

PER-OLOF BERGSTRÖM

Solidaritetsarbete för Tjeckoslovakien i Karlstad

Innan undertecknad flyttade från Stockholm till Värmland i mitten av 1970-talet hade jag deltagit i manifestationer mot sovjetiskt förtryck och för frihet och demokrati för undertryckta folk i Central- och Östeuropa anordnade av olika exilgrupper. Jag hade då träffat på Ülo Ignats, som 1976 grundade Östeuropeiska Solidaritetskommittén (ÖESK) tillsammans med yngre personer med anknytning till stater som led under det sovjetiska oket. En av grundarna var Egon Lánský, sedermera vice premiärminister i Tjeckien.

Ülo Ignats sammanförde mig våren 1978 med Robert Warholm, då ordförande för fpu/liberala ungdomsförbundet i Karlstad. Denne var, liksom jag, uppbragt över att så lite gjordes mot det förtryck som var oss i Sverige geografiskt närmast. Tillsammans med ungdomspolitiker från fpu och muf grundade vi sommaren 1978 Östeuropeiska Solidaritetskommitténs avdelning i Värmland/Karlstad (ÖESK-Karlstad).

Ungdomspolitikerna kom dock, förutom Warholm, att spela en blygsam roll i ÖESK-Karlstad. Snart anslöt sig personer med anknytning till framförallt Estland, Lettland och Polen, men också enstaka ungrare och tjeckoslovakier. Tillsammans med icke partipolitiskt aktiva kom dessa att spela den viktigaste rollen i ÖESK-Karlstad.

Karlstadsgruppens första uppgift blev att tillsammans med dussintalet andra organisationer, borgerliga, kristna och sovjetkritiska vänstergrupper, anordna en demonstration i Karlstad den 21 augusti 1978, på tioårsdagen av invasionen 1968. Omkring 130 personer deltog i demonstrationen, i vilken bars banderoller med texten ”Sovjet ut ur Tjeckoslovakien”, ”Sluta förfölja Charta 77” och ”Frige de politiska fångarna”. Vid ett avslutande möte lästes en hälsning från Charta 77 upp och en resolution antogs där Sovjets och de tjeckoslovakiska maktthavarnas övergrepp fördömdes. En uppslagslista med motsvarande innehåll som resolutionen undertecknades av drygt 3 000 personer. (VF 21/8 1978)

Ett år senare, 21 augusti 1979, medverkade ÖESK-Karlstad vid en stödgalan (rock, visor, poesi) för Charta 77 tillsammans med bland annat FIB/Kulturfront. Vid galan hölls även ett tal om den svåra situationen för medborgarrättskämparna i Tjeckoslovakien. Nettot från galan översändes till Tjeckoslovakien för att användas till stöd för fängslade Charta 77-medlemmar och deras familjer. Tackbrev, som bevis på att pengarna nått fram, kom senare. (NWT 26/10 1979)

Snart anslöt sig personer med anknytning till framförallt Estland, Lettland och Polen, men också enstaka ungrare och tjeckoslovak.

Anders Tidström, ledamot av Fib/Kulturfronts styrelse talade efter demonstrationståget genom Karlstads centrum.

130 demonstrerade i Karlstad till minnet av Pragvåren

I dagarna är det precis tio år sedan Pragvåren slutade. Den 21 augusti 1968 krossades regeringen Dubecks liberaliserings- och demokratiseringsförsök av Warszawapaktens trupper under ledning av Sovjet. Med anledning av detta dystra jubileum anordnades en demonstration i Karlstad på lördagen.

Omröring 130 personer slöt upp i tåget som gick genom det centrala Karlstad under parolerna "Sovjet ut ur Tjeckoslovakien", "Sluta förfölja Charta 77" samt "Friga de politiska fångarna".

Vid det följande mötet på gågatan talade Anders Tidström från Fib/Kulturfronts styrelse. Han påpekade att alla

som är likgiltiga för tjeckernas svåra situation är delaktiga i förtrycket.

En hälsning från Charta 77-gruppen i Tjeckoslovakien lästes upp och slutligen antogs en resolution där Sovjets och de tjeckiska maktthavnarnas övergrepp fördömdes.

De uppropslistor som cirkulerat i Karlstad har skrivits under

av drygt 3 000 personer.

Följande organisationer stod bakom uppropet: CUF, Fib/K, Fp/fo, Förbundet Kommunist, Karlstads Kristina Ungdomsråd, KDU, Kvinnofront, Röd Ungdom, Svenska Kommunalarbetareförbundets sektion 18 i Skoghäll, SKP samt Östeuropeiska Solidaritetskommittén.

Även de följande åren genomförde ÖESK-Karlstad någon aktivitet i samband med årsdagen av invasionen i Tjeckoslovakien 1968. Vissa år begränsade sig detta, som 21 augusti 1983, till offentliggörande av ett uttalande. I uttalandet denna gång sades bl a: "21 augusti är det exakt 15 år sedan sovjetiska stridsvagnar rullade in i Tjeckoslovakien och brutalt krossade Pragvåren – den lovande utvecklingen mot ett demokratiskt och pluralistiskt samhälle. Åter tvingades det tjeckoslovakiska folket in i rädsla och hopplöshet. ... Genom Charta 77-manifestet och de dokument man publicerar påvisar rörelsen den väldiga klyftan mellan den grymma tjeckoslovakiska verkligheten och det quislingregimen säger sig stå för i internationella avtal man undertecknat, som Helsingforsavtalet och sina egna lagar." (NWT 20/8 1983)

ÖESK-Karlstad hade 1983–85 särskilda arbetsgrupper för Tjeckoslovakien, Polen och Baltikum. Därigenom möjliggjordes fler arrangemang inriktade på dessa länder.

Satsningen på en särskild Tjeckoslovakiengrupp ledde bl a till att vi tog den av Charta 77-stiftelsen producerade utställningen ”Förbjudna tankar – en utställning om den parallella kulturen i Tjeckoslovakien” till Karlstad. Den visades på stadsbiblioteket och på Karlstads Universitet under mars 1984. I samband med utställningen såldes den till utställningen hörande skriften ”De maktlösas makt – med skrivmaskinen som vapen”, som berättar om den underjordiska kulturkampen och om Charta 77. I skriften medverkar bl a: Ludvik Vaculik, Milan Kundera, Ivan Klima och Jaroslav Seifert. (NWT 14/3 1984, VF 14/3 1984, KT 15/3 1984)

Satsningen på en särskild Tjeckoslovakiengrupp resulterade också i en ”Tjeckoslovakisk kulturfest – ett program kring tjeckisk och slovakisk kultur igår och idag” på Arenan i Karlstads kulturhus. I den medverkade Jo Langer, tidigare gift med Oscar Langer, som utrensades i samband med Slanskyprocessen. Jo Langer hade då nyligen gett ut boken ”Fången i sin övertygelse” (Askild & Kärnekull), om sitt liv med Oscar Langer. Vidare medverkade bland annat den tjeckoslovakiska artistfamiljen Klanger och exiltjeckiskan Helena Friedlova, medlem i ÖESK-Göteborg. Hon berättade om den underjordiska kulturen och Charta 77. Programmet utgjordes av en vandring genom såväl Tjeckoslovaikiens förhistoria, som dess 1900-talshistoria. Ciceron för vandringen var historikern Bengt Forss, en av medlemmarna i ÖESK-Karlstads Tjeckoslovakiengrupp. (NWT 7/5 1984)

Vid ett seminarium om situationen i Polen och Tjeckoslovakien anordnat av ÖESK-Karlstad med anledning av Mänskliga rättigheters dag 10 december 1984, framträdde bl a Jaroslav Suk, en av de första undertecknarna av Charta 77 och i exil sedan 1981.

Med anledning av att Jaroslav Seifert tilldelats nobelpriset i litteratur sa Suk bl a: ”Det är en gåva av Gud för en så liten nation som Tjeckoslovakien att ha en poet som Jaroslav Seifert. Betydelsen av nobelpriset kan inte överskattas.” (VF 9/12 1984, NWT 12/12 1984)

Jaroslav Suk medverkade också, tillsammans med Irena Lundberg från Solidaritets Stockholmskontor, vid ett möte tillsammans med LO och TCO på Stora torget i Karlstad den 31 augusti 1985, födelsedagen för Solidarnosc. Mötena denna dag hade tidigare år ägnats ägnats enbart utvecklingen i Polen, men ägnades denna gång också åt Charta 77 och utvecklingen i Tjeckoslovakien.

VF
7/5 1985

Tjeckisk kulturfest i Karlstad

Svensken analyserar inte Allt är svart eller vitt

– Felet med er svenskar är att ni aldrig analyserar något. Allting är antingen svart eller vitt. Och det är som om ni inte kan intressera er för Centralamerika och Östeuropa samtidigt.

Orden kommer från Helena Friedlova, tjeckiska i svensk exil. Hon var en av dem som framträdde vid söndagens tjeckiska kulturfesteriddag på Arenan.

Kring den 10 december 1985 arrangerade ÖESK-Karlstad tillsammans med representanter för bland annat Svenska kyrkan, Karlstad Afghanistankommitté (som undertecknad varit med om att starta 1980) och Utrikespolitiska föreningen i Karlstad, storsatsningen ”Tre dagar kring mänskliga rättigheter”. Den här gången var ramen vidare än tidigare och även förtryck på andra håll i världen uppmärksammades, bl a rasförtrycket i Sydafrika och religionsförföljelse. En lång rad föredrag genomfördes på olika platser i Karlstad, bl a i skolor. I arrangemanget medverkade bl a František Janouch, ordförande i Charta 77-stiftelsen, Birgitta Westerberg från Svenska Helsingforskommittén, Noel Doubleday från Keston College, pianisten Käbi Laretei och författaren Andres Küng.

På initiativ av Monica Hassler, aktiv i ÖESK-Karlstad, och František Janouch utgavs på Karlstadsbaserade Glåmrike förlag sommaren 1986 boken ”Sacharov”. Det är en svensk utgåva av en festskrift som den ryske medborgarrättskampen Alexander Babjonsjev sammanställde inför Sacharovs 60-årsdag. Den svenska utgåvan hade kompletterats med ytterligare material av och om Sacharov, bland annat med František Janouchs essä ”Sacharov – människa och fysiker”.

Under första hälften och mitten av 1980-talet hade mycket av fokuset i ÖESK-Karlstads verksamhet legat på Polen och Tjeckoslovakien. Under åren 1987–89 kom ÖESK-Karlstad att i mycket inrikta sin verksamhet på Sovjetunionen och den allt snabbare utvecklingen där i och med att Gorbatsjov släppt andan ur flaskan med glasnost och perestrojka. Särskilt utvecklingen i Baltikum uppmärksammades genom flera arrangemang.

Även tidigare hade dock ÖESK-Karlstad och jag själv i min egenskap av journalist försökt slå mot förtryckets kärna – den sovjetiska stats- och partiapparaten. Några ord om den mest omfattande av dessa aktioner: År 1981 storsatsade Sovjetambassaden och dess svenska lakejer i Förbundet Sverige-Sovjetunionen på ”Kulturdagar” i Karlstad med besök av en rad sovjetiska potentater, bl a ambassadör Jakovlev. Kulturdagarna åtföljdes av bjudresor till Sovjet för flera Karlstadspolitiker. Avsikten var uppenbar: PR för förtryckarsystemet samt att skaffa kontakter för framtida bruk – och värvingar.

Genom demonstrationer i samband med arrangemangen ("Antisovjetiska plakat mötte ambassadören"/NWT 17 oktober 1981) och motarrangemang som påminde om sovjetiskt förtryck och vad som låg bakom den sovjetiska satsningen, torde ÖESK-Karlstad i mycket ha omintetgjort avsikten med arrangemangen. Kristian Gerner kallade exempelvis i ett anförande Kulturdagarna för Potemkinkulisser avsedda att dölja förtrycket.

Själv skrev jag också en rad artiklar om vad det var för personer som besökte Karlstad (bl a påpekade jag att vissa i själva verket var KGB- och GRU-officerare) och vad det var för quislingtyper i Förbundet Sverige-Sovjetunionen (FSS) som ordnade arrangemangen. Exempelvis skrev jag en artikel om att den som ordnade bjudresorna till Sovjet för Karlstadspolitikerna var FSS:s skattmästare Leonard Prottas – samme person som misshandlat ryske avhopparen Valentin Agapov vid sovjetdagar på Skansen i Stockholm. Medan två ambassadanställda hållit fast Agapov, hade Prottas upprepade gånger slagit honom. Artikeln, som hade rubriken "Agapovs misshandlare ordnar sovjetresa för värmlandsdelegationer" och åtföljdes av bildbevis, väckte betydande uppmärksamhet.

I protokollen från rättegången mot spionen Stig Wennerström rotade jag fram att en del av hans spionmaterial överlämnats i ett toalettskåp i Förbundet Sverige-Sovjetunionens lokaler i Stockholm. Exakta samma, märkligt mobila, toalettskåp använde Wennerström för att överlämna spionmaterial på Sovjetambassaden! Artikeln om detta ledde till att FSS anmälde mig till Pressombudsmannen. Man ogillade särskilt formuleringen att Förbundet Sverige-Sovjetunionen "figurerade i samband med Stig Wennerströms spioneri". Jag friades – och upprepade sedan denna formulering varje gång jag omnämnde FSS!

Per-Olof Bergström

Journalist, ledarskribent på VLT i Västerås och mångårig ordförande för ÖESK-Karlstad

Källor: Ovanstående redogörelse bygger, förutom på egna minnesbilder, på protokoll och verksamhetsberättelser från ÖESK-Karlstad samt tidningsklipp från Nya Wermlands-Tidningen (NWT), Värmlands Folkblad (VF) och Karlstads-Tidningen (KT).

ALICE MARGARETA COOPER

Min Prag-vår 1979

Denna betraktelse tillägnas minnet av min vän Ülo Ignats, grundare av Östeuropeiska solidaritetskommittén ÖESK, som avled den 11 augusti 2011, endast 60 år gammal.

Vid Finska viken vaknade vi till ännu en solig dag. Vi hade sen semester det året. Jag var med mina föräldrar i vår sommarstuga ute i yttersta havsbandet. Vid klart väder kunde vi se Hogland, som tillhörde Sovjetunionen och ytterligare en bit bortom den stora ön, fanns fastlandet med Sillamäe och Kunda. Orter som tillhörde Sovjetrepubliken Estland.

Vi talade inte så mycket om den politiska situationen på andra sidan Finska viken. Den verkade vara ett orubbligt faktum. Jag tyckte jag hade fått den information jag behövde. Ingen verkade ändå riktigt veta hur livet levdes i Sovjetunionen, när jag frågade. – Jag skulle komma att resa till Sovjetunionen som bilande turist 3 år senare. – Det räckte med det jag visste just då, tyckte jag. Jag hade klart för mig två viktiga saker; mammas äldre bror hade blivit dödad, skjuten, av en ryss under Finska vinterkriget och så minns jag min rädsla för ryssen 1962 då Kuba-krisen pågick. Varor i affärerna tog slut på grund av hamstring och flera personer sa till oss att fly till Sverige medan gränsen ännu var öppen. Pappa var svensk medborgare och därmed hela familjen. Det skulle alltså bli lätt för oss att kunna komma in i Sverige.

Under Kuba-krisen satt mamma och pappa uppe sent på kvällarna och lyssnade på radionyheterna. Vi hade ingen TV på den tiden. Det skulle vi inte köpa förrän 1965 och då hade vi flyttat till Sverige – inte flytt. Under somrarna hade vi ändå aldrig någon TV eftersom vi inte hade någon elström i sommarstugan. Det var ur transistorradion nyheterna strömmade varje morgon och kväll. Viktigast var då alltid väderrapporten – vi ville ju ha vackert väder under semestern.

När morgonnyheterna strömmade ur den lilla transistorradion på morgonen den 21 augusti 1968 nåddes vi av den ödesdigra nyheten att sovjetiska trupper hade invaderat Tjeckoslovakien. Tanks rullade på gatorna i centrala Prag. – Jag minns att min första tanke var, att vi nu skulle bli tvungna att avbryta semestern och skyndsamt lämna Finland. Tjeckoslovakien låg ju närmare Finland än vad Kuba gjorde! Mina föräldrar lugnade mig genom att säga att vi skulle vänta och se, semestern led mot sitt slut och vi skulle ändå snart åka hem till Sverige.

De dagarna i augusti 1968 missade vi inte en enda nyhetsutsändning.

De dagarna i augusti 1968 missade vi inte en enda nyhetsutsändning.

Jag vet att det var denna händelse, tillsammans med Ungernrevolten 1956, som kom att forma mitt politiska engagemang för decennier framöver. Det var här upprinnelsen

till mitt engagemang i ÖESK – Östeuropeiska Solidaritetskommittén – startade. Fast sommaren 1968 var jag ännu inte medveten om det.

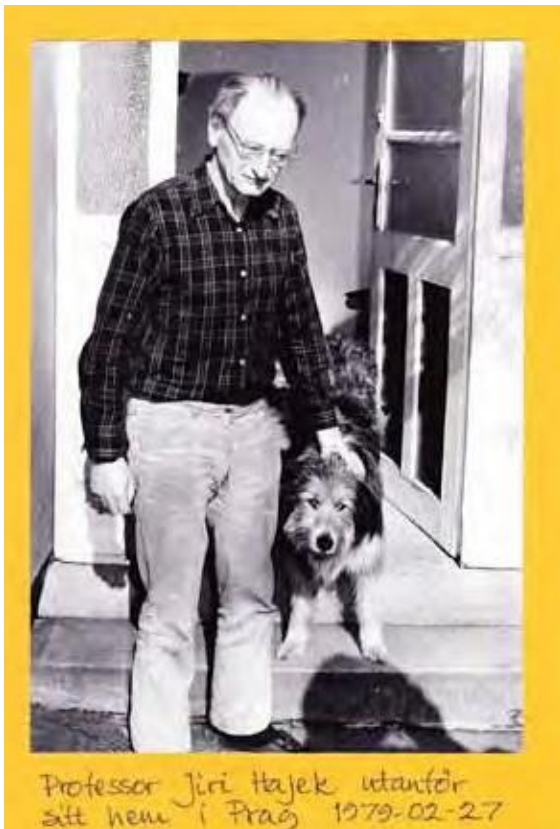
Drygt 10 år senare, på vårvintern 1979, rullade den bil jag färdades i in i Tjeckoslovakien. Jag hade blivit tillfrågad om jag ville utföra ”ett uppdrag”. Det betydde en viktig resa. Jag hade varit ute på ett antal sådana ”uppdrag” och fler skulle följa. Denna gång gällde det Tjeckoslovakien, närmare bestämt Prag. Jag skulle inte resa ensam, vilket hände ibland. Med på just den här resan var Urban och Moritz. Ingen av oss hade varit i landet tidigare.

Ovetande om vår resa var däremot de tre nytilträdna talesmännen för Charta 77 – Jiří Dienstbier, Zdena Tominová och Václav Benda. För information, kontakter, material och annat praktiskt stod František Janouch. Vi träffades i Stockholm för genomgång av vad som gällde. Sedan tidigare var jag van med att få olika lösenord och koder när jag skulle träffa företrädare för oppositionen i de olika Öststaterna. Så skedde även i detta fall.

I vårt uppdrag ingick också att, förutom mötet med talesmännen för Charta 77, sammanträffa med František Kriegel och Jiří Hájek.

Jiří Hájek hade varit utrikesminister. Han bodde i en vacker villa inte så långt från Prags centrum. Han kom oss till mötes vid trädgårdsgrinden tillsammans med sin hund, en collie. Den avsatte utrikesministern tog emot oss på ett varmt och hjärtligt sätt. Idag, mer än 32 år senare minns jag inte riktigt vad vi samtalade om, mer än det aktuella läget och de olika repressalier och utstuderade svårigheter han var utsatt för. Det minne som blev bestående var hans tydliga, mjuka och varma framtoning. Han satt inte i husarrest, så det var inte så känsligt att träffa honom just då. Livet gjordes ändå besvärligt för honom på många olika sätt. Han kunde t.ex. inte resa någonstans.

Men den andra personen, som jag fått på min lott att träffa ensam, satt däremot i husarrest. Det var en av de första undertecknarna av Charta 77, František Kriegel. Han bodde i en lägenhet i centrala Prag. Jag vill minnas att det var på översta våningen i det vackra gamla stenhuset. I trapphuset utanför hans dörr satt personer från hemliga polisen

(StB) och vaktade, dygnet runt. Detta var en ny upplevelse för mig, att plötsligt stå öga mot öga med dem! Tidigare hade jag bara läst om hur husarresten bedrevs.

Jag vill minnas att jag gick upp för alla trapporna. På det våningsplan där František Kriegel bodde fanns StB, precis som jag var beredd på. Jag ringde på och dörren öppnades. Jag visade ett kinesiskt tecken, som var lösen för att bli insläppt. Jag var därefter välkommen att stiga in och blev hänvisad till vardagsrummet. František Kriegel visade med en gest att jag var välkommen att sitta ner i en fätölj. Han satte sig vid sidan om i den andra fätöljen. På bordet stod en askkopp. Bredvid låg ett cigarettpaket. Men František Kriegel rökte inte. Ändå tände han en cigarett. Den skulle

komma till användning senare visade det sig. Samtidigt som han tände cigaretten tände han eld på min lapp med det kinesiska tecknet. Vi samtalade först om saker som kunde anses vara av en mera allmänna karaktär, men när vi kom över till mera känsliga saker kom cigaretten och tändaren till pass igen. František Kriegel tog fram ett litet skrivblock och skrev ner saker, samtidigt som han uppehöll en konversation om vardagliga saker. Han visade mig den skrivna lappen, därefter rev han den i småbitar och lät den försvinna upp i den rök som steg från askfatet. Det kom att bli några lappar, som vi utväxlade. De förintades alla på samma sätt. Vår ”konversation” skedde nämligen på det sättet. Jag fick ytterligare en ny erfarenhet av hur livet kunde vara under husarrest och avlyssning. Innan detta hade jag bara läst om rum som var avlyssnade, men aldrig upplevt det så påtagligt.

Nu, drygt 32 år senare, är det intressant att se vilka minnen som finns kvar. Det är inte så mycket VAD som sades utan HUR det skedde. Jag kan i backspegeln tydligt uppleva hur det kändes att leta upp de olika adresserna och träffa dessa personer. Det var personer som levde som de lärde. Jag är full av vördnad och oerhört tacksam att jag fick vara med om dessa upplevelser i en tid då de var avgörande för händelseutvecklingen. Jag är övertygad om att dessa droppar till slut urholkade den stenhårda kommunistdiktatur som delar av Europa härskades av under det så kallade ”Kalla kriget”. – Att sedan efter ytterligare ett 10-tal år få uppleva att de personer vi träffade i smyg – de personer som absolut inte fick förekomma i något rampljus – plötsligt befann sig i rampluset och innehade positioner som utrikesminister och liknande, det har varit skakande på ett märkligt sätt.

Vad jag är rädd för? Jag är rädd för att inte räkna till på den politiska arenan, för att inte klara av att fullfölja de uppgifter jag har föresatt mig, för att inte infria de förväntningar som riktas mot mig. När jag befinner mig i en svår situation, så är jag rädd för att jag inte ska klara av uppgiften. Men jag vill inte att detta ska låta som om jag bara bestod av en bunt nerver, full av bekymmer, panikkänslor och bristande självtillit. Tvärtom, detta konstanta tvivel på mig själv och den konstanta osäkerhet jag känner är det som får mig att arbeta hårdare och prova på fler saker. Så faktiskt är denna ångest en produktiv egenskap när jag ser vad den resulterar i. Om jag över huvudtaget har gjort något bra här i livet, så är det för att jag konstant drivits av behovet att veta om jag klarar av att göra det jag inte är säker på om jag klarar.

Václav Havel

Jag känner mig hedrad, stolt och djupt tacksam över att ha fått vara en liten kugge i det arbete som förde med sig demokrati i Östeuropa. Jag är uppriktigt glad, ja, rent av lycklig över att jag var med och gjorde en händelseutveckling möjlig som innebar ett öppnare samhälle för de människor som bor i Tjeckien och Slovakien idag. När jag så tänker tillbaka på de år som gått är jag fascinerad av att ha fått vara med och uppleva de historiska händelser som skett sedan jag i smyg träffade företrädarna för Charta 77 vårvintern 1979.

Små droppar ger resultat på sikt

Alice Margareta Cooper,
f.d. Margareta Hammar/
ordförande – ÖESK i Västsverige/Östeuropeiska Solidaritetskommittén

P.S. Under 1979 och 1980 pågick även en mera subversiv verksamhet vad beträffar införsel av material till oppositionen i Tjeckoslovakien. Jag minns att det ansågs minst lika svårt att smugga in förbjudet material till Charta 77 som det var att föra in material till Polen och Solidaritet. För att lyckas med detta inköptes en bil – Mercedes. För finansieringen av den stod František Janouch. Jag blev tillfrågad om jag visste någon som kunde ”preparera” den, det betydde i verkligheten att bygga om den på något sätt. Min bror åtog sig det uppdraget. Eftersom Mercedes är en relativt stor bil hade den också en stor bränsletank. Idén föddes att använda bränsletanken. Min bror ordnade så att ett ”mellangolv” svetsades i bränsletanken och vi fick därmed ett ”skyddat utrymme” som vi antog att inte gränspoliserna skulle upptäcka. Tyvärr kommer jag inte ihåg hur många resor Mercedesen gjorde till Tjeckoslovakien. Jag minns dock att den användes under några resor och så vitt jag vet åkte ingen fast för smuggling.

Karel Bena och Karel Jezdinsky
Tjeck desk - Radio Free Europe

PETER CURMAN

A period of our history when everything could happen!

In June 1968 Ludvík Vaculík published his famous manifest “2000 words“ in Literární Listy. There he argued that democracy should be built by the organizations of ordinary people and not dictated by the political power. It was a declaration of the independence of the writers and of freedom of speech. Of course, Vaculík was heavily attacked by the central committee of the communist party but many writers, also in Czechoslovakia, supported him. And also Alexander Dubček.

When I as a Swedish delegate of the Swedish Peace Committee some years later took part in an international gathering in Prague in 1974, I managed to arrange a secret meeting with Ludvík Vaculík. I wanted to take some photos of him for a Swedish publishing house. I called him from a public phone and tried to be discreet, but Vaculík answered that he wanted to meet me in the hotel lobby. Then we walked out in the city passing the sculpture of Franz Kafka on a house facade, another silenced writer. We had a long chat in a nearby café. “Tell the world about us. Our enemy is the silence“, he said. Next day the police took me aside at the airport and went through my luggage but did not find anything but peace declarations and resolutions issued by the World Peace Council. Finally, they let me go with my photos burning inside my camera.

Then came 1989, the year of the European revolution – two hundred years after the French revolution – when everything suddenly happened. The wall in Berlin was torn down, the Baltic states liberated themselves and another writer called upon our attention: Václav Havel. Like Vaculík, Havel was in his country for a long time regarded a dissident. When he was arrested, we organized a demonstration outside the Embassy of Czechoslovakia in Stockholm. We wanted to hand over a written protest to the Ambassador, Mr. Krůžela. But instead of speaking to us he called on his security guards who forced us to dissolve our group.

Next move we did was to go to Moscow for the first time after the cold war. We wanted to ask the Russian writers to join us in our protests against the political violence against Václav Havel and we wanted also the writers to protest against the Soviet occupation of Afghanistan. It was not an easy meeting and I remember that the famous children book writer Mikael Koff said: “But Mr. Curman, if I ran over a child with my car, would you prevent the society to take action against me?“

Tell the world about us. Our enemy is the silence, he said.

L'UBOMÍR ĎUROVIČ

O švédsko-československej solidarite v južnom Švédsku

Švédsko-československá solidarita v rokoch 1968–1989, ako je formulovaná téma dnešného stretnutia, je pokračovaním solidarity širokých vrstiev švédskeho národa s Československom, presnejšie povedané: s československým politickým exilom v rokoch po komunistickom politickom zvrate v ČSR r. 1948. A keď politická solidarita Švédska s demokratizačným pohybom v Československu po r. 1968 dosiahla až vládnu úroveň, solidarita širokých vrstiev švédskeho národa s nami v politickom, ale v čase potreby aj sociálnom ohľade stále

pretrvávala. To sa prejavilo výrazne napríklad v lete a na jeseň roku 1968, keď po okupácii Československa vojskami Varšavskej zmluvy v Švédsku ostalo veľké množstvo našich ľudí, ktorí v tých týždňoch a mesiacoch neistoty potrebovali často nielen materiálnu, ale aj čisto ľudskú, osobnú pomoc. Tento postoj pretrvával aj v nasledujúcich rokoch, keď sme v najrôznejších súvislostiach a podobách pocítovali sympatiu a porozumenie pre snahu o demokratizáciu Československa .

Švédsko-československá solidarita v rokoch 1968-1989 je pokračovaním solidarity širokých vrstiev švédskeho národa s Československom v rokoch po komunistickom politickom zvrate v ČSR roku 1948...

* * *

V 1950-tych rokoch tisíce ľudí utekalo z ČSR na Západ cez Západné Nemecko a Rakúsko pred politickým prenasledovaním s riskovaním života cez stále ostrejšie strážené hranice do politickej slobody. Ale Spolková republika Nemecko, v rôznych fázach svojho zjednocovania a integrovania vysídlených Nemcov, nemala pre týchto našich ľudí ani prácu, ani prostriedky na začiatok nového života. A tak boli v prvej fáze umiestňovaní v zberných táboroch, kde museli čakať: spojenecké orgány, najmä IRO (International Refugee Organization) sa obracali na všetky slobodné štáty, aby týchto exulantov prijali a otvorili im možnosť novej existencie.

Tak sa pomocou jedného švédskeho občana aj do južného Švédska dostalo niekoľko našich krajanov. Tí sa tu samozrejme museli od začiatku existenčne tvrdo

prebýjať – o dnešnej veÚkorysej pomoci imigrantom nebolo vtedy ani reči. Ale popri tom nezabúdali ani na politický zmysel svojho odchodu do exilu. S ochrannou rukou medziiným grófký Amelie Posse, vydaney za českého výtvarníka Brázdu, vzniklo už r. 1950 Združenie slobodných Čechoslovákov v Švédsku. To, okrem vlastnej internej činnosti, organizovalo rôzne formy pomoci krajanom, čakajúcim – a často hladujúcim a mrznúcim – v zberných táboroch. Povestným bol najmä zberný tábor Valka neďaleko Norimbergu. Združenie sa obracalo o pomoc aj na švédsku verejnosť, medziiným s pomocou populárnej novinárky Bang (Barbro Alving) v Dagens nyheter. Takto sa zozbieralo okrem peňazí najmä množstvo oblečenia a obuvi, čo sa potom posielalo do Valky. Tak isto Združenie zorganizovalo dvojmesačný prázdninový pobyt pre 15 detí z Valky, ktoré priateÚsky prijali švédske rodiny v Blekinge. Ing. Stanislav Schottl v Malmö, ktorý bol dušou a exekutívou mnohých z týchto činností, zachoval obsiahlu dokumentáciu o týchto rokoch a niečo z toho poskytol aj pre dnešnú výstavu, ale predovšetkým ju dal k dispozícii univerzitným a akademickým ústavom v Česku, ktoré sa vedecky zaoberajú naším politickým exilom.

Združenie vyvíjalo samozrejme aj internú spolkovú činnosť a jeho členovia boli rôznym spôsobom zapojení do exilovej politickej a kultúrnej činnosti v západnej Európe. Výrazná stopa ostala po dvoch lektoroch češtiny na Slovanskom ústave Lundskej univerzity. Robert Vlach, lektor v rokoch 1955–1958, činný v Stockholme už od 1950-tych rokov, založil sériu publikácií Sklizeň svobodné tvorby, za ktorou stála aj česká Křesťanská akademie v Ríme a vo Švédsku morálne Amelie Posse. Série mala v celom československom exile až 350 stálych predplatiteÚov a vyšlo v nej do r. 1958, keď Vlach odišiel do USA, 44 publikácií – beletria, najmä poézia a politické texty. Publikácie sa tlačili v Skånska centraltryckeriet priemerne v 500 ex. V rôznych formách túto činnosť Združenia podporili aj viacerí poprední švédski spisovatelia, ako Vilhelm Moberg, Harry Martinson, Johannes Edfeldt, Eyvind Johnson a ďalší. Výkonným orgánom aj pre túto edíciu bol ing. Schottl.

Iný druh aktivity vyvíjala lektorka češtiny v rokoch 1959–1974 Marie Rádlová-Jensen (vlastným menom Marie Polívková, až do odchodu do exilu popredná prekladateÚka škandinávskej beletrie do češtiny v Prahe). Tá okrem vyučovania češtiny so svojimi študentami preložila do švédčiny a vydala r. 1965 výber z novej, zaujímavej československej literatúry (novely) *Ny tjeckisk och slovakisk prosa* a taktiež švédsku vysokoškolskú učebnicu češtiny. Ale okrem toho aj spoločensky zhromažďovala svojich švédskych študentov so záujmom o Československo u seba doma, hlavne okolo Úudových piesní. Aj v adresári dnešnej konferencie vidím niekoÚko Úudí, ktorých Rádlová zaujímal pre československú vec.

Pre súdržnosť našich Úudí výraznú rolu hrali aj českí a slovenskí katolícki kňazi vysielaní Vatikánom, ktorí pravidelne slúžili omše po česky a slovensky v Malmö, Västeråse i v iných mestách, okolo čoho sa potom konali aj spoločenské stretnutia. Podobne začiatkom 1970-tych rokov dal svoj kostol k dispozícii aj luterský cirkevný zbor v Malmö–Kirsebergu.

* * *

Pražské jaro r. 1968 a potom okupácia Československa vojskami sovietskeho bloku inšpirovali aj československých krajanov v južnom Švédsku, aby obnovili svoju politickú činnosť. Inšpirátormi boli znova ing. Schottl, ing. Macoun, Radomír Talpa a ďalší. Teraz trochu pozmeneným názvom „De fria tjeckoslovakernas förening i södra Sverige” vznikol v Malmö náš spolok, ktorý hral v južnom Švédsku aktívnu politickú a tiež spoločenskú rolu až do pádu komunizmu, vlastne až do rozpadu spoločnej republiky

v r. 1992/3. Na ukončenie svojej činnosti usporiadal potom spolok v mestskej knižnici v Malmö výstavu a vydal bohato ilustrovaný *Bulletin 1968–1993*, kde sú informatívne zachytené všetky formy jeho intenzívnej 25ročnej činnosti. – V zmenených politických a štátoprávných pomeroch po r. 1993 prevzalo kultúrnu a spoločenskú rolu doterajšieho spolku nové Svensk-tjeckisk-slovakiska föreningen.

Spolok oslovil v prvom rade už etablovaných krajanov a tak už na zakladajúce zhromaždenie prišlo 52 angažovaných Úudí. Po všetky ďalšie roky mal potom spolok okolo 100 platiacich členov: novo prichádzajúci emigranti sa museli rozhodnúť, či sa chcú pridať k československému politickému exilu a teda potenciálne dostať sa do zoznamov československej bezpečnosti, či chcú ostať „mimo politiky“, alebo dokonca či si chcú „upraviť vzťahy s ČSSR“, teda môcť cestovať do republiky a – s veÚkou pravdepodobnosťou – dostať sa do zoznamov (iných !) československej bezpečnosti ako potenciálni informátori či aktívni donašači.

Činnosť spolku bola veÚmi diferencovaná. Jeho hlavný zmysel bol politický – vyjadrovať politické stanoviská Čechov a Slovákov, ktoré doma boli zakázané a prenasledované. Naším cieÚom bolo obnoviť faktickú štátnu suverenitu a návrat demokratického štátneho zriadenia v Československu. Preto spolok opakovane pri rôznych príležitostiach protestoval proti okupácii, žiadal stiahnutie cudzích vojsk z nášho územia a opakovane sa obracal na švédsku vládu a premiérov Palmeho, neskôr Fäldina a iné švédske politické miesta napr. v súvisе s uzávermi helsinskej konferencie, s uplatňovaním smerníc o tzv. úprave vzťahov a najmä v súvisе s prenasledovaním signatárov Charty 77.

V týchto politických aktoch spolok spolupracoval so švédskymi politickými a kultúrnymi organizáciami a tiež s podobnými organizáciami iných utlačených národov. Tak sa v Malmö niekoÚkokrát konali verejné manifestácie, protestné prejavy a zhromaždenia, výstava o Chartе 77 – čo je dokumentované nielen v archíve spolku, ale hojne aj v novinových správach a článkoch. Prejavy na týchto zhromaždeniach mali tak švédski politici, ako aj pozvaní hostia z čs. exilu ako Luděk Pachman, Jožka Pejskar, historik Ján Mlynárik (Danubius) a iní.

V súvisе s pookupačným dianím v Československu vznikol aj v Švédsku zvýšený záujem nielen o konkrétne udalosti, ale veÚmi často aj snaha poznať ich detaily či ich historické predpoklady a súvislosti. Rôzne švédske spolky i neformálne študijné krúžky nás pozývali prednášať a vysvetÚovať. Tieto skupiny v prvom období Nadácie Charty 77 nazbierali v pouličných zbierkach niekoÚkostotísíc SEK. Mimoriadne sa do československej problematiky zaangažoval novinár Peter Larsson, ktorý okrem iného zorganizoval putovnú výstavu o československej neoficiálnej literatúre „Förbjudna tankar“. K nej zredigoval aj sprievodnú brošúru s titulom „De maktlösas makt. Med skrivmaskin som vaper“ (Stockholm 1982) s článkami o rôznych aspektoch netlačenej literatúry, písanej v desiatich prieklepových kópiách na obyčajnom písacom stroji. Hovorili sme na zhromaždeniach Amnesty, organizácia Folkets historia ma raz pozvala, aby som u nich prednášal o českej reformácii v pomere k ostatným európskym reformačným hnutiam, ako historickom pozadí súčasného politického vývoja.

Mimo témy dnešnej konferencie sú ostatné časti širokého spektra činností tohto spolku – od pravidelných zhromaždení pri výročiach vzniku Československa 28. októbra a okupácie 21. augusta, cez kultúrne večery, spoločenské stretnutia, spoločné výlety – až po šport a programy pre deti s pravidelným, veÚmi obÚúbeným Mikulášom s nádielkou pre deti.

* * *

Ako sekretár Medzinárodného zväzu slavistov a z tej funkcie aj sekretár VI. Medzinárodného zjazdu slavistov v Prahe 6.–13. augusta 1968 protestoval som ihneď 21. augusta oficiálne v bratislavskom rozhlase proti vstupu vojsk Varšavského paktu do Československa a vyzval som slavistov, najmä tých, ktorí sa práve vrátili z pražského zjazdu, aby sa k protestu pripojili. Čo mnohí, a najmä národné slavistické organizácie v západných štátoch aj urobili. Čo potom malo svoju dohru.

Ako profesor filologickej disciplíny na švédskej univerzite využil som vyzvanie Švédskej akadémie a navrhol r. 1973 na Nobelovu cenu za literatúru Jaroslava Seiferta, ako – okrem monumentálneho celoživotného básnického diela – vtedy posledného slobodne vyvoleného predsedu Zväzu čs. spisovateľov. Cenu potom r. 1984 aj dostal.

V Slovanskom ústave v Lunde, ktorý sa tradične zaoberal historickou jazykovedou a praktickou gramatikou, zaviedol som pravidelný dvojsemestrálny kurz „Ideové a kultúrne dejiny Československa“ a získal som pre ústav aj stále miesto docenta slovanských literatúr. Neskôr nasledovali kurzy o ideových a kultúrnych dejinách Ruska, Poľska, balkánskych Slovanov a taktiež o politike a ekonomike štátov sovietskeho bloku. Pre realizáciu tohto programu veľmi dôležitá bola účasť profesora histórie Kristiana Gernerera a našej lektorky češtiny Miloslavy Slavičkovej, ako aj ďalších švédskych kolegov. Zmyslom týchto kurzov bolo dať poslucháčom iný, mnohostrannejší a objektívnejší obraz politického myslenia a kultúry slovanských národov, než to, čo v tých rokoch poskytovala oficiálna marxistická historiografia týchto štátov.

Biografia

Lubomír Ďurovič, PhDr., Dr.Sc., profesor slovanských jazykov, emeritus. Spexarevägen 5B, SE-224 71 Lund; l.durovic@spexaren.riksnet.nu. 0046-46-148975.

*9. 02. 1925, Važec, Slovensko; vyrástol a maturoval v Skalici. Študoval na filozofických fakultách univerzít v Bratislave, Prahe a Osle (1944–1950). Učil na univerzitách v Bratislave, Uppsale a Lunde (emeritus od r. 1992). Hostujúci profesor na univerzitách v Aarhuse, Yale, Zürichu, Berne a Prahe. Prišiel do Švédska v októbri 1966, v Lunde od 1.10.1972.

Politická publicistika v časopisoch *Listy* (Rím), *Proměny/Premeny* (USA) (člen redakčnej rady), *Horizont* (Bern), *Svědectví* (Paríž), v RFE (Rádio Slobodná Európa) a v švédskej dennej tlači (*Sydsvenska Dagbladet*), po r.1990 aj *Kultúrny život*, *Mosty* (člen redakčnej rady), *OS – Občianska spoločnosť* (všetky v Bratislave). Úplná bibliografia (do r. 2003) v: *L. Ď.: Vybrané štúdie I*, vydavateľstvo Veda, Bratislava 2004, ss. 13–32; do r. 1989 aj v *Festschrift für Lubomír Ďurovič*, *Wiener slawistischer Almanach*, Bd. 25-26, Wien 1990, ss. 13–30. Osobný archív (do r. 2009) je uložený v Záhorskom múzeu v Skalici.

Člen SVU (Československá spoločnosť pre vedy a umenia s ústredím v USA, jedno lustrum viceprezident), člen výboru Československého dokumentačného centra v Scheinfelde (BRD).

Pressklipp med anledning av festföreläsning för Charta 77 på Nationaltheatret i Oslo 1987. Arrangör Støttefondet for Charta 77 och Charta 77-stiftelsen.

ANDERS FERM

From “Normalization” to the “Velvet Revolution”

Early in the morning of 21st August 1968 when I woke up and turned on the radio I heard that troops from the Warsaw Pact had entered Prague. Soviet tanks were thundering down Wenceslas Square, the old and proud city of Prague was once again occupied by foreign troops. I understood that a political and military crisis in Europe was under way. Military forces, including nuclear forces would be put on alert on both sides of the Iron Curtain. From now on everything could happen. How would Sweden be affected? A few minutes later the telephone rang. It was Ivar Sundvik, Prime Minister Tage Erlander’s Press Officer and Spokesman. He said: The prime minister has called the cabinet to an emergency meeting; it will start in a couple of minutes. The top military leadership will be there to report on the military situation in Europe and Scandinavia and on possible threats to our region. The Prime Minister has further ordered that all his personal advisors should immediately come to the government office. I took a taxi.

In 1968 I had for several years worked for Olof Palme as special advisor and speech writer. He was Minister of Education and Culture, only 41 years old, but already well-known internationally for his clear and outspoken position on international issues such as de-colonisation, the Vietnam War, Apartheid, South West Africa. He was widely expected to succeed Erlander who was due to retire in 1969.

In the taxi I listened to the radio and I could see before my eyes the places the reporter talked about: Wenceslas Square, Stare Město, Karl’s Bridge, Malá Strana, Prague Castle on the hill above. My wife and I had visited Prague the year before during the spring and we had like other visitors felt the atmosphere of hope and renewal and the expectations that became associated with “The Spring of Prague”. Was it possible, fifteen years after the death of Stalin, twelve years after Khrushchev’s “Secret Report“ on Stalinism and twenty years after the Coup of 1948, to reform communism?

Now the answer to our question was apparent: in Prague the spring was over.

The meeting of the Swedish cabinet lasted for about an hour. We waited outside. Suddenly the door opened and Olof burst out of the Cabinet Room. He grabbed my arm while he was walking and said: “There will be meetings and demonstrations all over

The prime minister has called the cabinet to an emergency meeting; it will start in a couple of minutes.

Sweden to-night in support of Czechoslovakia and against the invasion. I'll speak in Malmö, you and I will fly there in the afternoon, start working on my speech!" And he rushed off.

We finalized his speech on the plane that afternoon and in Malmö we marched in front of a manifestation of many thousands who wanted to demonstrate their solidarity with the Prague Spring and the Czech people. People listened attentively while he spoke. Their faces expressed sorrow, fear, indignation. The banners in the demonstration called for the withdrawal of troops, the end of the occupation and freedom for Czechoslovakia.

Similar manifestations were held all over Sweden that day, not only by Social Democrats and labour unions, but by a wide spectrum of organizations from different political currents. This evening in August 1968 was the start of a Swedish solidarity movement in support for the Czech opposition. It continued to work until "the Velvet Revolution". It was more a movement than an organisation, I would call it an informal net-work – or several net-works. Later on it became more organized with Charta 77 as a center and inspiration for the work. I became involved and tried to make a modest contribution. But I never had any contact with the Swedish Embassy in Prague, nor with the ministry in Stockholm or the diplomats. I reported to Olof Palme and to Berndt Carlsson who was responsible for international affairs at the social-democrats party head-quarter.

A theme in Olof Palme's speech in Malmö that evening was the right of small nations to decide their own destiny in freedom without interference of big powers. "Peoples' yearning for freedom cannot be subdued by violence. It will live on and in the end it will prevail", he said. These are words that tyrants would do well to remember to-day as they send troops and tanks to kill their own citizens.

In his speech Olof Palme also talked about his own experience of Prague. As a student leader he had participated in an international student conference in Prague in 1950, two years after the Communist take-over. He had seen Stalinism at work during the conference.

In Prague his student friends had asked him if he could help a young Czech student of medicine to leave the country. With the assistance of a Swedish lawyer a pro-forma marriage was arranged. As the "wife" of a Swedish student she could leave Czechoslovakia legally. First she went to Paris, then to Sweden where she worked as a doctor and became a close friend of the Palme family. Her mother went to the US, she lived in Queens, New York City, and whenever Olof came to New York he would visit her or call her. There is no doubt that Olof Palme's own experience and memories of Prague and Czechoslovakia played an important role for him when he reacted so strongly to events in Czechoslovakia.

In 1969 the process called "normalization" started under Gustáv Husák who had replaced Alexander Dubcek. A flow of refugees arrived in Sweden. At that time Sweden was still one of the few neutral countries in Europe. In a European century of political catastrophes the main goal of Swedish foreign policy had been to stay out of wars. One effect of this policy was that Sweden over the years became a refuge – at times the only refuge in Europe – for people fleeing prosecution, tyranny or wars. Many of these refugees made remarkable contributions to our society in various fields and together they changed Swedish society in a positive way.

One of the Czech refugees was Zdeněk Hejzlar. He had been director of the national radio during Dubcek's time. Hejzlar called me and asked for an appointment; it was the beginning of a friendship that would last until his death. In Stockholm Hejzlar worked at the Foreign Policy Institute, Utrikespolitiska Institutet, in the Old Town. His job was to analyze the development in communist parties and communist countries in Central

Europe, especially the efforts to reform communism. I was stationed in Vienna for a couple of years as general secretary of the Olof Palme Commission on disarmament and when Hejzlar came to Vienna we used to meet. The city had a strategic location between East and West, politically, intellectually and culturally, and Hejzlar had good and useful contacts with people who were familiar with the development in Central and Eastern Europe. Later, when I was ambassador to the United Nations in New York and visited Stockholm I always went to see Hejzlar at the institute to hear about developments in Eastern Europe. It was useful background for my work at the UN.

In 1974 Hejzlar and I went to Bièvre outside Paris to participate in a conference on Czechoslovakia. I represented the Swedish Social Democrats. It was an interesting but somewhat unruly conference. One purpose was to see if there were elements of a common ground for solidarity with Czechoslovakia. This was not an easy task; the debates were difficult and mirrored the divisions in the European left at the beginning of the 70's, not a very constructive period. The left to the left of the social democrats, "la deuxième gauche" were divided. The French communists had a difficult time, not with us primarily, but between themselves. The Trotskyites saw the development in Czechoslovakia as a vindication of their view of Stalinism.

Several prominent intellectuals were there: Eduard Goldstücker, Günter Grass, Jiří Pelikán and others. I made an intervention to the conference in the pragmatic and practical spirit that is typical for social democrats in northern Europe. It was not what the left of the left wanted to hear. Günter Grass – the other social democrat at the conference – said to me: let us go and have a "schnaps", and we agreed that he would write to Willy Brandt about the conference and I would report to Olof Palme.

Willy Brandt, Bruno Kreisky and Olof Palme followed the development in Czechoslovakia closely and they discussed the situation when they met which they did once or twice a year. I believe I accompanied Olof to almost all of these private meetings. Kreisky was concerned since Austria and Vienna were next door to Prague and Bratislava, Brandt because his "Ostpolitik" at the same time depended on and contributed to lesser tensions between East and West in Europe. And Palme since Sweden after all was a country that in the Baltic Sea had the Iron Curtain as its eastern border. At one of those meetings Willy Brandt had a new assistant. He was a rather short, heavy built man, jovial. But he did not say much, he was busy taking notes. His name was Günter Guillaume. One day he was arrested as a spy for East Germany. Willy Brandt resigned – but he continued to meet Palme and Kreisky.

I have often wondered what Guillaume reported to his superiors and what effect these reports had. All three of these statesmen supported the aspirations of the Prague Spring and the Czech reform movement. That must have made them a threat in the eyes of Erich Honecker in East Berlin and Gustav Husak in Prague. On the other hand, if Guillaume reported accurately what was said, those that read his reports must have understood that the three social democrats wanted détente and improved relations in Europe, not nuclear rearmament. If so, the spy in reality contributed to confidence building...

Olof Palme lost the election in 1976 and became leader of the opposition. He had more time for international affairs. I went to work as director of a publishing firm and I was elected to the board of Swedish Pen as treasurer. Since I had no official role I could use my position as publisher and member of Pen to establish different contacts. The publishing house had since long business relations with the Czech publisher Artia, a state-owned firm. We published books on birds printed by Artia with our right hand and books by Czech dissident with our left hand. When we published a book by Jiří Pelikán I invited him to Stockholm and he could give interviews and meet Swedish officials, journalists and other Czech refugees. We made some profit from our dealings with

Artia and I discussed with my friend Hejzlar how we could use some of that profit for the benefit of the opposition. I went to Prague three, four times a year. He instructed me to buy special coupons, denominated in hard currency that could be converted to local currency in Prague or used to buy goods in the special hard currency stores. He also gave me the names and address of people to contact. “Normalization“ had been difficult for many; they had lost their job, people with high academic qualifications had been forced to do simple low-paid jobs. Some had difficulty to support their families. But he instructed me to be careful. Personally I would not risk anything. But if careless I could cause problems for the people I contacted. We therefore always met outside; we would sit in a park or in a café and talk. I would hand over any letters, messages and the “coupons“ very discretely. Sometimes I would leave them in another place and tell my contact where he could find them. It was a bit like in a spy novel.

I am sure that the Czech police knew about my activities. There were Czech agents spying on refugees in Sweden. One day I was contacted on the phone by a lady who wanted to see me. It turned out to be a young and beautiful woman. She talked about Czechoslovakia but I never understood what she was after. She wanted me to meet her mother which I did. She said they were both refugees. Then, once I was in Prague with a colleague and we went to the Tyl Theatre in the Old Town to see “The Magic Flute”. There, three, four rows in front of us I saw the beautiful young woman from Stockholm and her mother. This clarified everything: if you have left your country for political reasons you could not go back simply to go to the opera!!! She must have seen me too that evening at the opera for I never heard from her again.

At one point I was asked if I could take a letter from Andrej Sacharov in Moscow to someone in Prague. I accepted since I had planned to go by car via Germany in the summer, up the Elbe from Dresden. Going in by car was better than going by plane. Going out by car was another matter.

Before he was moved to his “exile” near the Urals (Gorbachev returned him to Moscow), Sacharov had a lot of freedom to meet people in Moscow. I met him three or four times in his apartment. If you wanted to see him in Moscow you would call his private telephone number from a public telephone using a coin. There were no telephone books in the Soviet Union; telephone numbers were considered a state secret. I had however obtained Sacharov’s number and address through a friend, who like me was a member of international Pen. When you heard a voice answering the telephone you would simply ask “Andrej Andrejevich?”. If the voice answered “da” you would immediately hang up. That was the signal, Sacharov would know he could expect a visit and I could go to his apartment. The KGB would also know, of course, but what could they do? I did not say anything on the phone that could interest the KGB.

Sacharov was a kind and courageous man and he discussed openly although we both knew that microphones in the wall most likely listened to us. He did not like the nuclear arms race, but he was in favour of nuclear power for peaceful purposes, to produce energy. He had a rather peculiar view of the anti-nuclear movement in Western Europe, the Greens. He was convinced they were secretly financed by Moscow! The Soviet Union, he said, had an interest in halting the production of nuclear energy in order to make Western Europe dependent on Russian oil and gas. I did not really believe this but on his request I informed both Tage Erlander and Olof Palme about his view. And even if he was mistaken about financing he was right about Europe and Russian oil and gas....

I put the envelope with Sacharov’s letter in the car, hidden among my business documents. When the police at the border wanted to look at my papers I told them that it was only business correspondence with Artia: “surely you would not like to cause problems for an important state firm?“ He understood and immediately let my car drive

on, I delivered the letter to my contact that lived in Vyšehrad. I do not know what the content of the letter was.

How did ordinary Czechs carry on with their lives in those difficult times? I do not really know. As a foreigner and a businessman I was well received and enjoyed privileges. I did not discuss politics with my business contacts; they behaved correctly, politely and friendly. I respected them for their professionalism and I did not want to embarrass them with politics. There are opportunists in every system, also in Sweden. During occupation and dictatorship there are collaborators. The Czechs I met were neither. But few of us are heroes, most of us simply want to live a normal, decent life in security and reasonable comfort and not risk our families. Do we really have the courage “to take up arms against a sea of troubles, and by opposing end them”? In Sweden we have not for several generations been challenged to do that. One cannot demand more heroism from others than we are prepared to display ourselves.

And what to do once – as Olof Palme predicted in his speech – “peoples’ yearning for freedom have prevailed, when dictators fall”? I can still hear in my ears what Bruno Kreisky and Willy Brandt said: “you cannot put half the population in prison; you cannot govern a country if you exclude all those even in modest positions that have governed it before”. Truth and reconciliation, or the civil war will go on in other forms.

In 1989 things changed quickly. The Berlin wall came down and “the velvet revolution“ liberated Prague and Czechoslovakia. My friend Zdeněk Hejzlar went to Prague to celebrate New Year. He sent me a post card with a short text: “Anders, Prosit NeuJahr!”

I still keep it as a memory of him.

P Anders Ferm

Former Ambassador of Sweden to the United Nations

Inför Charta 77:s tioårsdag anordnades på Kungliga Dramatiska Teatern en jubileumsföreställning av A.S. Pusjkins pjäs *Ett gästabad i pestens tid*, regisserad av Jurij Ljubimov. Hela behållningen gick till hjälp åt Charta 77-undertecknare och deras familjer.

KRISTIAN GERNER

“A far away country”? Swedish Historical Framing of Czechoslovakia in 1968-1989”

A tragic history

The quote “A far away country” is from the radio speech to the British people by the Premier Neville Chamberlain on 27 September 1938. The whole quotation reads:

How horrible, fantastic, incredible it is that we should be digging trenches and trying on gas-masks here because of a quarrel in a far-away country between people of whom we know nothing. It seems still more impossible that a quarrel that has already been settled in principle should be the subject of war.¹

This was during the Sudetenland crisis which was subsequently “solved” on September 30. The Munich Agreement, when Chamberlain and the French Premier Daladier accepted Hitler’s demands, was the culmination of the appeasement policy. Both the quote and the Munich agreement became infamous because of Hitler’s policy. He was not appeased but went on, putting similar demands on Poland in January and conquering the rest of Czechoslovakia in March 1939 (Slovakia became a German puppet state under Msg Tiso).

Czechoslovakia had been held in high esteem in the western democracies in the 1930s. It was the only surviving democracy among the successor states in Central Europe. It was the epitome of modernity with an up-to-date industry, and modernist architecture, art, literature and music. The Munich Agreement was seen, in retrospect, as a betrayal of both Czechoslovakia and democracy by the western powers. Concerning Sweden, thanks to an efficient Czechoslovak public diplomacy, there was a noticeable interest in Czechoslovakia during the interwar period and during the first post-war years.²

The communist Soviet Union was held outside the meeting in Munich. A blend of a non-Masaryk variety of Panslavism and sympathies for socialism in the political class of Czechoslovakia resulted in a very strong position for the Czechoslovak CP in the post-war parliamentary elections in 1946. In February 1948, in the formative phase of the Cold War, the communists managed to take advantage of a government crisis and take power. The event was interpreted in the west as a coup d’état and became known as “the

1 Faber, David (2008), Munich: *The 1938 Appeasement Crisis*, Simon & Shuster, pp. 375-6 (<http://e>. Approached 2011-09-07)

2 Österberg, Oscar, *The Promotion of a New State: A Study of the Czechoslovak Public Diplomacy in Sweden 1920-1938*. Ph. D. Thesis, Florence: European University Institute 2009

Prague coup.” This was seen by some people as a second betrayal of Czechoslovakia by the west, which accepted the fait accompli.

In 1968 the Prague spring was perceived by many as the beginning of the resurrection of Czechoslovakia. Twice the state and its people had been abandoned but the third year ending in an “8” would bring the story to a happy end. Democracy would be reintroduced and the country re-modernized after thirty years’ backsliding under Nazi occupation and Communist rule.

A farcical history

Karl Marx’s famous chip in his comparison between Napoleon I and III is cynical and crude, that history repeats itself and the erstwhile tragedy becomes a farce. However, there are different degrees in hell. It is warranted to state that the ordeal that fell upon the people in Czechoslovakia after the Soviet invasion of the country in August 1968 and the ousting of Aleksander Dubček from power in April 1969 really was farcical in comparison with the previous Nazi occupation and Stalinist rule.

After 1948 Czechoslovakia and its people had sunken under the horizon for the Swedish public. The once esteemed modernist car Tatra vanished from our roads and the few Škodas were regarded as a simpler variety of Volkswagen. Škoda was almost relegated to the Trabant division. Czechoslovak athletes were held in high esteem, though, ranging from the javelin star Dana Zatopková and her husband, the long-distance runner Emil Zátopek to the tennis star Miroslav Mečíř and the national ice hockey team. The latter remained a favorite adversary among Swedish hockey fans. The players were collectively referred to as “Czechs” both because the word “tjeckerna” sounds vivid and funny in Swedish and because Swedes did not care to note that there were Slovaks in the national side. I suspect that even Mečíř was believed to be a Czech tennis player.

After 1948 Czechoslovakia and its people had sunken under the horizon for the Swedish public.

In 1948-1968, Czechoslovakia became “a far-away country” for the Swedish political class. These were the decades when Swedish Social Democrats and Communists and the intellectual left, who had a strong position as makers of public opinion, discovered the Third World. It suited non-aligned Sweden well to stand neutral between the democratic countries and the communist bloc and “align” itself with the developing countries in Africa and Asia. These *literally* far away countries became much more prominent in Swedish political discussion, mass media reporting and subsidization (the so called “u-hjälp”: “help to the developing”) than the geographically closer countries of Central Europe, such as Czechoslovakia.

Viewed from the vantage point of democratically minded people in Czechoslovakia, the Swedish disinterest in the fate of their besieged country and commitment instead to countries that really were far away on other continents was tragic-comical, a murky farce.

A brief come back

Swedes had turned their back on Czechoslovakia after 1948. However, the country and people had not been totally forgotten. Positive sentiments and a fresh interest in Czechoslovakia awoke among Swedish intellectuals after the Libice-conference on Kafka in 1963. The communist ice was melting and it was possible to see a human

face beneath it. This was followed by the new wave of films from Czechoslovakia, such as *The Shop on the Main Street* in 1965 and *The Firemen's Ball* in 1967. These films were greeted as signs of a nice awakening from the communist darkness, the communist *temno*, as it were. The ground was well prepared for an outburst of Swedish positive interest in Czechoslovakia when the Prague spring arrived in 1968. I for one went to Prague together with my future wife and other students from Lund in Easter that year. Importantly, Swedish intellectuals like Olof Kleberg and others saw to it that Czechoslovakia became very well covered in Swedish mass media.

After the Soviet invasion and the suppression of freedom in Czechoslovakia, a staunch group of sincere friends of Czechoslovakia and its people remained active all the years up to *annus mirabilis* and the velvet revolution in 1989. We have been reminded of their feat today, the work of the *Charta 77 Foundation* and the series of books under the heading *Voices from Czechoslovakia*. But the political parties and most of the political left gradually lost interest in the fate of Czechoslovakia and its people. It is an undeniable fact that because not only liberals but also conservatives and even people further to the right paid attention to communist violations of human rights, many who considered themselves to be leftist kept a distance from the non-governmental organizations Östeuropeiska solidaritetskommittén, which organized seminars and on the history of and political situation in the states in Central and Eastern Europe. The war in Vietnam, which really escalated in 1968 and continued until 1975, the consolidation of the communist regime in Cuba, and the fall of the Portuguese, Greek and Spanish dictatorships in 1974-1976 diverted attention from Czechoslovakia. The Helsinki Agreement in 1975 and its third basket on human rights passed relatively unnoticed among Swedish makers of opinion. The Swedish government was remarkably lukewarm concerning taking up the human rights issue during the so called ESK-process. Which resulted in the Helsinki agreement in 1975.³

For the third time in little more than a generation, Czechoslovakia became a far-away country.

Darkness at Noon

When one probes into history it is important to assert the political and ideological atmosphere during the period in focus. After 1968 Czechoslovakia and its fate became eclipsed in Swedish foreign policy by issues of a higher order. In a summary analysis with the title "Olof Palme – an international propagandist", Swedish political scientist Magnus Jerneck concluded that during Olof Palme's premiership, his disarmament proposals were met with strong sympathy in the Soviet leadership: "The Soviet part has stressed that there has been a community of interest between the Soviet leadership and the foreign policy of Olof Palme"⁴. From other contexts it is well known that Palme acted for what he perceived as Sweden's best interest. However, the Soviet perception and interpretation was that Palme/Sweden did not show a very great interest in the suppression of human rights in communist Europe. This is a fact that belongs to the general context of the relations between the Soviet Union and the other communist states. It entailed that the Soviet government could be certain that its policies would not trigger any serious counter-measures from Sweden.

The Soviet perception of the attitude of the Swedish Social Democratic establishment, the statements of whom were regularly of course reported back home by the Soviet

3 Makko, Aryo, "Multilateralism and the Shaping of an "Active Foreign Policy": Sweden during the Preparatory Phase of the CSCE, 1969-70", *Scandinavian Journal of History* 2010.

4 Magnus Jerneck, "Olof Palme – internationell propagandist," in *Socialdemokratin och svensk utrikespolitik från Branting till Palme*. Bo Huld & Klaus Misgeld, (Eds.), Gothenburg: MH Publishing 1990, p. 134.

Embassy in Stockholm, was re-inforced by declarations in a Soviet friendly vein, such as parliament deputy's Maj-Britt Theorin's approval in a public discussion in the 1980s: "the Soviets are socialists, after all."⁵ It was evident that "socialist" here was something praiseworthy. In the congress of the Swedish Social Democratic party in September 1984, Olof Palme declared: "We do not trade in anti-Sovietism".⁶ Shortly before that, the Social Democratic Foreign Minister Lennart Bodström had launched a foreign policy doctrine that was to be named after him: Sweden would not criticize the political system in other countries but only actual violations of human rights in any country, regardless of its political system.⁷

It is true that Olof Palme castigated "diktaturens kreatur", "the dictatorship's cattle" in Gustáv Husák's Czechoslovakia. However, he did not refer to the communist leaders but to their policemen' and it did not occur as an immediate reaction to the Warsaw pact invasion in 1968 (when Husák was still not the leader). It's a slight difference.

In spite of those brave Swedish women and men referred to above, and in spite of the fact that Sweden gave asylum to political refugees from communist Czechoslovakia, the commitment for a free Czechoslovakia remained the cause of a small sub-culture. In the seventies and eighties right up to 1989, Swedish intellectuals focused on the American war in Vietnam and the Cultural Revolution in China, criticizing the one and praising the latter. The Swedish political establishment concentrated in giving support and help to not-so-democratic regimes in Africa, Asia and Cuba. In the year of the Prague Spring 1968, Sweden's future Premier Olof Palme, then minister of education, proclaimed in a speech in the Swedish Radio on February 21 à propos his political support of the communist regime in North Vietnam:

Of course one must hope for a development that continuously enhances democratic ideas. However, these people seldom have the time that we had to establish a democratic tradition, because the social misery is so great and the demand for social emancipation so overshadowing. Because of this, it is often better to work for a social emancipation that can lay the basis for a democratic development.⁸

It is remarkable that Olof Palme chose not to make a similar public demonstration after the Warsaw Pact invasion of Czechoslovakia the following August. Swedish socialists, genuinely democratic Social Democrats as well as people further to the left, saw the sun rising in the east. Czechoslovakia and the other states in Europe under Soviet suzerainty were placed in the shadow. It was darkness at noon. Czechoslovakia was far away.

Kristian Gerner

Professor i historia, Lunds universitet

5 Stefan Hedlund, "Vi sysslar inte med antisovjetism," in *Sovjetmyten i Sverige*. Per Ahlmark et. Al. Stockholm: Timbro 1992, p.31.

6 Kristian Gerner, "Konsekvenser för den svenska utrikespolitiken," in *Sovjetmyten i Sverige*. Per Ahlmark et. Al. Stockholm: Timbro 1992, p. 82.

7 Kristian Gerner, "Sovjetisk säkerhetspolitik och Sverige," *Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift*, 187:2, 1983.

8 Sven O. Andersson, "Den rastlöse reformisten. En uppsats om Olof Palme och världen," in *Socialdemokratin och svensk utrikespolitik från Branting till Palme*. Bo Huld & Klaus Misgeld, (Eds.), Gothenburg: MH Publishing 1990, p. 107

JANA HEJZLAR

HAN kan knappast förbigås!

Jag landade på Arlanda den 30 november 1969. Det var minus 15, sol och mycket snö i huvudstaden i detta okända land. Jag var nyss fyllda 18, utan slutbetyg från gymnasiet och HAN var sedan en dryg månad statsminister.

När temat för dagen (27 september 2011) är Solidaritet Sverige-Tjeckoslovakien 1968-1989 kan man knappast undvika att lyfta fram betydelsen av just denne statsminister, Olof Palme.

Invasionen av Warszawapaktens militära styrkor den 21 augusti 1968 har egentligen inte förbisetts av någon politisk ledare i västvärlden. Men för Olof Palme var det ett helhjärtat engagemang att alltid lyfta fram det våldtagna landet Tjeckoslovakien i alla sammanhang på världspolitikens agenda.

Kriget i Vietnam skördade sjusiffriga offer och Pinochet härjade i Chile och lät hugga händerna av Victor Jara. När dessa och andra obeskrivliga lidanden kunde ses av alla människor i världen på TV, glömde Olof Palme aldrig att uttala sig om missförhållandena i Tjeckoslovakien.

Hans fördömande av invasionen och av Husáks regim var alltid kraftfullt både känslomässigt och verbalt. Detta bidrog också till att Gruppen LISTY och senare även Charta 77-stiftelsen fick ekonomiska bidrag för att kunna publicera tidskrifter och ge finansiell hjälp till dissidenter i Tjeckoslovakien.

Själv har jag främst ägnat mig åt att avsluta mina utdragna gymnasiestudier. Och visst har jag översatt och tolkat en del, men inget av det kan lyftas fram som något betydelsefullt bidrag i solidaritetsarbetet.

Min far har däremot hållit frågan levande genom hundratals artiklar och intervjuer i den svenska, tyska och österrikiska pressen, i BBC sändningar och inte minst i form av vetenskapliga analyser i publikationer i Utrikespolitiska institutets regi. Det kan de som vill kolla på webben.

Jag har aldrig ångrat att jag landade den där kalla, soliga dagen på just Arlanda. Och den 27 september 2011 i samband med solidaritetsseminariet vill jag säga: TACK OLOF PALME och synd att du inte fick vara med 1989! Som tur är har inte minst Palmecentret fortsatt att hålla ditt internationella engagemang levande.

Jana Hejzlar
Utredare på Högskoleverket

Hans fördömande av invasionen och av Husáks regim var alltid kraftfullt både känslomässigt och verbalt.

HÅKAN HOLMBERG

Ülo Ignats - en outtröttlig demokrat

Förra måndagen firade svenskar och balter i Sverige tjuugoårsminnet av Estlands, Lettlands och Litauens återupprättade självständighet, i närvaro av Fredrik Reinfeldt och de tre baltiska ländernas statsministrar.

En som inte kunde delta, men som har större del än de flesta i den baltiska frihetsrörelsen var Estniska Dagbladets chefredaktör Ülo Ignats.

Ülo gick bort några få dagar före tjuugoårsfirandet. Men han var i flera decennier navet i det svenska stödarbetet för de demokratiska rörelserna, i hela det dåvarande Östeuropa. Han såg mycket klart att framgång för frihetssträvandena i ett land hängde samman med motsvarande processer i andra länder och att Estlands, Lettlands och Litauens väg till frihet hörde ihop med den frihetskamp som demokrater och medborgarrättskämpar förde i Ryssland och andra delar av dåvarande Sovjetunionen.

Jag blev god vän med Ülo genom Folkpartiets ungdomsförbund på 1970-talet. Som alla andra glädde vi oss åt fascismens fall i Spanien, Portugal och Grekland – men vi blev samtidigt upprörda över kommentarer på temat att det därmed inte längre fanns några diktaturer kvar i Europa. Tillsammans med ett antal likasinnade, också med annan politisk hemvist, grundade vi 1976 Östeuropeiska solidaritetskommittén som ända fram till murens fall var en samlingspunkt för alla som ville sprida kunskap om de diktaturer som fanns kvar och hitta sätt att bistå demokrater på andra sidan järnridån.

Då betraktade många sovjetsystemet som trist men ändå nödvändigt för utveckling, fred och stabilitet. Andra försvarade det principiellt. ÖESK:s tidning, Tidskriften Östeuropa (senare Östeuropa-Solidaritet), med Ülo som redaktör var den enda i landet som systematiskt försökte ge en annorlunda bild. Tack vare Ülos förmåga att hitta kontakter och ta fram väsentlig information kunde tidningens läsare få kunskap om allt från diskriminering av handikappade, missbruk av psykiatri, obefintliga fackliga rättigheter och allt möjligt annat. Tillsammans gav han och jag ut två böcker och Ülo själv gav ut ytterligare ett antal. Målet var att sprida information som annars inte kom ut och visa att diktaturen grep in överallt i människors vardagsliv.

Ülo Ignats var en outtröttlig aktivist och demokrat. När historien om solidaritetsarbetet för Baltikum och för demokrater i öst ska skrivas kommer han att ha en central plats.

Håkan Holmberg

Politisk chefredaktör, Upsala Nya Tidning

Ledare publicerad 25 augusti 2011

Han var i flera decennier navet i det svenska stödarbetet för de demokratiska rörelserna, i hela det dåvarande Östeuropa.

MARIANNE ISAKSSON

Vaxholm, 12.09
2011

Dear Ambassadors,

Mr. Jan Kára and Mrs. Petra Kucel,
Many thanks for the invitation
to take part in the event "Swedish -
Czechoslovak Solidarity 1968-1989".

In May 1988 my husband and I
Isaksson, poet and writer, and myself
spent an unforgettable week in Praha
meeting members of the Charter 77.

For the Swedish Radio "Kulturlytt",
we collected talks and impressions
of writers, painters that we met -
Kantůrková, Hrabal and many others.
All of them vivid in our memories.

The last evening we attended
an informal birthday party in a
suburb of Praha. One of the guests
was Václav Havel.

In the subway after midnight
nobody recognized him -
the rest is History!

We regret that because of
my husband's illness, we will
not be able to participate in
the event the 23 September.

With our kindest regards,
Marianne Isaksson

Sankt Per's trycklar, 2005

Orchus mascula

Alvarell 12 x 25 cm

© Lars Jönsson

MUSEUM LARS JONSSON

Vainringbo prästgård, 620 10 Burgsvik, Sweden. Tel: (0)493 26 91. www.larsjonsson.se

OLOF KLEBERG

Seifert på ett hörn

En journalist är ingen solidaritetsarbetare. Nyhetsjournalister genomför sitt hantverk professionellt och allsidigt – men kan inte undgå ett subjektivt inslag i valet av ämnen. Och när de medverkar i diskussioner, paneldebatter och utfrågningar kommer det de säger, utifrån sina erfarenheter, oundvikligen att påverka många människors uppfattningar.

Själv har jag som yrkesverksam journalist ägnat mig åt opinionsjournalistik, skrivit ledare och kulturartiklar. Det ger förstås mycket större utrymme för subjektiva åsikter – och ska göra det. Men inte heller en opinionsjournalist är en solidaritetsarbetare.

Man engagerar sig inte i grupper och föreningar som kämpar för en viss sak och som berör ens eget arbete. Men man kan välja att i artiklar lyfta fram samma frågor som de arbetar för. Och att kritisera samma saker som de motarbetar.

Jag kan erinra mig att jag hjälpte till att översätta texter från tjeckiska eller slovakiska till svenska Listy, som Cyrill John så förtjänstfull slet med att utge under åren 1978-83. Ett par bokantologier medverkade jag i, en eller annan studiecirkel ledde jag, några debatter deltog jag också i.

Men allra mest var det genom att skriva som jag kunde förmedla interiörer från normaliseringens (dvs förtryckets) Tjeckoslovakien. Det kändes viktigt att i Dagens Nyheter kunna uppmärksamma Charta 77 när gruppen trädde fram på nyåret 1977. Jag jobbade då som vikarie på ledarredaktionen. För ovanlighetens skull publicerade vi på ledarsidan utdrag av själva texten till Charta 77-dokumentet.

Mitt i det som hade tett sig som en grå tristess av reellt existerande socialism hade det plötsligt tänts ett litet bloss av några som det officiella samhället hade kastat ut. Hur viktigt det kom att bli anade vi knappast då.

En märklig, smått komisk episod, lite senare under de mörka åren, är värd att lyfta fram ur glömskan. Den inträffade i Stockholm i samband med att Jaroslav Seifert fick Nobelpriset i litteratur i oktober 1984. Men först några minnen om hur beskedet om priset slog ner.

Jag var visserligen barnledig då men tack vare omdispositioner i familjearbetet kunde jag jobba på DN den eftermiddagen och kvällen, den 11 oktober – det gällde ju att snabbt ringa Prag och om möjligt få tag i Seifert själv.

Det gick nu inte – han hade nyligen lagts in på sjukhus för hjärtbesvär. Efter många försök fick jag tala med Dalibor Plichta, Seiferts sekreterare, gift med hans dotter Jana, sedan också med Seiferts läkare och med några, naturligtvis utstötta, kulturpersoner som jag kände.

Telefonerna var förstås avlyssnade, det visste vi på ömse håll, och ingenting

väsentligt kunde sägas – det mesta fick handla om glädje och ära, om priset som stöd till tjeckoslovakisk kultur och en stor tjeckisk lyrikergeneration.

En av de regimkritiska författarna gick ett steg längre, ser jag i mina gamla klipp:

– Seifert är betydelsefull som poet men hans medborgerliga hållning är och har varit ännu viktigare.

Hans (jag tror det var en han) namn ville jag då inte ange i DN och vem som sade det har jag nu glömt.

Seifert var verkligen en poet med moral. En replik kunde jag återge i Dagens Nyheter. När kommunistpartiets ledare Gustáv Husák en tid efter den sovjetiska inmarschen vädjade till författarna att stödja ”normaliseringen” i landet, lär Seifert ha svarat:

– Av moraliska skäl vill vi inte genom vårt stöd stärka er auktoritet – och av praktiska skäl kan vi det inte. Stödjer vi er så förlorar vi vår egen moraliska auktoritet.

De kommande två månaderna fick Seifert och tjeckisk kultur mycket uppmärksamhet i Sverige. Tack vare en gammal vän, anställd på ett litterärt förlag i Prag, fick jag då och då tidningsklipp från tjeckiska dagstidningar. De gick med vanlig post – han hade inte tillgång till fax och internet och skanning var okända ting. Nåja, det blev nu inte så många klipp.

Regimen i Prag hade det knepigt. Å ena sidan ett Nobelpris och stor internationell uppmärksamhet, å andra sidan helt fel pristagare. Seifert hade ju varit Författarförbundets ordförande under Pragvåren och han hade undertecknat Charta 77.

Å ena sidan bara små notiser om att Seifert

Jaroslav Seiferts "Två dikter", publicerad av Charta 77-stiftelsen inför Seiferts 80-årsdag 1981.

tilldelats Nobelpriset och att hans dotter tog emot det den 10 december. Å andra sidan förtrytsamma påpekandena att 18 av hans verk minsann hade getts ut i en total upplaga på 178 000 ex sedan 1971. Och att hans dikter, som Rudé Právo, kommunistpartiets tidning, skrev ”för gott hör till vår poesis skattkammare”. (Där borde de tydligen förbli, enligt regimen, för Seifert fick inte publicera nya dikter under tio år!).

Den här ambivalensen kände man tydligen också på Tjeckoslovakiens ambassad på Floragatan 13, öppnad 1972 och byggd i tung brutalistisk stil. Men det mesta kan omprövas och fräschas upp (dock inte den sovjetiska inmarschen 1968!) – det här är ett kulturminnesmärke, jämförbart med Le Corbusier, menar arkitekten Magnus Tengblad, som byggde om och restaurerade huset vid sekelskiftet. Detta är just den byggnad där vi nu, 27 år senare, den 27 september 2011, kan inleda den svensk-tjeckoslovakiska solidaritetsdagen.

Här inträffade den bisarra episoden jag nämnde tidigare. Några dagar före Nobelprisutdelningen lät man Svensk-tjeckoslovakiska vänföreningen, som lojalt hade ställt upp på ”normaliseringen”, anordna en Seifertafton. Det hade kommit riktigt mycket folk till hörsalen i källarplanet. Det låg en viss spänning i luften. Hur skulle Seifert hanteras?

Ytterligt nedtonat, visade det sig. Ambassadörens fru Miluše Vachatová läste tre av hans soliga dikter på tjeckiska, sedan fick vi höra dem i svensk översättning. Tog det tio minuter? Jag minns inte. Kanske femton...

Resten av Seifertaftonen fylldes av en dansshow med sex lätt klädda damer som skulle göra reklam för tjeckoslovakisk export. Och så en timmas propagandafilm om 1983 års stora fredskonferens i Prag, om hur USA hotar med missiler medan Sovjet försöker mota med fredsförslag.

Vänföreningen var verkligen vänlig. Publiken applåderade till allt.

Om den blide Seifert hade vetat om denna märkliga kväll till hans ära skulle han nog ha tänkt: så vänligt att jag fick vara med på ett hörn!

Olof Kleberg

Ledarskribent, Dagens nyheter 1980–1986, chefredaktör Västerbottens-Kuriren 1986–2001

Regimen i Prag hade det knepigt. Å ena sidan ett Nobelpris och stor internationell uppmärksamhet, å andra sidan helt fel pristagare. Seifert hade ju varit Författarförbundets ordförande under Pragvåren och han hade under-tecknat Charta 77.

PETER LARSSON

Bred aktivitet för Tjeckoslovakien

1975 skriver författaren Lars Gustafsson

”Det var en av de stora katastroferna i vår generation, slutet för allt det som året 1968 representerade, det var den dag när dörrar obevekligt stängdes och världen började mörkna och skymma. Ett nytt Europa, Metternichs Europa började kristalliseras fram. Utopiernas tid var slut. Hemliga polisens tid började. Den 21 augusti 1968 avgjordes Europas framtid. För hur lång tid vet ingen.”

Början till slutet på denna tid inleddes den 1 januari 1977 när ett antal regimkritiker publicerade medborgarmanifestet Charta 77. Några dagar senare kom författaren Folke Isaksson in på mitt kontor på Folket i Bild/Kulturfront i Stockholm, och var väldigt uppjagad. ”Har du hört vad som har hänt i Prag?! De har fängslat en hel grupp med dissidenter! Vi måste göra något!!!!” Med detta startades en process som kom att påverka många människor och ritade om kartorna hur min generation såg på politik, historia och samhälle och kom att få återverkningar långt in i 1990-talet.

Pragvåren 1968 följdes med stort intresse och sympati i Sverige. Många författare och journalister besökte Prag detta år och avsatte sig i en mängd reportage och böcker som bidrog till att skapa ett intresse. Invasionen och med den brutalitet som den genomfördes skakade om det svenska samhället och rad stora demonstrationer och andra uttryck för solidaritet tog plats.

Påtagligt och i viss mån förvånande, med tanke på den sympati och den geografiska närheten, slocknade dock detta ut förvånansvärt snabbt. Den aktivistiska delen av vänstern var upptagen av stödet till Vietnam. De lokala politiska eliterna accepterade snart den nya tingens

ordningen. I Helsingfors 1975 bekräftades den nya Metternichska ordning nu i världsmåttstock. Den stora tystnaden bredde ut sig.

En inte obetydlig händelse var den demonstration som

anordnades på den sjunde årsdagen den 21 augusti 1975 när författarna Lars Gustafsson och Jan Myrdal samtidigt publicerade två texter som kom att rikta intresset mot Tjeckoslovakien, som den enda ockuperade staten i Europa. Denna händelse kom genom den mediala genomslagskraften då en liberal och en kommunist pekade på, att mitt Europa, precis runt hörnet, fanns ett land som var ockuperat. Effekterna av detta blev dock inte omedelbart synliga utan kom att spela en betydelsefull roll ett par år senare.

Påtagligt och i viss mån förvånande, med tanke på den sympati och den geografiska närheten, slocknade dock detta ut förvånansvärt snabbt.

Samtidigt pågick en process i Tjeckoslovakien som ledde fram till Charta 77 deklARATIONEN. Det ironiska var att överenskommelsen i Helsingfors mellan stormakterna som bredde vägen för en förändring bland dissidenterna. Václav Havel uttryckte det så här, ”vi tröttnade på att vara trötta”. Dissidenterna tog istället fasta på den ”tredje korgens” statuter om medborgerliga och mänskliga rättigheter som grund för sin kritik av läget i landet. Detta gick mer eller mindre obemärkt förbi alla i resten av Europa.

Publiceringen av Charta 77-dokumentet skapade ett förnyat intresse för vad som pågick i Tjeckoslovakien. Inledningsvis fästes uppmärksamheten på de fängslade; Havel, Landovský och framförallt filosofen Jan Patočka som avled i häkte efter upprepade förhör. Efter hand växer också fram en medvetenhet om att medborgarinitiativet representerade något mer. Uppenbarligen fanns bland de tjecker och slovakier, som kritiserade den förda politiken, en enighet kring frågor som inte handlar om den ena eller andra politiska ideologin. Med utgångspunkten från den ”tredje korgen” i Helsingforsavtalet 1975 skapades nya kombinationer, nytt hopp kom och gamla sterila positioner övergavs.

Redan på hösten 1977 kom de första dissidenterna till Sverige som tvingats lämna Tjeckoslovakien. Tidigt fick vi kontakt med Jitka Bidlasová och Jiří Pallas. Genom deras försorg kunde vi etablera direkt kontakt med Charta 77:s talespersoner. FiB/K skickade en journalist till Tjeckoslovakien som resulterade i en rad reportage. En bok med texter gavs ut.

Påverkan på svensk debatt när det gällde Charta 77:s utgångspunkter skall inte undervärderas. För första gången skapades en opinion som skar igenom partisympatier och ideologiska ståndpunkter; en gemensam syn på Sovjetunionen, ockupationen 1968 och framförallt ett fokus på mänskliga fri- och rättigheterna. Framförallt betydde det att sterila och improduktiva ståndpunkter kunde överges och en möjlig enhet över det politiska spektrumet var möjlig. Jag fick möjlighet att följa detta på nära håll genom mina kontakter med Zdeněk Hejzlar, han var i mycket en inofficiell talesperson för den tjeckoslovakiska saken, och han upprätthöll nära förbindelser med de politiska eliterna i Sverige. Han var själv uttalad eurokommunist och hade fäst stort hopp till den socialistiska oppositionen åren när det gamla garnityret återerövrade makten åren efter 1968. Han framhöll vid flera samtal att Charta 77 deklARATIONEN hade löst upp många knutar och inrotade misstänksamheter. Han omsatte också denna ståndpunkt i sitt arbete i Sverige.

På hösten 1977 var det uppenbart att Charta 77 representerade något nytt, och inte enbart var en kortlivad aktion som snabbt skulle försvinna. Regimen i Prag var kände också av detta och arrangerade en riggad kampanj ”Anti-Charta” på hösten 1977. En massiv kampanj inleddes där Charta undertecknare, deras familjer och andra som bedömdes som fientliga till den rådande politiska ordningen, med hot, våld, fängslande; barn till dissidenter förvägrades tillträde till högre utbildning och inte minst med arbetslagstiftningen som vapen skulle man tysta de kritiska rösterna. Den sociala situationen blev ohållbar för många människor. Många tvingades eller valde att gå i exil. Behovet av ekonomiskt stöd blev en överhängande fråga.

I september 1977 föreslog jag FiB/K:s styrelse att vi skulle starta en kampanj till Charta 77, byggd på tre krav; Sovjet ut ur Tjeckoslovakien, Frige de politiska fångarna och stöd till Charta 77. Målet var att med möten, demonstrationer, penninginsamlingar skapa en opinion till stöd för Charta 77:s målsättningar. Kärntruppen utgjordes av medlemmar och sympatisörer till FiB/K, men kom sedan att omfatta en rad organisationer och olika rörelser, men också många utanför de etablerade organisationerna kom att delta. Gensvaret var överväldigande; det arrangerades hundratals möten, demonstrationer, konserter, diktuppläsningar, filmvisningar och inte minst en penning- och namninsamling som pågick i närmare 10 månader. Böcker

gavs ut, artiklar skrevs, Detta avslutades med en demonstration i Stockholm den 21 augusti 1978 på 10 årsdagen av ockupationen. Demonstrationen var en av de största som arrangerats under 1970-talet, med mer än 10 000 deltagare. En stor summa pengar hade samlats in och över 120 000 namnunderskrifter hade stött kampanjens krav.

Frågan uppstod nu vad man skulle göra med den energi, den kunskap och de pengar som samlats in. Ganska snart uppstod idén om att skapa en insamlingsorganisation med dessa pengar som grund. Vid samma tid erhöll dessutom Charta 77 ett pris instiftat av regissören Kenne Fant, som var ett produktionsbidrag till filmen ”Monismanien”, till minnet av Torgny Segerstedt d.ä. och utdelas till organisationer och personer som försvar för åsiktsfrihet. Med de insamlade medlen hade det fortsatta solidaritetsarbetet en fast grund.

Min uppfattning var denna nya organisation skulle fortsätta det arbete som bedrivits enligt de linjer som varit framgångsrika 1977–78, med inriktning på fortsatt penninginsamling och informationsverksamhet samt att skapa än större allianser för att uppnå maximalt resultat. En ståndpunkt som delades av mina uppdragsgivare i FiB/K som på mitt förslag beslutade att överföra insamlade medel till den planerade stiftelsen. Den skulle vara en svensk organisation med syfte att skapa opinion och stöd bland en bred svensk allmänhet. Det framhölls också att det inte skulle vara någon ”exilorganisation”. Vi utgick från att vi skulle stödja tjecker och slovakar på deras egna villkor, men inte vara en del av diskussioner och ställningstagande som gick utöver det som formulerats i de tre kraven. För att markera ett bredare anslag skapades också en kommitté; 21 augustikommittén av FiB/K och Östeuropeiska Solidaritetskommittén. Motivet var att se till att olika organisationers deltagande kunde samordnas och kanaliseras så att inte energi och planer skulle försvinna bort. Ett annat motiv var förstås också att se till att ”fundamentalister”, höger och vänsterut, inte skulle kunna bromsa eller förstöra det som hade uppnåtts. Den nyligen bortgångne Ülo Ignats spelade en avgörande roll för att uppnå detta. FiB/K beslutade att man skulle skänka de medel som samlats in och att det skulle utgöra grundplåten till det som blev Charta 77-stiftelsen. Monismanienpriset lades också till som en grundplåt. Till ordförande valdes František Janouch på förslag av Jiří Pallas då han antog att en ”professorstitel” skulle vara till gagn för vårt arbete.

Jag reste också till Prag, där jag träffade de dåvarande talespersonerna för Charta 77; Zdena Tominová och Jiří Dienstbier samt Charta 77-undertecknarna Petr Uhl, Karel Freund och Zina Freundová och informerade dem om våra planer.

Stiftelsen kunde omgående börja via olika kanaler, inte minst officiella, överföra medel till Charta 77 i Tjeckoslovakien. I Prag skapades strukturer för att ta hand och administrera dessa medel.

I svallvågorna efter det omfattande kampanjarbetet fortsatte penninginsamlingar, både kollektivt och där enskilda skickade medel till fonden. Fonden, kunde trots begynnande meningsskiljaktigheter komma igång. På våren 1979 spelades fyra enaktare av Václav Havel och Pavel Kohout på Fria Proteatern och Dramaten, med stor medial uppmärksamhet och höga publiksiffror. På fondens uppdrag gjordes också en utställning. Efterhand skiftades fokus från den svenska opinionen och steg för steg blev fonden enbart ett instrument för vad som hände i Prag. Den sista mer publika arrangemanget var en kväll organiserad till stöd för Charta 77 i november 1983 på Stadsteatern i Stockholm. Ett stort antal svenska kulturutövare deltog och en vandringsutställning som senare visades på ett stort antal platser runt om i Sverige.

Det som kom att påverka Charta 77-stiftelsen i negativ riktning och dess position var sönderfallet i FiB/K som under 1980–1982 som sönderlets av sektaristiska strider, vilket innebar att organisationen mer eller mindre uttraderades. Vid samma tidpunkt hade balansen i stiftelsen, gått från en svensk organisation till att bli en emigrantorganisation.

František Janouch tog över allt mer av stiftelsens arbete. Han skapade kontakter med finansmannen George Soros som beslutade att finansiera stiftelsen med stora summor. I detta ögonblick upphörde Charta 77-stiftelsen att fungera enligt sina ursprungliga statuter och kom att identifieras med František Janouch. En annan viktig faktor var att kritiken mot Sovjetunionen tonades ner av de politiska eliterna och de som försökte sprida information och skapa opinion kring Tjeckoslovakien betecknades som ”kalla krigare” och ignorerades, inte minst i media. Inledningsvis spelade skriftserien ”Röster från Tjeckoslovakien”, där jag fungerade som redaktör, en viss roll med material om Charta 77 och dess ställningstagande i olika frågor, men förlorade sedan i betydelse. 1988 var ett avgörande år i Tjeckoslovakien med flera demonstrationer och protester men av detta märktes inte mycket i svensk offentlighet. I än högre grad gäller detta de händelser som ledde fram till regimens fall 1989 då avsaknaden av ett fungerande solidaritetsarbete innebar att svensk allmänhet saknade viktig information och att det inte fanns relevanta kanaler för att uttrycka solidaritet med det som hände i Tjeckoslovakien.

De insikter och erfarenheter som skapades under 1978–1980 kom i istället i hög grad att överföras och utnyttjas i skapande av Svenska Afghanstankommittén 1980, solidaritetsarbete för Polen 1981 och Måndagsrörelsen för Baltikum 1990–1991. Många av de som deltagit i arbetet för att skapa solidaritet med Charta 77 tog med sig sina erfarenheter och sitt engagemang in i dessa rörelser. Erfarenheterna från detta lever också vidare i det spirande engagemanget för Belarus.

Broschyr till utställningen Förbjudna tankar.

Avslutning

Det som utmärker denna period 1978–1989 är att för första gången fördes frågan om solidaritet med Tjeckoslovakien till ”gatan”. Kampen för demokratiska fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter blev också en fråga för svenskt politiskt liv, med fokus på situationen i Sovjetunionen och dess satellitstater, vilket också möjliggjorde ett närmande över det politiska spektrumet. En annan viktig faktor är att kunskapen om Tjeckoslovakien dramatiskt ökat som ett resultat av kampanjen 1977–1978. I början av 1980-talet blev Sverige det land som gav ut mest tjeckoslovakisk litteratur som hade sina rötter inom eller i anslutning till Charta 77 i Tjeckoslovakien. Skivor producerades på plats i hemlighet i Prag, konsertturnéer och vandringsutställningar organiserades. Även arrangemang som hade sina rötter i det officiella Tjeckoslovakien, som de stora retrospektiverna över Alfons Mucha, František Kupka och Tjeckisk Jugend som konsthallschefen Eje Högestedt på Malmö Konsthall organiserade i mitten av 1980-talet blev en plattform för att presentera en oberoende bild av Tjeckoslovakien. Likaså blev uppsättningar av Leoš Janáček, Pavel Kohout och Ladislav Smoček uppmärksammade och gav möjligheter att informera om situationen i Tjeckoslovakien. Pengar fortsatte också att strömma in till stiftelsen via många kanaler.

Samtidigt var vi oerfarna och okunniga om de specifika förhållanden som rådde inom och utom Tjeckoslovakien i relation till dissidens och exil. Den svenska inriktningen gick mer eller mindre förlorad och kontakten med intresserade och bidragsgivare gick förlorad. Karaktären på solidaritetsarbetet ändrades steg för steg. Med hänvisning till behovet av att hemlighålla vem som skulle erhålla och hur pengar fördes över och fördelades i Tjeckoslovakien urgröptes demokratin och all makt över stiftelsen och inflytande över inriktning samlades i František Janouchs händer. I mitten av 1980-talet när František Janouch med George Soros pengar i ryggen, förändrades Charta 77-stiftelsen till att bli en exilorganisation. Charta 77-stiftelsen marginaliserades och upphörde därmed att existera i svensk kontext i det slutande 1980-talet. Det som hände med stiftelsen i den tjeckoslovakiska miljön efter 1989 och František Janouchs försök att skapa sig en inrikes plattform för sina politiska och publicistiska ambitioner med Charta 77-stiftelsen namn som grund möttes av stark kritik och avståndstagande från Charta 77 och dess talespersoner.

Många, inklusive mig själv fortsatte dock att arbeta för och informera om situationen i Tjeckoslovakien. Trots stora svårigheter gjordes betydande insatser genom ett stort personligt engagemang. De som var med kan se tillbaka på insatserna med stolthet och vila tryggt i vetskapen att vi med små medel och under stora svårigheter åstadkom något bestående.

Peter Larsson

Kulturjournalist, grundare av kunskaps- och reseföretaget Laterna Magica

GUNNAR LASSINANTTI

Swedish-Czechoslovak Solidarity 1968-1989

The Swedish solidarity work for Czechoslovakia 1968-1989 had three main periods. The first one was during the “Spring of Prague” 1968 and from the day of the invasion of Czechoslovakia on August 21 1968 and the following years. “The Spring of Prague” created a lot of hopes for “socialism with a human face” particularly in politically left oriented circles but also among liberals. The second period meant a re-activation of interest and connected solidarity work after the announcement of the Charta 77 Appeal early in January 1977, which was related to the Final Act of Helsinki 1975 and its third basket on human rights or the human dimension. And the third period was a result of Gorbachev’s new reform policy from 1985, the years prior to the democratic upheaval and velvet revolution in Czechoslovakia in November 1989.

Personally I followed the third phase most closely in my capacity as the secretary-general of the Peace Forum of the Swedish Labour Movement (1982-1992), a joint organization founded by the Swedish Social Democratic Party and the Swedish Trade Union Confederation (LO). In the start of the first phase I was an active member of the Swedish Social Democratic Student Association “Laboremus” in Uppsala, also as chairman in 1969. In the 70’es I worked as a regional planner in Luleå, Northern Sweden where I additionally had political commitments for both the Social Democratic Youth Organization (SSU) and the Social Democratic Party. I was the international leader of the party organization in Norrbotten 1976-1983. At our meetings we discussed many times and criticized the prevailing situation in Czechoslovakia.

August 21, 1968 in the morning

I came back from Luleå to Uppsala by train early in the morning of August 21, 1968. From a taxi radio I received the bad news from Czechoslovakia. I left my luggage in my student room and returned immediately after that to the Social Democratic Party’s office in Uppsala to see what we could do to protest against the unacceptable action. The Social Democratic Party had decided to change its election campaign that very day and organize all over Sweden meetings against the invasion by the Warsaw Pact troops into Czechoslovakia. The planned election meetings with their announced speakers were just simply transformed to protest meetings. In Uppsala Prime Minister Tage Erlander was the main speaker in an open air meeting close to the castle in the evening. The whole day before we, social democratic activists, spread leaflets and informed about the meeting. It gathered a lot of people and Tage Erlander presented a firm protest in his speech (which led him to a splendid election victory in the general election a few weeks afterwards when the Social Democratic Party achieved more than 50 percent of the votes).

The Social Democratic Party started its solidarity work for the Czechoslovak people. Olof Palme who became party chairman and prime minister in the autumn of 1969 was the distinguished leader of that work, also visible on the international scene and within the Socialist International. Among other active Social Democrats could be mentioned Sten Andersson, party secretary, Pierre Schori, international secretary of the party at that time, and Mats Hellström, member of the parliament, later Minister for Foreign Trade among other positions.

Deepened solidarity work

In Laboremus we organized several meetings for information and to discuss the development in Czechoslovakia. Among the speakers were persons as Bengt Lindroth and Göran Skånsberg, Swedish Radio who were continuously sent to Prague already to report from “the Spring of Prague” and later from the occupied Czechoslovakia and Olof Kleberg a liberal student, being in Bratislava on August 21, 1968 and author to topical articles and books.

From an organizational point of view the solidarity work within the Social Democratic movement deepened from 1978 when the umbrella organization AIC, the Swedish Labour Movement’s International Center, was founded and the International Solidarity Fund became better coordinated under the auspices of the AIC. The Fund supported activities directed to support the opposition in Czechoslovakia and was for many years the main international financial contributor to the important magazine Listy.

Zdeněk Hejzlar became a key actor, a refugee who moved with his family to Stockholm in 1969 and started to work for the Swedish Institute of International Affairs. Hejzlar wrote a lot of articles and publications, turned up on the TV screen frequently, built up his own informal networks which included Olof Palme and many, many others in order to promote the resistance against the occupation of Czechoslovakia. He also served all his time in Sweden as “a teacher” on Czechoslovak and Eastern European issues for many central actors in different capacities from the early 80’es until his death in 1993.

Among the other parties particularly the Liberal Party (folkpartiet) had several active persons in the solidarity work. Even vpk, the Left Party Communists, was involved in the protest campaign against the invasion and occupation. Vpk organized a demonstration outside the Embassy of Czechoslovakia in Stockholm immediately after the invasion.

The conservative party (Moderaterna) had no tradition with international solidarity work at that time. But some moderates, maybe first of all Carl Bildt, showed a personal interest in the situation and Bildt payed a visit to Prague already before the invasion.

Zdeněk Hejzlar became a key actor, a refugee who moved with his family to Stockholm in 1969 and started to work for the Swedish Institute of International Affairs.

Charta 77

The second phase, initiated by the presentation of the Appeal of Charta 77 in 1977, activated probably predominantly some new groups and persons among intellectuals in the cultural sphere. The message of the Charta 77 Appeal was spread via media and discussed at different events. A section of Charta 77 started in Stockholm conducted by František Janouch who also became the chair person of the international Charta 77

foundation. Zdeněk Hejzlar cooperated closely with Janouch and other persons linked to Charta 77 in Sweden and abroad.

The ruling dictatorship in Czechoslovakia created efficient obstacles for foreigners to develop closer contacts with dissidents inside the country. Independent Helsinki Committees emerged in a great number of European countries after the Final Act of Helsinki had been adopted. The committees cooperated with each other in a good and brave way in order to increase the awareness and put violations against human rights in Eastern and Central Europe on the public agenda. Several of the committee members were judged and punished by the communist authorities because of their activities, in spite of the fact that they just referred to the content of the Final Act of Helsinki which their governments had signed.

Glasnost and END

The third phase started after Gorbachev came into power in Moscow from March 1985. His policy on perestroika and glasnost gave new hopes for many persons in the communist countries as well as in other parts of Europe and the US. New contacts and dialogues started. Activities developed with the aim to strengthen human rights, freedom and democracy, also within the framework of the Lutheran Church involving members of it both in Czechoslovakia and abroad.

A new dialogue started around 1985 from the West European dominated peace movement in the European Nuclear Disarmament, END, which organized annual conventions in the 80es with several thousand participants from many countries. The movement was based on the so called END Appeal which had been presented in 1980 by the British historian E.P. Thompson and others. The main ideas of that appeal was “nuclear disarmament from Poland to Portugal” and “we should have loyalty neither to East nor to West, but just to ourselves”.

In conjunction with the convention 1985 in Amsterdam the Dutch peace movement – and particularly its leading force the Inter-Church Union, IKV – established new contacts with Charta 77 and its leading personalities as Václav Havel and Jiří Dienstbier. The representatives of Charta 77 criticized the western peace movement for being one-sided, concentrating predominantly on the nuclear weapon agenda and focusing too little, in their opinion, on human rights violations and the lack of democracy in Eastern and Central Europe.

The IKV-Charta 77 dialogue spread further and involved gradually more and more countries, organizations and people. Charta 77 spokesmen like Jiří Pelikán from Italy and Jan Kavan from London were visible at the END conventions. As usual Zdeněk Hejzlar followed the new activities thoroughly and kept a close contact with key persons in the process.

The convention in Evry (Paris) 1986 gave a mandate to the joint Swedish peace movement to set up the END-meeting in 1988 in Sweden. Since I had been the most active Swedish participant in the END Liaison committee for many years and represented the Swedish Social Democratic Labour Movement it was agreed without any objection to appoint me to be the chair person of the national preparation committee. Peter Ingvarsson from the Swedish Peace and Arbitration Society, SPAS, became vice chairman. Gudrun Schyman from vpk – later leader of her party and after that founder of the Feminist Initiative of Sweden – and representatives of some other peace organizations also took part in the executive unit of the committee. All Swedish peace organizations and several other popular movements were represented in a broader assembly of the committee.

We had thus two years to prepare the Swedish END convention, and we and I personally had received both a European mandate on behalf of END and a Swedish

mandate to carry out the work. Already from the start it was indicated that invitations to independent representatives (dissidents) from Eastern and Central Europe should be a prioritized obligation for the Swedish committee.

My estimation is that I spent almost half of my time for the preparation work – which at least occupied about 50 percent of my total working time during 1987-1988 – on efforts to safeguard participation of independent persons from Eastern and Central Europe. We decided to organize our END convention in Lund four days in the turn between June and July 1988.

All participants from Hungary who wanted to travel to Lund could freely do so – including Victor Orban who was present! After hard work – and backed up by the Minister of Foreign Affairs Sten Andersson and the State Secretary Pierre Schori – I was quite successful in the case of Polish presence. For the first time since the state of emergency had been introduced in Poland two prominent, official leaders of the Solidarity movement were permitted to leave the country in order to participate in such an event – Jacek Kuron and Janusz Onyszkiewicz. We gave central space in the programme and organized press conferences for them to address not just Sweden, but also the rest of Europe and the world.

Regarding the USSR we were less successful. Dissidents were not allowed to come to Lund, but the Soviet delegation which had been set up by the Soviet Committee Peace included some “semi-independents”, not just “politruks and apparatchiks” from the peace committee.

No dissidents from any other communist country were permitted to arrive in Lund in spite of our efforts. And all this occurred not more than roughly one year before the opening of the Berlin Wall and the start of the dismantling of the communist system.

New attempts to contact Czechoslovakia

Towards Czechoslovakia we tried different ways to get a break-through. We used our contacts with Dutch IKV, Zdeněk Hejzlar and other persons. We sent Bo Wirmark as our representative to a general World Peace Committee conference in Prague with the purpose to convince the peace committees to help us to argue and work for the participation of independents. However, Wirmark was not successful in his mission.

Personally I asked for a meeting with the Stockholm Ambassador of Czechoslovakia to present our message. He gave me no answer at our meeting, but I understood later that my request had been declined.

One-two months before the Lund convention Peter Ingvarsson and I was sent to Prague on separate missions by SPAS and the whole national committee in order to raise the matter with Charta 77 representatives and independents and – in my case – also with organizations controlled by the communist state. I could not for formal reasons ask for direct meetings with official authorities and SPAS had no intention even to make an attempt for that.

To receive a visa to travel to Prague I pushed for and accepted an invitation by the official CSCE-committee of Czechoslovakia. The committee was my host during my stay there, but I asked their representatives to give me “free time” enough to be able to organize my own meetings without informing them about my plans. Zdeněk Hejzlar had helped me to prepare this unofficial part of my visit.

At meetings with leaders of the CSCE-committee and the Peace Committee of Czechoslovakia I invited them to send participants to the Lund convention. I also asked them in their contacts with the authorities to support the rights of independents/persons from Charta 77 to attend our convention. I did not receive any immediate response on my request.

Already during my stay in Prague the peace committee organized an extra-ordinary board meeting in order to discuss the matter. Ivan Fiala – international secretary of the

peace committee, similar-minded to us in west – came to the airport at my departure to inform me honestly about the result of their meeting. He told me that the secretary-general had strongly opposed my request, and his opinion had dictated the decision taken by the whole peace committee.

My visit gave a short notice on the first page of the communist party's newspaper Rudé Právo. Hejzlar regarded that as a small step forward since Rudé Právo wrote that we had had a dialogue on human rights issues. "People who read the text understood more of what you had really discussed between the lines and that is good for the process and the opposition", was the encouraging words by Hejzlar when I came back to Stockholm.

Of the more leading Charta 77 people I managed to meet Jan Štern outdoors in a street during my stay. For him I presented briefly our message and submitted the written invitation to participate in Lund. I also reached Jiří Dienstbier who lived in the very centre of Prague by phone. He invited me to his home one evening after his work as a stoker in the metro (he had so called "berufsverbot" and was not allowed to work in his own profession as journalist; that was in fact quite usual in Czechoslovakia after 1968).

With Dienstbier I had a long discussion. He informed me about the situation for Charta 77. I presented the programme of the Lund convention and our invitation which he promised to forward to other persons in Charta 77 and independents. At least my meeting with Dienstbier had been monitored by the intelligence service.

Hájek and Havel

Jiří Hájek had no telephone. Zdeněk Hejzlar advised me to go by chance in a taxi to his home and had given me Hájek's address. I followed his recommendation, but unfortunately Hájek was absent when I arrived and no other person present in the house. Through Dienstbier I had also asked for a meeting with Václav Havel, but he informed me that Havel for the moment was working on a new play in the countryside.

Peter Ingvarsson who had entered on a tourist visa came into troubles after meeting some dissidents and was immediately kicked out of the country after that. Dagens Nyheter reported broadly about this occasion, while my mission was "silent" and not reported in the press.

Coming back to Sweden I received a letter signed by the secretary-general of the Czechoslovak Peace Committee. In an unfriendly tone he accused us of provocation and argued that Ingvarsson's behavior had caused the committee to decline our requests. He declared that no person from Czechoslovakia was going to attend the convention in Lund. In fact just one person from Czechoslovakia came to the convention, a priest from the Lutheran church who occasionally already was in Sweden as a guest of the Swedish church and earlier had received a visa.

Very soon after my return to Sweden I received a letter from Václav Havel. The content of it was (in rough translation): "Dear Mr. Lassinantti. Thank you for your invitation, but regrettably I cannot accept it. I have no passport for the moment, and I doubt that a new application could give it back to me or a visa to travel abroad. If, however, my passport should be returned I am not prepared to use it now due to the obvious risk that the authorities wouldn't let me re-enter the country when I try to go back. And it is first of all here where I have my mission to fulfill which means that I am not prepared to take such a risk. I ask you kindly to present my request to all participants of the END Convention in Lund to support the rights of all citizens of CSCE-countries to move freely and to visit all other CSCE-countries." We spread his message according to his wish, also to journalists from many countries who reported from the convention.

The Peace Forum of the Swedish Labour Movement became involved in several follow up contacts and activities with our friends in Czechoslovakia after the Lund

Convention. The most important of these occurred in May-June 1989. Jiří Hájek's wife had died. The Czechoslovak authorities had then for the first time since the occupation 1968 permitted him to travel abroad to meet his son who lived in Oslo without any citizenship. The authorities' conditions for his travel was to limit it to be "strictly private" without any public performances. However, Hejzlar organized a car transport for him between Oslo and Stockholm, and I had the pleasure to host Hájek here two-three days on behalf of the Peace Forum of Swedish Labour Movement.

Hájek declared "I decided on my own to extend my privacy". Peace Forum organized an open press seminar. Many journalists and correspondents from the international press and also a couple of angry looking representatives of the Embassy of Czechoslovakia attended the seminar. Hájek addressed in a very open-minded way and replied substantially on all questions he received. The Swedish Institute of International Affairs organized later another public seminar.

After some days back in Oslo Hájek returned another time to Stockholm – by far exceeding the length of his visa to be abroad issued by the Czechoslovak authorities – assisted also this time by Zdeněk Hejzlar and the Peace Forum of the Swedish Labour Movement. We hosted him this second time for about two weeks. The very idea with the renewed visit was to give Hájek protection and let him stay in the Swedish capital in order to participate in the Socialist International's congress here in June that year. He was invited as a honorary guest to the SI Congress, met and discussed with several leading European politicians as Willy Brandt, Bruno Kreisky and Ingvar Carlsson. Hejzlar and I myself together organized a number of other useful meetings and had also our own discussions with him.

After his return to Prague the authorities immediately withdraw Hájek's passport. And he just got it back after the velvet revolution more than one year later. I met Hájek another two times in March 1990 and discussed with him the changed situation in his country. The first meeting was at an international seminar organized by Friedrich Ebert Stiftung in Bonn where he addressed saying among other things that the worst thing with the communist system was "the lack of rule of law (Rechtsstat)".

I also met Jiří Hájek in conjunction with Helsinki Citizens Assembly's founding meeting, HCA, in Prague. In an opening address at that meeting in March 1990 Václav Havel said: "We know it was left political forces in Western Europe which supported us most strongly during the difficult years. We would like to thank you for that now by giving you a long and warm joint applause", and he then made a pause in order to carry out his requested gesture.

The cooperation continued within the framework of the Helsinki Citizens Assembly for several years. The Swedish organizers of the END convention organized with saved money from the Lund convention a new dialogue seminar in Stockholm in January 1990 after the opening of the Berlin Wall and the velvet revolution in Czechoslovakia. Leading representatives of peace and human rights organizations from a great number of countries, including Czechoslovakia, took part in the seminar and expressed their experiences and views.

Václav Havel received the Olof Palme Prize for his distinguished work in 1989. The chairman of the Olof Palme Memorial Fund, Mr. Sten Andersson, then Minister of Foreign Affairs of Sweden, handed over the prize to Havel in the Swedish Embassy in Prague at an official visit to Czechoslovakia on behalf of the Swedish government.

Gunnar Lassinantti

Huvudsekreterare i Arbetarrörelsens Fredsforum 1982, ansvarig för freds- och säkerhetspolitiska frågor på Olof Palmes internationella center 1992–2009.

JAN MOSANDER

”Motståndet håller ihop oss” (Jiří Hájek)

Jag kan inte med bästa vilja i världen säga att jag själv deltog i de mödosamma strävandena efter demokrati i Tjeckoslovakien. Men jag träffade och berättade om många av dem som gjorde det, trots att de hotades, förföljdes och till och med fängslades – män, kvinnor och ungdomar med ett mod som förtjänar stor beundran. Varför skriva om dem? Kanske för att jag alltid har högaktat människor med civilkurage, en egenskap som får ses som en bristvara i efterkrigstidens Europa.

Juli 2009, ”Sommarkväll” med Anne Lundberg i SVT 1. Programmet sänds från Ystad. En av gästerna är en smal, stilig kvinna med långt, mörkt hår, 44 år gammal. Hon har röd klänning, har gått i skola i Lund, varit världsberömd fotomodell i Paris och New York och skådespelerska i Hollywood. Hon är glad, och talar skånsk-engelska. En askungesaga rullas upp.

Hon heter Paulina Pořízková. Det var hon som knappt 40 år tidigare kom att ge mig en första egen erfarenhet av diktatur och förtryck. Paulina var min ingång till människors kamp för frihet och demokrati i Tjeckoslovakien.

Paulina var tre år gammal när hon blev medelpunkten i ett långt och komplicerat flyktingdrama som det skrevs mycket om i svensk press. Sovjetunionen hade invaderat Tjeckoslovakien i augusti 1968. Paulinas föräldrar, Jiří och Anna, såg inte längre någon framtid i landet utan bestämde sig för att fly till Sverige. De lämnade kvar den lilla Paulina hos mormor och morfar

för att senare kunna hämta henne. Föräldrarna bosatte sig i Lund och började ett nytt liv i frihet. Men myndigheterna i Tjeckoslovakien höll kvar Paulina som gisslan och vägrade ge henne utresetillstånd till Sverige.

Den kanske mest dramatiska händelsen under föräldrarnas kamp för att få tillbaka sin dotter var ett flyktförsök på hösten 1971. Paulina skulle smugglas ut till Sverige. Det kom ”Sommarkväll” aldrig in på. Men flyktförsöket ledde i sin förlängning till att jag personligen och konkret fick se och uppleva vad ofrihet, övergrepp och polisstat egentligen innebär. Visst, jag var hyfsat påläst om Stalins terror, USA:s övergrepp i Vietnamkriget, apartheid i Sydafrika, fascist- och militärdiktaturer i Spanien, Grekland, Portugal och Chile. Jag var 27 år och arbetade som Expressens

Paulina var tre år gammal när hon blev medelpunkten i ett långt och komplicerat flyktingdrama som det skrevs mycket om i svensk press.

korrespondent i Västtyskland, ett land som ännu inte hade hämtat sig från nazismens fador och som gränsade mot järnridån och totalitärt styrda kommunistländer. På nära håll hade jag hört berättelserna om när min farfar och stora delar av min finländska släkt flydde och fördrevs från staden Viborg på Karelska näset när Finland förlorat kriget mot Sovjet. Men jag hade själv ingen erfarenhet av statliga förföljelser eller tillvaron i en diktatur. Flyktförsöket med Paulina blev en introduktion.

En privatflygare i Jönköping, Karl-Göran Wickenberg, hade läst om Paulina och hennes familj i tidningarna och fått en vild idé: ”Vi hyr ett flygplan, flyger ner till Tjeckoslovakien med Paulinas mamma, hon hämtar flickan hos mormor och morfar och så flyger vi hem igen”. Paulinas föräldrar, vid det här laget rätt desperata, lät sig övertalas. Mamma Anna väntade ett syskon till Paulina, hon var gravid i sjätte månaden men beslutade sig ändå för ett försök. Hon försågs med falska identitetshandlingar. Wickenberg fick med sig en flygarkompis. De hyrde en Piper Cherokee av flygklubben i Jönköping.

Paulina bodde hos sin mormor och morfar i Prostějov, en gammal, nergången industristad med drygt 50 000 invånare 20 mil sydost om Prag. Karl-Göran Wickenberg hade listat ut att det pågick en flygmässa i Brno ytterligare några mil längre bort. Mässan var en perfekt täckmantel för flygningen till Brno. Ett gästande svenskt flygplan med två intresserade flygare, och en extra passagerare väcker ingen särskild uppmärksamhet på en flygmässa, snarare tvärtom. De tre hade inga svårigheter med att få besöksvisum till landet. Den 22 september 1971 flög de i väg på sitt hemliga uppdrag. Men efter landningen i Brno gick någonting på tok. Anna Pořízková och de två svenska flygarna arresterades. Några dagar senare slogs nyheten upp stort i svenska medier.

Jag satt och läste tidningarna en söndag eftermiddag när en redaktionssekreterare på Expressen uppe i Stockholm plötsligt ringde: ”Kan du försöka ta dig in i Tjeckoslovakien? Vi har ingen aning om vad som egentligen har hänt flygarna och Anna Pořízková. Får Paulina träffa sin mamma? Går det att hitta hennes mormor och morfar? De kanske vet något?”

I dag har jag dubbelt medborgarskap, men på den tiden var jag finländsk medborgare. Mitt finländska pass gav mig i vissa avseenden en stor fördel som journalist. Finland ansågs ha ett synnerligen gott förhållande till Sovjetunionen och hela östblocket och det gjorde det lättare för mig än för svenska journalister att resa i kommunistländerna i öst.

För att göra en lång historia kort: Journalistvisum var givetvis uteslutet, men på Tjeckoslovariens handelsrepresentation i västtyska Frankfurt lyckades jag nästa morgon ljuga till mig ett 14-dagars affärsvisum. Två dagar senare ringde jag på en ytterdörr i Prostějov. Paulinas morfar, en tunnhårig man i 55–60-årsåldern öppnade. Han såg trött och bedrövad ut och hade precis sagt ”nej, nej” när jag plötsligt kände en hand på min axel. Det var en kort, bastant polisman i brun uniform. Jag anhölls, förhör på tyska på den lokala polisstationen, lång väntan och så beskedet: ”Ni är utvisad och ska vara ute ur landet före midnatt!”

I mörker och dimma körde jag mot den österrikiska gränsen. Vid gränsstationen Mikulov satt jag fast i över fyra timmar. Nya utfrågningar, medan tull- och gränsvakter i detalj letade igenom bilen och mitt bagage. Mera väntan – när jag plötsligt lite avsidet fick se en parkerad bil som jag kände igen. Den tillhörde min kollega Thomas Waldén, Aftonbladets korrespondent i Västtyskland. Jag hade hört att Thomas några dagar tidigare rapporterat försvunnen. Hans redaktion hade senast hört av honom från Wien, utan att veta om han skulle lyckas ta sig in i Tjeckoslovakien eller inte. Hans familj var utom sig av oro. Jag insåg att Thomas varit ute i samma ärende som jag, men att han, med sitt svenska pass, måste ha råkat ännu mer illa ut än jag.

Mitt livs första mission som reporter i Tjeckoslovakien var ett fiasko. Det enda

positiva var att jag hade fått spår på den försvunne Thomas Waldén. När jag i natten äntligen nådde Wien ringde jag Stockholm och berättade att jag sett Thomas bil i Mikulov. Utrikesdepartementet kopplades in och någon dag senare släpptes Thomas. Han hade suttit fängslad i en vecka i en källarcell med ett ynka litet gallerförsatt fönster utan att få meddela sig med omvärlden.

Men det är inte helt fel att säga att min resa trots allt inneburit viss nytta: Jag hade fått en rejäl och handgriplig lektion i hur en stat metodiskt kränker grundläggande mänskliga rättigheter. Det skulle bli fler sådana lektioner.

Det dröjde sju år innan jag nästa gång kom till Tjeckoslovakien. Expressen hade bestämt att på plats försöka bevaka tioårsminnet av Sovjetunionens invasion 1968. Jag, med mitt finländska blå pass, fick rycka in igen. I Prag chansade jag och gick upp och ringde på hos František Kriegel, en av de tongivande bakom Pragvåren, som jag läst så mycket om, nu övervakad och förföljd dissident. När ryssarna marscherade in hade han arresterats tillsammans med Alexander Dubček och ett antal andra i partitoppen och för ”konsultationer” flugits till Moskva. Sovjetledningen tvingade dem under hot att skriva under ett dokument som innebar underkastelse. Kriegel var den ende som vägrade, med beskedet: ”Skicka mig till Sibirien eller skjut mig. Jag skriver ändå inte på”.

Jag var tagen av mötet med den gamle mannen, av hans historia och hans mod. Vad var det som fick människor att envist, år efter år, slåss för rättvisa och stå upp mot en hotfull, kränkande, kompakt och absolut döv maktapparat som denna?

Nästa dag körde jag ut till byn Všetaty i hopp om att få träffa Jan Palachs mor. Jan Palach, den unge studenten som 1969 i förtvivlan över den krossade Pragvåren brände ihjäl sig utanför Nationalmuseet i Prag, ligger begravd i Všetaty. Palachs mor var inte hemma, men hon var på väg, förklarade en grannkvinna på bruten tyska. När jag kom tillbaka från gravgården mötte jag kvinnan igen: ”Ni måste genast ge er av härifrån, någon har ringt polisen!”

Tillbaka på hotell Jalta knackade det på dörren. Utanför stod två män: ”Guten Tag, Staatspolizei”, sa den ene på tyska och bad att få stiga in. Säkerhetspolisen (StB) hade skuggat mig efter mitt besök hos Kriegel, men missat min utflykt till Všetaty. Jag ljög ihop en historia om att jag var universitetsstudent, att jag var turist på genomresa och att jag haft med mig hälsningar till Kriegel från hans vänner i Stockholm. Min reseskrimmaskin som stod på bordet borde ha väckt männens misstankar, men gjorde tydligen inte det. Utfrågningen slutade med att jag förbjöds att lämna hotellet under 24 timmar. Den här gången lyckades jag faktiskt få hem en lång artikel om stämningen i Prag tio år efter invasionen, ett helt mittuppslag, trots störsändaren som kopplades in på hotelltelefonen varje gång jag försökte ringa Sverige. Det tvingade mig att för en kort stund strunta i utgångsförbudet och smyga i väg till post- och telekontoret några hus längre ner på Václavské Náměstí där jag ostört kunde ringa in min text.

Ett år senare smög jag mig med hjälp av mitt finländska pass in i Tjeckoslovakien igen, givetvis som ”turist”. Jag hade bytt arbetsplats, till Aftonbladet, och ledningen där uppmuntrade mina försök att rapportera från den tjeckoslovakiska underjorden. Denna gång slapp jag uppvaktning från statspolisen, oklart om det berodde på att jag förstått att vara mer försiktig eller för att StB misskötte sitt jobb.

Jiří Hájek, utrikesminister i Dubčeks regering, var nog den av de oppositionella som gjorde det absolut starkaste intrycket på mig. (”Det viktiga är att vi i rörelsen tjänar som exempel och uppmuntrar till civilkurage. Det är maktens dumhet, det hårda officiella motståndet som håller ihop oss.”) Men jag minns många andra: Journalisten Karel Kyncl, filosofen och författaren Ladislav Hejdíánek (”Stiger man fel så vet man inte vad som händer. Jag har ingen extrem rädsla även om jag inte känner mig säker. Rädslan är emotionell. Men man måste arbeta efter förnuftet och inte efter emotionerna”), den

absolut kompromisslöse sociologen och forskaren Rudolf Battěk, den obrutne katolske prästen Václav Malý, Petruška Šustrová som var en av nyckelpersonerna i ”Samisdát”-nätverket för förbjuden litteratur, författaren Jiří Gruša, just då i sällskap med den landsflyktige kommunisten Eduard Goldstückers dotter, David Němec, 18 år, som hade sex syskon och vars föräldrar Dana och Jiří satt i fängelse för sina åsikters skull.

Någonstans i statsapparaten i Prag verkade det dock som om man läste mina artiklar i Aftonbladet. För i vimlet på en mottagning på Polens ambassad i Stockholm på vårvintern 1982 kom en kort, rundlagd man fram till mig och presenterade sig artig och korrekt på tyska: ”God dag, herr Mosander, mitt namn är Jiří Švic och jag är kultur- och pressattaché på Tjeckoslovakiens ambassad. Skulle ni inte kunna tänka er att för omväxlings skull göra en legal och officiell reportageresa till vårt land, där vi hjälper er med arrangemangen?”

Det var ett överraskande bud och efter ett antal turer fram och tillbaka så landade jag en augustikväll på Ruzyně-flygplatsen i Prag. Bara för att mötas av en ny överraskning: En civilklädd polis tog mig åt sidan i passkontrollen och meddelade arrogant att jag, trots inbjudan och arrangemang av Tjeckoslovakiens ambassad i Stockholm, vägrades inresa och skulle sättas på nästa flyg ut ur landet, till Östberlin! ”Ni vet säkert varför”, var hans enda förklaring. Jag lyckades få fram ett nödsamtal till redaktionen i Stockholm. Vad som sedan hände i kulisserna har jag än i dag inte helt klart för mig. Men planet till Östberlin flög i väg utan mig och lite senare dök en vänlig tjänsteman från Sveriges ambassad i Prag upp i transithallen och berättade att min utvisning stoppats och att utrikesministeriet var på väg med en bil för att hämta mig.

Däremot vet jag exakt vad som hände mig de kommande två dagarna, innan mitt officiella besöksprogram skulle inledas. Det finns nämligen förtecknat i en 30-sidig rapport från StB som jag med hjälp av bekantas bekanta häromåret fick fram ur den gamla säkerhetspolisens arkiv i Prag.

Jag nämner rapporten eftersom jag tycker att den ger en god inblick i hur det kan gå till i en stat när den gripits av paranoia. Innehållet i sig var ingen överraskning. Den första förmiddagen la jag faktiskt märke till ett par av mina ”skuggor” från statspolisen och väntade in dem bakom ett gathörn för att försöka berätta för dem att jag inte hade för avsikt att ägna mig åt något illegalt. De försvann när jag slank in på hotell InterContinental's café för att äta lunch (enda gästen förutom jag var Hollywood-stjärnan Barbra Streisand... jag trodde inte mina ögon, men det visade sig senare att hon var i Prag för att spela in en film). Men även om jag förstod att man höll ögonen på mig, ”objektet FIN”, som jag kallas i StB-papperen, så häpnade jag över det sanslöst omfattande pådraget. Min roll som statsfiende ser ut att ha varit betydande. Jag kan, uppriktigt sagt, inte förstå varför. Det fanns inga skäl för det.

Sammanlagt över 30 civila polismän var under två dagar i olika omgångar involverade i övervakningen. Alla mina förföljare är namngivna, det står till och med hur de var klädda. Under spaningarna har de förflyttat sig i sammanlagt 19 civila polisbilar av märkena VAZ, Škoda och Fiat (polsk). Bilarnas registernummer är noterade och det framgår att de körts mellan 11 och 38 kilometer per pass. Man har också antecknat vilken typ av teknisk spaningsutrustning som användes (walkie-talkies och kameror). Med några avbrott har man följt varenda steg jag tagit och haft koll på (nästan) alla jag träffat. Man har tagit bilder av oss och skrivit ner meningslösheter som att jag vid ett tillfälle beställt två Coca-Cola på hotell Alcron. Kvittot finns med i kopia i rapporten. Det sägs att jag under övervakningen ”uppträder lugnt”, att jag ”hela tiden är mycket observant” och att jag ”försöker komma undan”. Man känner till att jag 1978 träffade František Kriegel. Men man tycks inte ha en aning om att jag året därpå också varit i landet, en hel vecka, och i hemlighet träffat ett antal Charta-77-undertecknare. Man tror

att jag är bosatt i Västtyskland där jag inte bott på sex år. Mitt födelsedatum i rapporten är inte heller korrekt.

På ett försättsblad står det, utan närmare motivering, att jag misstänks för ”hets” och ”förtal” mot staten. För att sammanfatta: Uppbådet mot mig måste ha kostat enorma belopp, samtidigt som det saknade all rim och reson. Om jag varit utsatt för all denna uppmärksamhet från StB:s sida, hur såg då inte förföljelserna ut mot dem som man betraktade som statens verkliga fiender?

Jan Mosander

Journalist och författare, född 1944, uppväxt i Finland. Arbetade på finlandssvenska tidningar i Finland, kom 1968 till Sverige och arbete på Expressen, Aftonbladet, Sveriges Television och Sveriges Radio. Gjorde ett flertal reportageresor i det kommunistiska Polen, Östtyskland och Tjeckoslovakien. Skrivit två böcker, en om Berlin och en om skumrask och lättsinne i affärer med biståndspengar.

1. Paulina Pořízková, hennes mamma och lillebror, fick inte lämna Tjeckoslovakien förrän 1975, fyra år efter det misslyckade flyktförsöket.
2. När jag i mitten av 90-talet arbetade som Sveriges Radios korrespondent i Tyskland såg jag en dag att Jiří Gruša, dissidenten som jag många år tidigare träffat och intervjuat i Prags underjord, blivit Tjeckiens ambassadör i Tyskland. Jag sökte upp honom och vi hade ett långt trevligt samtal om gemensamma bekanta, och om hur det varit och hur det blivit.

Arbetsgruppen för 21 augustis flygblad inför demonstrationen på tioårsdagen av invasionen.

SUZANNE NASH

Charta 77-stiftelsen: Life with the storefront foundation

What did we do between 1968 and 1989 to get Czechoslovakia out of the grips of a totalitarian regime? Well, we took our man out of prison and put him in the presidential palace, that's what we did. Or at least helped.

My own place in this story is towards the end, from 1986 to 1989. It is also the story of an immigrant, but not from central Europe with all the drama and trauma of forced departure, but from NYC and Paris to Stockholm for love, to live with a Czech emigrant, Vinoš Sofka. I had the good fortune of landing in a warm home in a lovely place, with a sense of security and welcome that is not the common lot.

But there are still common experiences with being an immigrant, whatever the reasons for the choice. There is confusion about a new place that is far more unfamiliar than one imagined because it is still Europe. The language is mysterious. Then one must find a job.

Before I had even finished courses in speaking svenska provided by the generous Swedish government at the time, I came home one day in the spring of 1986 to find František Janouch sitting in the living room with Vinoš. Franta needed someone to take care of his foundation in Stockholm on Norrtullsgatan, where volunteers and part time help had proved insufficient.

Here I was, a librarian with a background of eleven years in the museum documentation centre in UNESCO, not a secretary or much of an organizer. I had also worked two years in the library of a newspaper in Paris, the International Herald Tribune. But a job is a job, and the cause was compelling: from the time I entered in college in America in 1948 until the time I had the opportunity to do even the smallest thing about it in Stockholm, the crush of communist totalitarianism was front page news in the States. Back there people had been building bunkers against an atomic bomb attack from the commies (or the Russians as the Soviet Union was known), and stocking them with shelves of long-term food. Really silly it seemed to me. Far less silly was the Berlin Air Lift, Radio Free Europe, and the wealth of non-governmental organizations that kept up a lifeline between the free countries and the ones with cynical, illegitimate governments.

As a person who had always lived outside of the occupied communist territories I was really naïve about how they worked. For one thing, I imagined that people who lived behind the iron curtain actually believed in all this Marxist rubbish. What a surprise it was for me in 1981 to talk with a Romanian delegate in UNESCO after the election of Mitterrand and the first socialist government in France since 1958. How could you do this? He asked, appalled. Choosing socialism when you have a free choice? He didn't

understand that French socialism (even though crypto-Marxist) was subject to control by the electorate, and his socialism was not. And I had not understood until then that non-believers weren't just the dissidents, they were just about everybody. Except that everybody was subject to a perverse system that controlled every aspect of how they were to think and to live, and getting release from it was about as easy as a fly getting out of a spider's web.

The Charta 77 Foundation, founded and run by Franta with willing supporters, was at Norrtullsgatan 65, not far from Odenplan. It had been a printing shop, complete with a shop window in the front for book display, and a place where a wood burning stove had been for heat, long gone with the advent of cheap (at the time) electricity. Now it was one very large room where there was a desk (mine) about in the middle, and shelves along the wall on the left as one came in. Opening to the left after one passed the shelves there was another smaller office for the boss. There were also boxes all over the place full of books, anathema for a librarian. My first job, as I saw it, was order. That meant exercising my pidgin Swedish to buy bookcases and discover the greatest marvel of Sweden: IKEA. It also meant finding out where the post office was, how to send packages and where to buy stocks of paper.

I had the impressive title of Executive Secretary, but back in the States we would have called it Chief Cook and Bottle Washer, as I was the only employee there. In the long run it became a lonely job; full time in the shop, with Franta coming only during lunch hour – therefore I never went out in those hours, not that there would have been much company or a place to go to. In 1989, along with the impact of glasnost and perestroika throughout communist Europe and its demise only weeks away, this was one reason for my moving on to a job at the Royal Swedish Academy of Sciences in the autumn of 1989.

However, volunteers did come to the office for specific tasks and what wonderful people they were! Malin Beijer, the daughter of Agne Beijer, the savior of Drottningholms slottsteater and newly retired from the Skolöverstyrelsen, took care of the subscriptions

and mailing of
Charta's periodical
*Voices from
Czechoslovakia
/ Röster från
Tjeckoslovakien.*
She was a wise and
witty companion.

I had the impressive title of Executive Secretary, but back in the States we would have called it Chief Cook and Bottle Washer, as I was the only employee there.

Another helper who was making a new life in Sweden in the legal profession was Josef Žíla, who brought a lot of Czech humor. Then Miloslava Slavičková, another lovely companion, came up from Lund from time to time for Board meetings with translations from the Czech into Swedish. Members of the Board in Stockholm were particularly helpful too: Urban Westling and Jan Lisinski, who organized events in Oslo and in Skansen in 1988, always answered a call when needed.

But now to get down to the business of what I actually did. There were two parts to the business of helping Czechoslovakia: mind and matter.

The mind part was essentially publications: getting the literature produced by Charta 77 signatories translated into English or Swedish (with the help of a list of brilliant underpaid bilinguals), and then getting it published. The place was full of samizdat literature, a fascinating new discovery. I was impressed by the care that had been taken in their production: typing to align the words to make justified margins on either side, creating a format that would look like a printed book. The dedicated typists produced as

many copies as possible at a time with faded carbon paper. The binding was a marvel of homemade handicraft.

The biggest frustration for me was not knowing Czech, but it was an advantage for Charta: had I been able to read all of these wonders I would have spent my time in an IKEA armchair soaking them up and not doing the job. Already a lot of books were sent to Franta that were in English on political analyses of the communist world and comparative studies of eastern and western economy that were fascinating enough.

There were many vehicles for promoting contemporary Czech literature, especially organizing prizes initiated and funded by the foundation. Again, not knowing Czech, my part in all this was to make letters and post them.

And then there were the books and periodicals published by the Foundation in languages I could read about the experiences and thoughts of Czech dissidents who had fled their homeland, for me less fascinating as I already had a Czech dissident in my bed. Far more interesting were the strange and marvelous manuscripts written by a philosophical and repressed people inside a country where I could have gone with difficulty, now translated from an inscrutable language for my enjoyment. I was amazed how thoughtfulness and humor replaced the bitterness they had every right to feel. They were a delight – I particularly enjoyed Ivan Klíma's *My Merry Mornings*, and essays by Václav Havel among so many other great pieces.

The other half of the job, that of dealing with matter over mind, was all about money. The first action before anything else could be done was getting it in, and then the second action was sending it out. This was where I could do a lot more.

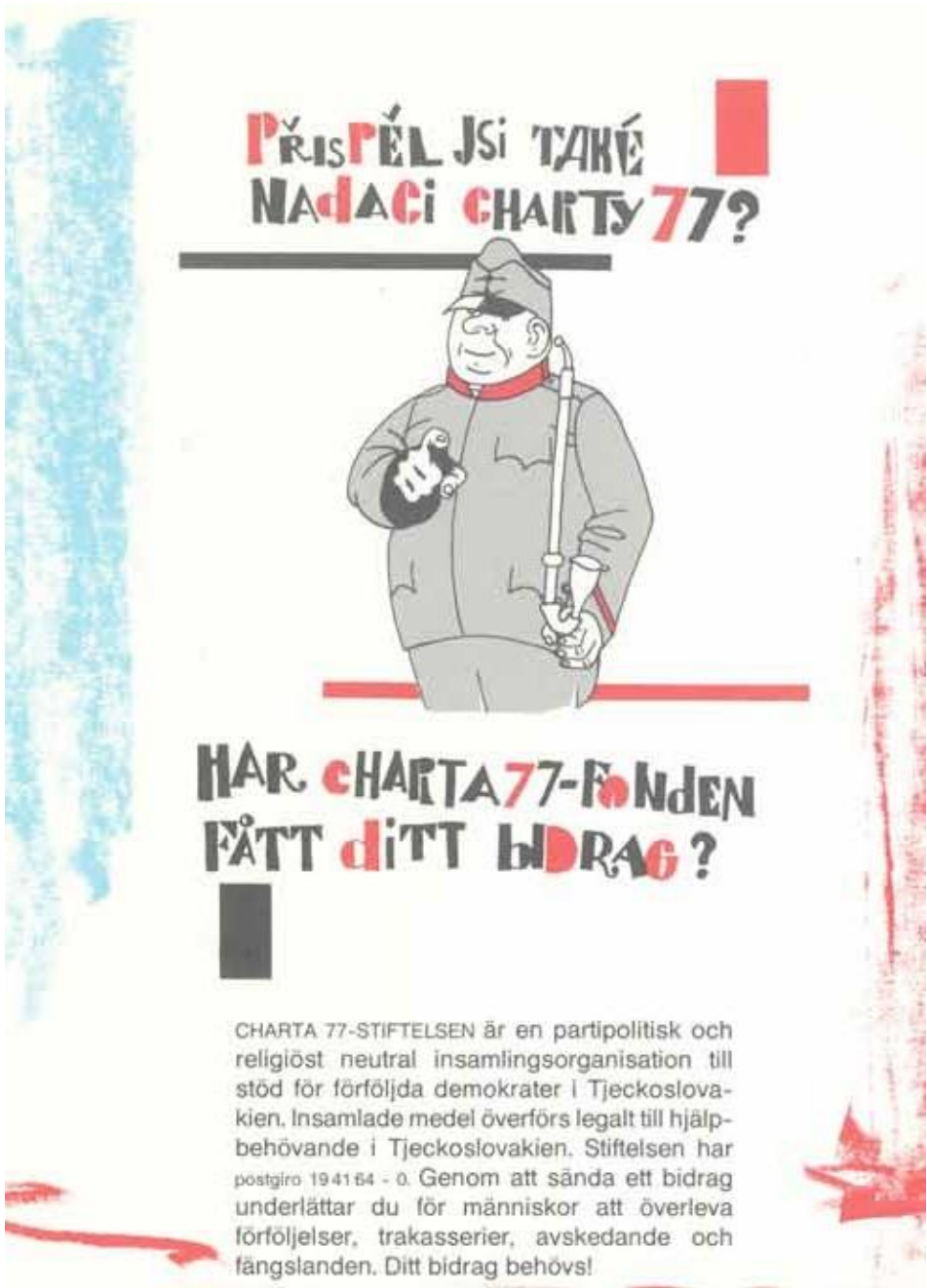
We had to begin with what in today's language would be called the Com, short for communications. At the time we referred to Public Relations. The whole business of Com, where the basic tool is names, names, and more names, was to build contacts with people who could help (mostly with donations), to poke the generosity of more people who were already aware of the misery of the Slavonic lands, and beyond them to build awareness among those who imagined that the Slavs were happy folk in a socialist paradise. This last group was the most difficult to convince, as Swedish ideology was harder to uproot than dandelions.

Among those who knew all about suffering under communism and could open wide the wallet, Franta hit the jackpot. He had managed to get the support of George Soros, the American financier who left the Hungarian scene very young to study in London and made his gigantic fortune in finance in New York. Soros had founded the Open Society Foundation to attack totalitarianism at its core, that of a society forcibly closed in upon itself. He generously gave the Charta 77-stiftelsen enough money to keep us going from one year to the next; the local contributions were always important but we could not have carried on with the help we provided without such a major donor.

The Open Society had a big enough capital but it was another small operation, not out of a storefront like us, but out of the pantry at the Soros residence on upper 5th avenue, just about where the Metropolitan Museum of Art is in New York. Occasionally I had to call about the budget and financial matters, and talked to Mrs. Soros' Irish secretary when she wasn't out walking the little Soros boys.

Part of my duties involved financial planning and reporting. It was a new world for me, laborious and serious. I had to make out the payments for the Charta activities, and compile a budget for the next year's work that would be presented to the Board and sent to the Open Society for approval. Soros got a draft and replied back that he couldn't understand my budget, but since the work was focused and our overhead expenses were incredibly low compared with the good deeds we paid for, he would send the money.

And now we come to the major part of my job, the one I understood the best: I was

This post-card to raise money was printed in large quantities.

to be the working hand of a person in Gothenburg with such a wonderful Swedish name everybody thought it could only be fake: Sven Persson.

The routine went like this: We would get money in our account in Sweden from all our donations. Then we would buy Tuzex crowns from the agent in Gothenberg with that wonderful name. Tuzex crowns was an invention worthy of Wall Street, even if it was small time stuff in comparison with the grandeur of Wall Street inventions that have managed to bring down the national economy.

Czech crowns were, as all currency behind the iron curtain, pegged at an official

rate of exchange that was pure fantasy because in fact they were next to worthless. Still, there had to be some way to make monetary exchange. To buy Czech currency at its real value another Czech Crown was invented that was worth far more than the one used by the comrades inside the country, that is to say it was worth what it cost, not what the communist government, such masters of the fictitious, said it was worth. This of course had to go through the State. The State had stores all over the country called Tuzex where both foreign and domestic goods could be bought that were not available to ordinary citizens, and where only privileged people and foreigners were customers. My role was to make post giro transfers to the Tuzex agent Sven Persson, who then ordered the Tuzex coupons which he mailed to us.

We had lists of the Charta 77 signatories and others too who were not allowed to have jobs and were part of a group that prepared for the great day when the Czech people would make their own political parties that could take over from the illegitimate government in power. There were over two hundred recipients: a frequent name was Olga Havlová (acting for husband Václav). Who was on the list and who got how much was an eternal debate among supporters, but some were always there and always had a monthly contribution that, when put into actual Czech crowns, was about the minimum wage of the time.

I'd stuff the envelopes with the bills that were in denominations of one hundred Tuzex Crowns usually amounting to 500 crowns per mailing per person, add to it a postcard to mail to Sven Persson as a receipt. To this I included a form letter with a message of two lines about what was enclosed that I stamped with a rubber stamp that traced the real Sven Persson's signature. Off the letters went by registered mail (fortunately there was a post office around the corner and up the street) and miraculously they reached everybody – almost.

We wondered if the secret services knew what was going on. For one thing, my rubber signature could have come out of a child's game of post office, and the regularity could not be missed. Surely they knew, but how could they interfere with Royal Swedish mail? Once one worthy person on our list got only half of the bills we sent, and the letter had been altered to state an amount that was impossible because it mentioned a sum with small denominations that we did not use. I made a big stink with an official letter in French (the international postal language) from Sven (who would have been amazed at knowing the language of the Bourbons) pointing out that a postal worker must have opened it and stolen half. Nothing ever happened again.

Václav Havel was already an international figure because of his essays and plays, but he could not and would not leave the country. He also went "underground" from time to time, and when he emerged, if he were with a gathering, he would be pounced on by the police and put back in prison on some trumped-up charge. Once he called Franta when only I was in the office, and all I could say was to ask about when Franta could call back and where. This brought round eyes from Vиноš who wondered how thick I could still be: you never say anything about time and place on the phone to a dissident in Czechoslovakia! I realized what ingrained freedom I had been brought up with in America, that I had protection by rule of law, and that obvious and practical things could be stated in a straightforward way. This freedom was part of me and couldn't be shaken off no matter how much I understood that back in Czechoslovakia people had the self-imposed shackles of living in a police state.

I had a lot of freedom as well to run things there on Norrtullsgatan as I saw fit, and was trusted that they would get done properly. The operations had a great deal of transparency; it could not have been otherwise because there was too much to do. Keeping order in small and large accounts was work enough with so many sources of

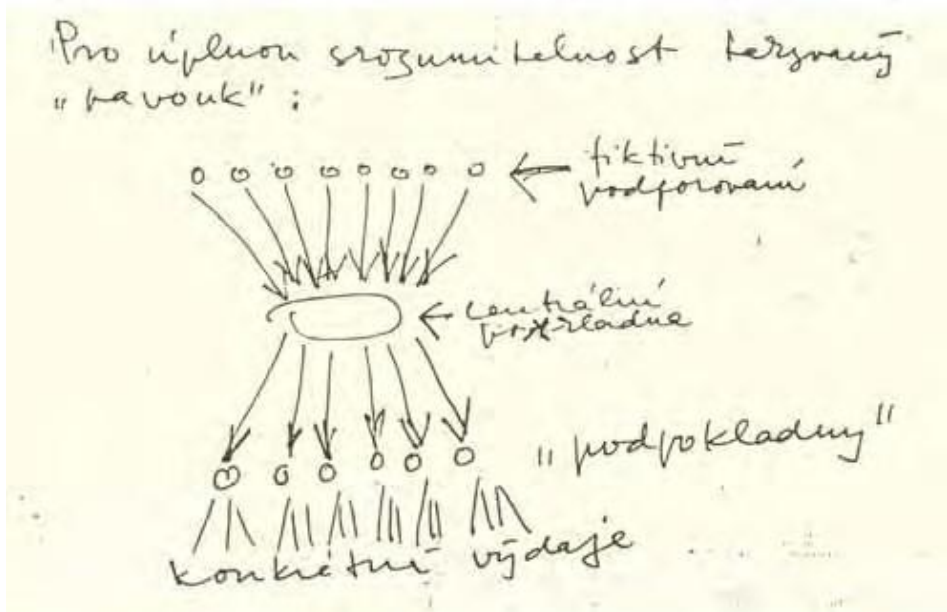
income and currency exchange rates. Besides, I had been boss of the library where I worked in UNESCO, and when I wasn't the boss I'd tell him what to do, more or less. However, Vinoš pointed out to me that here it might be different: If I could not control the boss and I couldn't fire him either.

If the Czech Diaspora could not change much back in the old country, it could and did have an impact on the country where the Czechs were established. They brought with them their skills and wisdom, and they seeped into their new country as part of the cultural landscape, like Miloš Forman's films in the States, Milan Kundera's literature in France, and Tom Stoppard's plays and essays in the UK, to name only a few. The culture of the people who leave a country doesn't die with their change of address, it enriches others in the new country around them, and still lives on with their children who carry forward their parents' vision, even in another language.

Years later, when travel was free and Czech currency was getting on its feet again, I was to see the other side of the coin. I spent long periods of time in Brno, where Vinoš held the UNESCO Chair of Museology at Masaryk University. Here I saw how much the loss of the finest in many waves between 1939 to 1989, not only their flight but also their imprisonment, and the forced ignorance of those who remained, had weakened the once superior intellectual base of the country. Now much time has gone by and another generation has come, brought up with international technology. The beauty of the cities has been restored, inferior communist structures continue to rot, old illusions fade away, and the young people who are today's and tomorrow's elite are finally happy to stay in the beautiful country where they were born.

Suzanne Nash

Information Officer (retired), International Geosphere-Biosphere Programme,
Royal Swedish Academy of Sciences

Havel's organization chart to the Charta 77 Foundation for a system of humanitarian support.

DICK NILSSON

Betraktare med problem

Någon gång under tidig vår 1989 satt jag i ett rum på studenthemmet Větrník i Prag och samtalade med några andra utländska studenter. Det knackade på dörren och in steg ett par tjeckiska studenter. De samlade namnunderskrifter till en petition med krav på frigivandet av Václav Havel, som hade suttit häktad sedan januari. Namninsamlingar bland tjeckoslovakiska studenter var på 80-talet något mycket ovanligt. De var inte alls som de sydkoreanska studenterna som vid samma tid kastade molotovcocktails mot kravallpolisen Seoul och som vi kunde se i studenthemmets gamla svartvita tv. Något hade uppenbarligen hänt. Tjeckiska studenter var beredda att ta risker.

Vi läste artigt igenom petitionstexten, diskuterade kort med studenterna, varefter vi alla avböjde. Vi var utländska studenter och kunde vara till större hjälp som översättare, förmedlare av kontakter, författare av tidningsartiklar om Tjeckoslovakien, etc., men bara under förutsättning av vi kunde stanna kvar i landet. Om vi skrev på riskerade vi utvisning. De tjeckiska studenterna, som riskerade mera än avstängning från vidare studier, sa att de förstod, lämnade stillsamt rummet för att knacka på nästa dörr och tänkte antagligen inte mera på saken. Jag tänker på den ännu i dag, 20 år senare.

Jag hade, om än för en kort stund, befunnit mig inne i en pjäs av Václav Havel, men inte i rätt roll. Någon hade kommit till mig med en petition, jag hade förklarat att jag stod på deras sida, resonerat om saken med sakliga och rationella argument och sedan avböjt att skriva under. Varför? Saken var ju självklar. Jag höll med. Det handlade om en solidaritetshandling som egentligen stod över nationalitetsgränser. Att jag var utlänning var irrelevant. Jag stod på deras sida.

Den politiska situationen i Europa var osäker. Det var perestrojkans epok, men muren var fortfarande hög. Det fanns sprickor, men de fylldes genast med cement. Det är svårt att bedöma kvalitén på cement på avstånd.

Det är viktigt att komma ihåg: de flesta förutsatte att järnridån skulle finnas kvar länge än, även om många misstänkte att stora förändringar var på väg. Men när?

Ett skämt i vår familj: Han tänkte efter noga innan han misstog sig. Väl genomtänkta resonemang kan leda till diametralt olika slutsatser. Vad bestämmer att det ena är fel och det andra är rätt? Det är lätt att säga att jag som utlänning gjorde rätt, att jag var tvungen hålla mig till betraktarens roll och inte lägga mig i, ta aktiv del i skeendet. Men ytterst är det en fråga om lojalitet. Poängen är inte i vilken utsträckning min namnteckning hade spelat någon roll. Det är en ren attitydfråga. Vad anser du, oavsett omständigheterna, är rätt?

Jag hade, om än för en kort stund, befunnit mig inne i en pjäs av Václav Havel, men inte i rätt roll.

Jag var akademiker. Jag hade några år tidigare börjat med litteraturen, en introduktionskurs i tjeckisk och slovakisk litteraturhistoria i Lund ledd av Miloslava Slavíčková. Hon ledde också kurser i tjeckiska språket, som jag senare skulle fortsätta med. Detta skulle i sin tur leda till flera stipendier för längre och kortare vistelser i Tjeckoslovakien och Tjeckien respektive. Ofta var jag hennes enda student. Hon är för mig en av de stora lärarna. Min skuld till henne är fortfarande obetald.

Jag hade dragits till tjeckiskan för att det var udda. Tjeckoslovakien var intressant, men jag visste väldigt lite om landet. Det var kommunistiskt, utmärkt hockey, låg mitt i Europa men bakom järnridån, krävde visum mot D-mark till dålig kurs, hade haft ett brutalt femtiotal, legdomsvärmat sextiotal och blygrått sjuttiotal. Allt detta kunde man läsa sig till; Oskar Langer, Artur London, Zdeněk Hejzlar, Ivan Kyncl, etc. Även repressionen hade sina fördelar: det var lätt att ta ställning.

Senare, i Prag, skulle jag ibland beklaga detta att inte kunna bli lämnad i fred, att inte hela tiden behöva ta med den politiska situationen i beräkningarna. Välj dina ord på ölstugorna. Fråga inte efter Vaculík i antikvariaten. Nämn inte namnet Masaryk på universitetet. – Kundera: i hans romaner väljer personerna att dra sig undan, deras vilja att leva i fred är så stark att de avvisar till och med det engagemang, det motstånd som andra kräver av dem och som de borde stödja. Men det är inte målet, eller avsikten, med engagemanget som bestämmer, utan just att det är förbundet med ett krav, en skyldighet. Som utlänning ansåg jag mig inte ha någon sådan skyldighet och höll mig till betraktarens roll. Men det gick inte att komma ifrån problemet: på den tiden var nästan all litteratur av högre kvalitet förbjuden. Jag kommer ihåg att jag ofta funderade på hur det skulle ha varit om jag hade valt någon annan litteratur än den tjeckiska. Spanska? Antagligen hade jag sökt mig till Buenos Aires. Tyska? Berlin. Stillsamma dagar på universitetet utan samma våta politiska filt. Inga krav på ställningstaganden.

Återigen i Sverige sommaren 1989 började jag skriva om Tjeckoslovakien, först för Arbetet, därefter för Sydsvenska dagbladet och för de tidskrifter som tog emot mina texter, liksom jag också började översätta för Röster från Tjeckoslovakien, som fru Slavíčková då var redaktör för. Någon gång under mars 1990 besökte jag landet för första gången sedan november, då jag hade varit i Prag för ett seminarium på svenska ambassaden. Nu, i mars, när staden var helt upp- och nervänd såg jag en ung kvinna i en spårvagn som helt lugnt satt och läste Kunderas *Život je jinde* i 68-publierares utgåva. Det fanns helst säkert fortfarande folk som samlade namnunderskrifter. Antagligen kunde man strunta i dem alla.

Bio: Jag påbörjade mina studier i tjeckiska 1986. 1987 studerade jag en månad vid UJEP (Masarykuniversitetet) i Brno, och 1988/89 i Prag. 1991 antogs jag till doktorandutbildningen i Lund och erhöll sedan ett stipendium för en längre vistelse i Brno, 1993/95. Avhandlingen skulle ägnas åt Milan Kundera, men arbetet avbröts 1997. Jag är sedan 2001 bosatt med min familj i Falun och arbetar som sfi-lärare.

THOMAS NYDAHL

Sommaren 1968 hade jag fyllt sexton år och just slutat grundskolan. Jag skulle snart gå i mitt livs första demonstration i hemstaden Malmö, kvällen den 21 augusti. Den gick vägen från Stortorget till Folkets park, där Olof Palme höll ett tal om det som skett. Sovjetunionen och ett antal av dess vasallstater hade invaderat Tjeckoslovakien. Palme sa bland annat: ”Folkets längtan efter frihet kan icke nedslås med våld. Den kommer att leva och den kommer till sist att segra. Detta är vad vi framför allt skall säga oss idag när Prag är en stängd stad och Warszawapaktens styrkor invaderar Tjeckoslovakien.”

Reaktionen i vår unga vänkrets var inte olik den vi redan visat kring Vietnamkriget. Vi växte upp med en bild av ett kallt krig, där två supermakter, USA och Sovjetunionen, också förde ett militärt krig mot små nationer. Men när Vietnamkriget var över stod de sovjetiska stridsvagnarna kvar i Prag. Ingenting tydde på att det skulle ske en förändring. Tvärtom. Och två år senare kom Charta 77 som en befriande röst mot ockupanten och dess redskap i den tjeckoslovakiska regeringen. Här spelade också kulturen och litteraturen en avgörande roll. Tjeckoslovakiska författare kom att bli viktiga för oss, både de riktigt kända som Václav Havel och Ludvík Vaculík, men också nya, för oss dittills okända som Pavel Kohout, och exilförfattare som Milan Kundera. Genom tidskriften Röster från Tjeckoslovakien fick vi en kontinuerlig inblick i detta motstånd där pennan och skrivmaskinen var de viktigaste vapnen. Jag tror att det som hände i den Sovjetkontrollerade delen av Europa påverkade oss starkt, inte minst för att vi befann oss geografiskt nära. När Sovjetunionen också förde krig i Afghanistan förstärktes känslan av hot och fara. För oss som var mycket unga i augusti 1968 blev detta formande och bildande erfarenheter som kom att vara avgörande för resten av livet. Konkret och handgripligt lärde vi oss förstå frihetens värde.

För oss som var mycket unga i augusti 1968 blev detta formande och bildande erfarenheter som kom att vara avgörande för resten av livet.

Thomas Nydahl, författare, född i Malmö 1952. Under åren fram till kommunismens kollaps skrev jag ofta om Tjeckoslovakien i pressen. I min trilogi Politisk geografi (2002–2004) skrev jag om Prag i det andra bandet. Texten tog avstamp från en vistelse i lånad lägenhet på Lupáčovagatan, alldeles intill Žižkovs tv-torn. 1993 utgav jag ett temanummer av kulturtidskriften Studiekamraten, med titeln Prag – politik, litteratur, religion och historia. I numret fanns texter av såväl klassiker som Gustav Janouch och Karel Čapek och dagsaktuella bidrag från diplomaten och författaren Alvar Alsterdal, Daniel Hjort, Steve Sem-Sandberg, Karin Mossdal och många andra. Václav Havels bidrag var ett tal han hållit vid Världsekonomiskt forum i Davos.

Foto, privata. Visar ett protestmöte på Stortorget i Malmö, till stöd för Charta 77. Jag står vid statysockeln och håller talet. Det bör rimligen ha varit någon av åren runt slutet av 70-talet och början av 80-talet.

MORITZ SAARMAN

Engagemanget som blev till en livsstil

När min far kom som flykting över Östersjön från Estland 1945, så var det i en båt som hade ratats av dem som lyckats komma iväg i de tidigare flyktingströmmarna. Det dröjde många år innan han äntligen fick kontakt med sina föräldrar och sin syster som var kvar i Estland, men den kontakten skedde brevlades och censurerades. Brev försvann ofta och några gånger kom de fram med censurens svarta tusch som dolde ”olämpliga” skrivningar. I vårt hem i Göteborg mötte jag gäster inte bara från Estland utan också från andra länder i Östeuropa. Min skolgång började i Estniska Skolan i Göteborg och jag var aktiv i den estniska scoutrörelsen.

Med den bakgrunden var det kanske inte så konstigt att jag tidigt fick ett starkt engagemang för folken i Östeuropa, de folk som på den tiden levde under ett hårt förtryck. Ändå hittade jag inte det rätta sammanhanget för att kanalisera det engagemanget. 1978 kontaktades jag av Margareta Hammar som var ordförande i Östeuropeiska Solidaritetskommittén (ÖESK) i Göteborg. Hon undrade om jag hade lust att vara med på en dygnsdemonstration på Drottningtorget den 20–21 augusti för att påminna om den sovjetiska inmarschen i Tjeckoslovakien 10 år tidigare. Om jag minns rätt så lovade jag att vara med några timmar under kvällen, men jag stannade kvar tills demonstrationen var över dagen därpå.

Den här demonstrationen arrangerades av 21 augustikommittén i Göteborg och ÖESK var en av de organisationer som medverkade. Det var här jag äntligen fann de själsfränder jag tidigare saknat. Engagerade människor som kämpade för det som då tycktes vara en utopi – demokrati i Östeuropa.

6 månader senare, i slutet av februari 1979, satt jag och Margareta i min vita Saab på väg mot Malmö. Där fick vi övernatta hos en av våra lokala medlemmar och dagen efter åkte vi vidare tillsammans med Urban Westling som anslutit från Stockholm. Slutmålet var Prag där vi hoppades få träffa företrädare för Charta 77. Ülo Ignats, som var journalist och ÖESK:s ordförande på riksnivå skulle också ha varit med, men han hade fått avslag på sin visumansökan.

Vi tre som nu åkte var unga, vi var starkt engagerade och vi var idealister. Kanske var vi också en smula naiva som trodde på möjligheten av ett demokratiskt, av Sovjet oberoende, Tjeckoslovakien.

Slutmålet var Prag där vi hoppades få träffa företrädare för Charta 77.

Innan vi åkte hade fått vi ett antal uppdrag. Det var böcker, tidningar och dokument som skulle överlämnas, papper som skulle skrivas på och en mindre summa pengar som skulle överlämnas till oppositionen. Och inte att förglömma, vi hade med oss té och kaffe till dem vi skulle besöka. De flesta uppdragen hade vi fått via František Janouch men vi skulle också utföra några uppdrag för andra, bland annat bokförläggare Kalle Hägglund.

Efter många felkörningar hittade vi sent på kvällen fram till vår kontaktperson i Prag, Zdenka, som skulle vara vår vägvisare under besöket. Hon och hennes man bodde trångt, men med hjälp av betrodda grannar fick vi alla sovplats på var sin madrass.

Dagen efter checkade vi in på hotell och med Zdenkas hjälp tog vi oss sedan runt i Prag. Vår första kontakt blev Jiří Hájek som vi besökte i hans villa i östra Prag. Besöket nämns kort i en av de andra artiklarna i denna publikation.

Vårt viktigaste mål under besöket var att etablera kontakt med de tre nya talesmännen för Charta 77, översättaren Zdena Tominová, journalisten Jiří Dienstbier som var tvungen att försörja sig som fastighetsskötare och matematikern Václav Benda. De hade den 8 februari blivit utsedda till talesmän för Chartan. Den fjärde talesmannen var den fängslade Jaroslav Šabata som kvarstod sedan tidigare, men han var utom räckhåll för besök. Nu ville vi träffa dem, dels för att uträtta en del av de uppdrag vi fått, men också för att få intervjua dem, vilket ännu ingen tidning från väst hade gjort.

Zdenka gjorde ett fantastiskt arbete. Hon åkte runt och pratade med folk och lyckades efter någon dag få till ett möte.

Vi hade gjort upp om att möta henne vid hotellet och hon lotsade oss när vi körde genom Prags kullerstensbelagda gator. När vi efter att ha gjort en högersväng någonstans i centrala Prag stoppades av polis tror jag att alla vi svenskar blev ganska oroliga. Nu var det bara trafikpolisen och tydligen var det någon begränsning när det gällde biltrafik på den gata där vi körde. Jag betalade böterna kontant och jag fick också kvitto på att jag hade betalt.

Utän fler missöden nådde vi Zdena Tominovás bostad där också de båda andra talesmännen slöt upp. Vi fick uträttat de sista av våra uppdrag och kunde sedan i lugn och ro intervjua dem och Urban tog de första bilderna av de nya talesmännen som publicerades i väst, bland annat i Sverige i Tidskriften Östeuropa och i Expressen. Även en del utländska tidningar publicerade dem.

En av de första bilderna i februari 1979 på de tre nyutträdde talesmännen för Charta 77, Jiří Dienstbier, Václav Benda och Zdena Tominová.,

Vad var det då som var centralt för de tre talesmännen, lite drygt två år efter att Charta 77 publicerats? Det de först tog upp var oron för den fjärde talesmannen, Jaroslav Šabata. Hans hälsotillstånd var dåligt och de fruktade en påbackning av hans fängelsestraff som skulle göra det ännu värre.

Václav Benda såg den nye polske påven som ett stort hopp för de östeuropeiska katolikerna och troende över huvud taget. Myntets baksida var att myndigheterna hade börjat driva en intensiv kampanj mot kyrkan och religionen, eftersom de fruktade en uppblussande religiös yra i spåren av påvevalet.

Något de var tacksamma för var den uppmärksamhet som omvärlden visade för kampen för mänskliga rättigheter i Tjeckoslovakien. Zdena Tominová påpekade dock att de gärna skulle se att västvärldens press i större uträkning skulle publicera de kompletta texterna till Chartans dokument.

De varnade för ryktesspridning och för att dokument falskeligen utgavs för att vara skrivna i Chartans namn. Bland annat hade ett dokument strax tidigare cirkulerat som handlade om den tyska minoriteten i Tjeckoslovakien och som osant utpekades som ett Chartadokument.

När det gällde verkliga Charta-dokument så ville de i dessa påvisa skillnaderna mellan verklighetens Tjeckoslovakien och de internationella fördrag om mänskliga rättigheter som de tjeckoslovakiska myndigheterna hade undertecknat och de tjeckoslovakiska lagarna som egentligen garanterade långtgående medborgerliga fri- och rättigheter.

Efter några timmars samvaro åkte vi iväg från mötet, denna gång med Václav Benda i bilen. Också då blev vi stoppade av polis och vi fruktade att Václav Benda som var lätt att känna igen med sitt yviga hår och skägg skulle väcka polisens uppmärksamhet. Men återigen var det trafikpolis och vi verkade ha brutit mot samma trafikregel igen. Nya böter, nytt kvitto.

När vi efter väl förrättat värv lämnade tjeckoslovakiskt territorium och åter var på västtysk mark, drog vi en suck av lättnad. Allt hade gått bra och vi hade det material som skulle föras ut i tryggt förvar. Resan fortsatte till Radio Liberty – Radio Free Europe i München, där vi hade kontakter med framför allt de estniska och tjeckoslovakiska redaktionerna.

Sett ur ett tidsperspektiv var vår resa till Prag en parentes, men mötena med medborgarrättskamparna gjorde den oförglömlig.

För min del fortsatte arbetet inom Östeuropeiska Solidaritetskommittén med det som var vår kärnverksamhet. Att arrangera möten, att sälja Tidskriften Östeuropa (senare Östeuropa Solidaritet) på offentliga platser, att driva studiecirklar, att anordna demonstrationer – kort sagt att sprida information om hur verkligheten såg ut i de östeuropeiska länderna.

En skrub i källaren i mina föräldrars stora villa i Mölndal kom att bli mellanlager för framför allt stencileringsapparater, innan de på olika vägar åkte vidare till Östeuropa.

Personligen engagerade jag mig också starkt i den ryske avhopparen Valentin Agapovs kamp för att få ut sin familj till Sverige. Det handlade då om att hjälpa honom med de olika aktioner han hade för att få uppmärksamhet för fallet och det handlade om att hjälpa honom med presskontakter, men inte minst handlade det om att vara ett moraliskt stöd och att uppmuntra honom i det som länge var en hopplös kamp.

När närradion fick fart i Sverige började vi sända ett kort program varje vecka över Göteborgs Närradio. Jag var ansvarig för programmet och fick hjälp med manus från några av medlemmarna i Göteborg. Inte sällan byggde programmen på artiklar från vår tidning. Också från ÖESK i Stockholm kom det manus ibland och programmen sändes ut

även i Stockholms Närradio under en kortare period. Musiken valdes med omsorg, gärna musik med anknytning till medborgarrättskampen i Östeuropa. Chartaundertecknaren Jaroslav Hutka förekom ofta i våra program.

Närradioverksamheten höll på i flera år, så vi kanske producerade hundratalet program. Det var emellertid en verksamhet som kostade pengar (kostnader för sändningstid och STIM-avgifter) så vi beslutade oss för att avsluta den. Tursamt nog hade programmen uppmärksammats av den närradioansvarige i Saronkyrkan i Göteborg och han bjöd in mig för att varannan vecka gör ett 15 minuter långt inslag om Östeuropa inom ramen för deras sändningar. Det blev något mer fokus på situationen för de troende i Östeuropa, men jag hade ganska fria händer att utforma inslagen. På så sätt fortsatte närradioverksamheten i ytterligare något år.

Från hösten 1978 blev ÖESK inte bara mitt största engagemang, jag skulle vilja påstå att det till och med blev en livsstil som för min del varade i 7–8 år. Vid mitten av 80-talet bildade jag familj och då kunde jag inte längre lägga lika mycket tid ÖESK, även om jag var kvar som medlem fram till 1989. När sedan diktaturena i Öst föll en efter en så var jag långt borta. Då bodde och arbetade jag i Ecuadors huvudstad Quito. Berlinmurens fall såg jag på en liten bärbar svart-vit TV-mottagare och min spanska var vid den tiden fortfarande ganska knagglig så jag hade svårt att riktigt följa nyhetsuppläsningen. Men då önskade jag verkligen att jag varit kvar i Sverige så att jag hade kunnat dela den starka upplevelsen med mina vänner inom ÖESK.

När jag, Urban och Margareta lämnade Prag i februari 1979 tror jag inte att någon av oss fullt ut vågade tro att man drygt tio år senare verkligen skulle slippa ur diktaturens grepp. När vi lämnade Prag visste vi att vi träffat tidigare utrikesministern Jiří Hájek och tre talesmän för Charta 77. Att vi då träffade även en blivande utrikesminister, Jiří Dienstbier, kunde vi inte ens ana.

Kanske var vi inte så naiva ändå, som trodde på möjligheten av ett demokratiskt, av Sovjet oberoende Tjeckoslovakien.

Moritz Saarman

Civilingenjör, radiobasutveckling Ericsson AB

MILOSLAVA SLAVÍČKOVÁ

Kolem Nobelovy ceny za literaturu udělenou Jaroslavu Seifertovi

Tento text je vzpomínkou na některé snahy, které ve Švédsku předcházely rozhodnutí udělit Nobelovu cenu Jaroslavu Seifertovi. Do těchto vzpomínek jsem zařadila informaci o překladech Seifertovy tvorby do švédštiny a o vydávání Seiferta ve Švédsku vůbec. Není sice třeba připomínat, že Seifertovo dílo získalo světovou proslulost díky Švédské akademii, ale je jistě zajímavé připomenout, že k zpřístupnění Seifertova díla ve švédštině došlo díky úzké spolupráci Švédů s Čechoslováky (ve velké většině s českými emigranty).

S první snahou o to, aby Jaroslav Seifert získal Nobelovu cenu, jsem se setkala, když jsem v zimě roku 1974 nastoupila na místo lektorky češtiny na Slovanský ústav Lundské univerzity. Vedoucí ústavu profesor Lubomír Ďurovič mi tehdy sdělil, že navrhuje Jaroslava Seiferta na Nobelovu cenu a že já jako lektorka češtiny mám připravit podklady k formulaci jeho návrhu. Profesor Ďurovič měl totiž ze svého postavení švédského univerzitního profesora právo navrhopvat kandidáty na Nobelovu cenu ze svého oboru. Tehdy jsem se od něho dozvěděla, že návrh na Nobelovu cenu pro Jaroslava Seiferta podal také světoznámý lingvista Roman Jakobson, znalec české literatury.

Prosadit Jaroslava Seiferta jako kandidáta nebylo jistě snadné, protože jeho dílo bylo tehdy ve Švédsku téměř neznámé. Z jeho tvorby byl ve švédštině k dispozici pouhý zlomek: vyšly jednotlivé básně – bylo jich asi dvacet – a teprve v 80. letech se objevily jeho básně ve dvou knižních vydáních:

v jedné bibliofilii a jedné celé básnické sbírce. Básně byly roztroušeny po různých časopisech a výběrech poezie, ale důležité na tom bylo, že jejich překladu se ze švédské strany zúčastnily velmi významné kulturní osobnosti – spisovatel a novinář Birger Norman, knihovník a publicista Harry

Järv – a dokonce i člen Nobelova výboru Švédské akademie Östen Sjöstrand. Spoluúcast těchto známých osobností s českými překladateli zaručovala, že se i jednotlivým básním věnovala větší pozornost. O spolupůsobení Birgera Normana a Östena Sjöstranda se zasloužil nordista brněnské univerzity, docent Josef B. Michl. Michl učil v 60. letech češtinu na univerzitě v Uppsale a navázal tehdy kontakt jak Birgerem Normanem tak Östenem Sjöstrandem. Společně s nimi přeložil řadu básní českých autorů, včetně Seiferta.

Seifertovy básně se objevily ve Švédsku poprvé samostatně péčí Nadace Charty

Seifertovo dílo získalo světovou proslulost díky Švédské akademii...

77 v Stockholmu: v roce 1981 vyšly dvě Seifertovy básně v bibliofilském vydání s fotografiemi Ivana Kyncla. Byly opatřeny prostým názvem *Two poems. Tvá dikter* (Dvě básně). Bibliofilie obsahovala paralelní text anglický a švédský v překladu Harry Järva a Josefa Brettschneidera. (Josef Brettschneider je ovšem pseudonym a je na překladateli samém, aby své pravé jméno prozradil.) V roce 1982 vyšel *Pestmonumentet (Morový sloup)* v překladu Roy Isakssona ve spolupráci s Helenou Friedlovou. Sbíрка vyšla v nakladatelství Fripress, o němž se tradovalo, že to je nejmenší švédské nakladatelství; mělo rozlohu pouhých deset metrů čtverečních. Lennart Frick, nakladatel a jediný pracovník svého nakladatelství, vydal *Morový sloup* ve 300 exemplářích, z nichž mu do vyhlášení ceny zůstalo 250. Ale Nobelova cena všechno změnila – již 11. října odcházeli z nakladatelství novináři a knihkupci s náručí Seifertových básní. Ještě v roce 1984 vyšla další dvě vydání *Morového sloupu*.

Že se Seifert dostal do užšího výběru kandidátů na Nobelovu cenu jsem se dozvěděla někdy na podzim roku 1983. Obrátil se tehdy na mne Anders Ryberg, což byl ředitel Nobelovy knihovny a sekretář Nobelova výboru pro udělování ceny za literaturu. Nejprve mne zavázal k bezpodmínečné mlčenlivosti – jméno kandidáta muselo být zcela utajeno až do vyhlášení výsledku – a pak si ode mne vyžádal zprávu o významných českých spisovatelích, kteří by přicházeli v úvahu k udělení ceny. Moje dobrozdání leží v archivu Nobelovy knihovny a patří ještě dosud k utajeným dokumentům. Mohu jen prozradit, že se nemusím za své návrhy stydět. Brzy potom se na mne Anders Ryberg obrátil znovu s žádostí, abych vypracovala různé podklady o tvorbě Jaroslava Seiferta. Začalo mi být jasné, kam Nobelův výbor upírá své zraky, a čím déle spolupráce pokračovala, tím to bylo zřejmější. Několik dní před 11. říjnem 1984, to jest před dnem vyhlášení ceny, mi zavolal sám Lars Gyllensten, člen Akademie a stálý tajemník Nobelova výboru, a sdělil mi, že mi posílá k překladu do češtiny odůvodnění letošní volby a svůj proslov. To už jsem se tedy o rozhodnutí dozvěděla napevno a slib mlčenlivosti začal být mimořádně tíživý. Ale vydržela jsem. Přeložila jsem oba Gyllenstenovy texty do češtiny a pak jen čekala na oficiální vyhlášení, které potvrdilo, že Nobeovu cenu získal Jaroslav Seifert.

Překladem Gyllenstenových textů však moje práce pro Nobelův výbor neskončila: přeložila jsem ještě do švédštiny Seifertovu řeč, která měla být čtena při předávání ceny. Úryvek z ní byl ihned otištěn ve *Svenska Dagbladet* (můj překlad do švédštiny přehlédl Sverker Holmstedt, můj kolega ze Slovanského ústavu, a na překladu otištěném ve *Svenska Dagbladet* je spolupodepsán). Celý proslov pak vyšel v časopise *Artes* (Jaroslav Seifert, „Nobelföreläsning“, *Artes* 11:2, 1985, str. 3-12).

Chtěla bych však ještě dodat, že jsem jistě nebyla jediná, kdo se na přípravě podkladů pro udělení Nobelovy ceny podílel, jenže při té velké utajenosti celého procesu jsem o případných dalších spolupracovnících nevěděla. S největší pravděpodobností se práce zúčastnil docent J. B. Michl.

Teprve když se stal Jaroslav Seifert nositelem Nobelovy ceny za literaturu, se dostalo jeho dílo ve větším rozsahu ke švédským čtenářům. Vyšlo několik výborů, promyšlených průřezů jeho dílem – a zde je potřeba znovu zdůraznit, že se na všech publikacích účinně podíleli jak Švédové tak Češi, a to jako překladatelé, redaktori nebo výtvarníci, ať to byli emigranti (těch byla většina) nebo v ojedinělých případech specialisté přicházející legálně z Československa (Josef B. Michl).

Josef B. Michl spolupracoval s Östenem Sjöstrandem na knize *Kamp med ängeln* (Zápas s andělem) vydané 1984. Téhož roku vyšla kniha *Mozart i Prag och andra dikter* (Mozart v Praze a jiné básně) v překladu Gulli Michanek ve spolupráci s Helenou Friedlovou a s ilustracemi Jana Kristoforiho. Dagmar Chvojková-Pallasová a Harry Järv spolupracovali na knize *Strängar av spindelväv och andra dikter* (Struny z pavučin

a jiné básně). Helena Friedlová a Susanna Hellvig přeložily Seifertovu básně *Sången om Äppelträdet*, která vyšla v krásné úpravě s ilustracemi Josefa Palečka v roce 1985. František Janouch inicioval v roce 1986 vydání Seifertových pamětí *All världens skönheter (Všecky krásy světa)*, k nimž napsal doslov Květoslav Chvatík, profesor univerzity v Konstanci. Překladaři byli Bengt Ekström, Jan von Hofsten, Karin Mossdal a Vibeke Wennerberg. Já jsem přeložila Chvatíkův doslov, napsala poznámky a práci všech čtyř překladatelů jsem koordinovala. Bylo totiž zapotřebí sjednotit překlady názvů různých lokalit, titulů knih atd., což nebyl lehký úkol i vzhledem k tomu, že překladatelé bydleli daleko od sebe. Nápad svěřit překlad tolika překladatelům nebyl příliš šťastný – přistoupilo se k němu kvůli tomu, že nakladatelství na překlad velice spěchalo. Jenže úroveň překladatelů byla velmi nevyrovnaná: vedle zkušených překladatelů se překladu zúčastnili i překladatelé méně zkušení. Překlad jednoho z úseků pak sklidil dosti velkou kritiku (např. Larse Kleberga).

Díky dobrým stykům Nadace Charty 77 s nakladatelstvím Ordfront se roku 1986 podařilo vydat knihu o Seifertovi: *Att vara poet: Jaroslav Seifert mellan poesi och politik*, kterou sestavili František Janouch a Miloslava Slavičková. Knihu jsme nazvali podle Seifertovy poslední sbírky *Býti básníkem*. Je to soubor studií, fejetonů a básní, který například obsahuje obsáhlou studii významného českého literárního vědce Jiřího Brabce. Brabec, člen českého disentu, zařadil Seifertovo dílo do vývoje moderní české poezie, což bylo ve Švédsku nepříliš známo. Esej přeložila Eva Strömberg Krantz. Kniha obsahovala i esej od Václava Černého, dalšího významného českého literárního vědce, v překladu Ulla-Britt Frankby, dále pak několik fejetonů (od Milana Kundery, Ludvíka Vaculíka atd.) i nově přeložené Seifertovy básně.

Pro básníkovu dílo je ovšem důležitá nejen publicita kolem získané ceny, ale především to, zda i po letech osloví čtenáře. Proto na závěr tematu: „Jaroslav Seifert“ uvádím tuto vzpomínku: Zažila jsem před časem nečekané setkání se Seifertovou poezií, které dokládá, že ve Švédsku přece jenom není zapomenut. Zúčastnila jsem se totiž v jednom malém pobřežním městečku ve Skåne Valpuržiny noci. Slavnost zahajoval místní politik proslovem o potřebě porozumění mezi lidmi a národy, k němuž napomáhá i umění a literatura. Svůj proslov zakončil Seifertovou básní *A sbohem* ze sbírky *Morový sloup*, jejíž poslední verše zní: *Věřím, že hledat krásná slova je lepší, než zabíjet a vraždit*.

Spolupráce s Nadací Charty 77 ve Stockholmu

S Nadací Charty 77 ve Stockholmu jsem začala spolupracovat někdy počátkem 80. let. O Nadaci jsem měla přímé informace od Petera Larssona, člena správní rady Nadace Charty 77, který tehdy s Františkem Janouchem úzce spolupracoval. František Janouch se jednoho dne na mne telefonicky obrátil – patrně na doporučení Petera Larssona – a já jsem se s ním pak při některé cestě do Stockholmu sešla. Nadace potřebovala spolupracovníky, kteří uměli česky a byli ochotni pracovat ideově. Postupem času jsem se zapojila do tří okruhů činnosti Nadace.

Jedna ze tří nejdůležitějších oblastí mé spolupráce s Nadací Charty 77 je Cena Jaroslava Seiferta – byla jsem její tajemnicí od samého zřízení v roce 1986. Vzpomínám si, jak ke spolupráci došlo. František Janouch přijel začátkem ledna 1986 do Lundu v nějaké záležitosti na lundské univerzitě. Při té příležitosti mne navštívil a sdělil mi, že nedávné úmrtí Jaroslava Seiferta ho nejen hluboce došlo, ale současně mu vniklo myšlenku zřídit literární cenu, která by nesla jméno Jaroslava Seiferta. Cena by tak

uctila básnickou památku, ale zároveň měla další důležité poslání: podporovat a povzbuzovat literární tvorbu nezávislých českých a slovenských spisovatelů. Řekl mi také, že je natolik přetížen prací, že potřebuje účinnou (a bezplatnou) pomoc při vedení celé agendy, jinak není tak jisté, že by bylo možno cenu založit a provozovat. Já jsem se cítila touto nabídkou velmi poctěna a ihned jsem ji přijala. Funkci tajemnice Seifertovy ceny jsem zastávala až do podzimu roku 1990, kdy se předání cena poprvé uskutečnilo v Československu; cena byla slavnostně předána ve Valdštejnském paláci básníku Emilu Julišovi. Od té doby je sídlem Ceny Jaroslava Seiferta Československo, respektive Česká republika.

Pro porotu exilové Ceny se Františku Janouchovi podařilo získat významné kulturní osobnosti jako je Josef Škvorecký, Antonín Brousek, Jiří Gruša, Jiří Kolář, A J Liehm, Sylvie Richterová, Jan Vladislav – a dokonce Milan Kundera, který se jinak podobným úkolům vyhýbal. (Milan Kundera zaštil svém jménem autoritu poroty, ale pracoval v ní krátce – necelé dva roky.) Důležité bylo, že členy poroty nebyli pouze exulanti, ale i Václav Havel, Milan Jungmann, později Vladimír Karfík. První porota prodiskutovala a zformulovala stanovy Ceny. Vzpomínám si, že díky návrhu Milana Kundery se Cena dosud neuděluje za celoživotní tvorbu, ale za vynikající dílo, které vyšlo v předcházejícím roce.

Nadace Charty 77 měla zájem na tom, aby se o Seifertově ceně nejen vědělo v širokých exulantských kruzích, ale aby ji československá emigrace přijala za svou. Proto byla možnost navrhnout kandidáta otevřená všem, nejen členům poroty, jak je tomu nyní. O této možnosti jsme každoročně psali v exulantském tisku. Mým úkolem bylo přijímat návrhy kandidátů veřejnosti i členů poroty, styk s členy poroty, roztroušenými po různých zemích světa a starost o dodržování termínů, čili o to, aby volba kandidáta byla provedena do poloviny září.

Podle rozhodnutí poroty Ceny Jaroslava Seiferta se v roce 1986 stal prvním laureátem Ceny slovenský spisovatel Dominik Tatarka za svou trilogii *Pisačky*. V roce 1987 získal Cenu Ludvík Vaculík za své fejetony, v roce 1988 Ivan Diviš za sbírku *Žalmy*, v roce 1989 Karel Šiktanc za samizdatovou sbírku *Srdce svého nejez*, v roce 1990 Emil Juliš za sbírky *Bližíme se ohni* a *Gordická hlava*.

Všechny výše jmenované autory jsme představili ve švédštině stručným medajlonem a ukázky z jejich tvorby: Vaculíkovy fejetony v dvojčísle 6-7 *Röster från Tjeckoslovakien* (Ludvík Vaculík, *Vems är världen*, v redakci Františka Janoucha a Miloslavy Slavičkové, Stockholm 1986) a všech pět laureátů v dvojčísle 26-27 *Röster från Tjeckoslovakien* pod titulem *Väntan som inte var förgäves. Introduktion till fem Seifertpristagare* (Nečekali nadarmo. Úvod k pěti nositelům Seifertovy ceny. Sestavila Miloslava Slavičková, Stockholm 1991). Chtěla bych při této příležitosti připomenout, že básně Ivana Diviše a zejména Emila Juliše natolik oslovily Evu Strömberg Krantz, která je překládala, že pak přeložila i další Divišovy a zejména Julišovy básně, které pak vyšly v několika švédských časopisech. Některé však ještě čekají na nakladatele.

Zprávy o udělení Ceny Jaroslava Seiferta jsme posílali švédským novinám a noviny je soustavně uveřejňovaly, i když šlo o autory pro švédskou veřejnost neznámé (kromě Ludvíka Vaculíka). I toto byl projev solidarity a za něj jsme byli velmi vděční.

Druhá oblast spolupráce se týkala vydavatelské činnosti Nadace Charty 77. Spolupráce se vyvíjela postupně. Nejprve se víceméně omezovala na to, že jsem zprostředkovala překlady z češtiny do švédštiny a revidovala je. Mnoho překladatelů byli totiž studenti češtiny, které jsem vyučovala na Slovanském ústavu lundské univerzity. Kdo si vybral ke studiu češtinu, ten měl ovšem zájem a porozumění pro československé problémy a byl také ochoten přispívat svou prací k šíření znalostí o situaci v zemi. Brzy se vytvořil celý tým lundských studentů-překladatelů, kteří

spolupracovali se čtvrtletníkem Nadace Charty 77, s *Röster från Tjeckoslovakien*.

Charakter časopisu se během času poněkud proměňoval. Nejprve se zaměřoval na informace o činnosti Charty 77 a na překlady dokumentů vypracovávaných signatáři Charty 77 nebo jejich spolupracovníky ze „šedé zóny“. Jedno z čísel například přineslo dokument o znečištěném prostředí v Československu. Redigoval je Peter Larsson a překlad pořídil student češtiny Alvar Eriksson. Jiné číslo se zabývalo potlačováním náboženských svobod, a to redigovala Hanna Bouše. Já jsem ze spolupráce na překladech postupně přešla k redigování časopisu, zpočátku většinou ve spolupráci s jinými redaktory (dvakrát například s Michalem Konůpkem a s Františkem Janouchem) a posléze zcela samostatně. Měla jsem štěstí na účinné spolupracovníky – dobrými radami mi přispíval Zdeněk Hejzlar a o technickou stránku časopisu, obálku a ilustrace, se po celou dobu starali pilní a vysoce spolehliví odborníci: Urban Westling a Erik Janouch. Při své redakční práci jsem měla za cíl, aby časopis šířeji informoval o situaci v Československu a získal více autorů. Později, v 90. letech, se časopis stále

více zaměřoval na kulturní dění a literární tvorbu. (Po rozdělení Československa byl čtvrtletník *Röster från Tjeckoslovakien* přejmenován na *Tjeckiska och slovakiska röster* a vycházel pod tímto titulem až do roku 1999.)

Překladatelů byla pěkná řádka. Byli mezi nimi zkušení překladatelé, bohemisté Karin Mossdal, Mats Larsson a Ulla-Britt Frankby, kteří působili v Göteborgu anebo ve Stockholmu, a pak tu byla spousta těch, kteří studovali – nebo už vystudovali – češtinu v Lundu: Eva Strömberg Krantz, Håkan Edgren, Alvar Eriksson, Tomas Björkman, Annika Hill, Dick Nilsson, Johan Pettersson, Jaako Meri, Pavla Slavičková, Vibeke Wennerberg a další. Bylo velkým privilegiem mít kolem sebe tolik zaujatých překladatelů z češtiny a pro studenty to zase byla vítaná příležitost vidět své překlady v tisku a vyzkoušet si znalosti češtiny v praxi. Někteří z těchto lundských překladatelů pak pokračovali v překladech české a slovenské literatury i mimo rámec *Röster från Tjeckoslovakien*. Byli to zejména Eva Strömberg Krantz, Håkan Edgren, Alvar Eriksson, Vibeke Wennerberg, Pavla Slavičková a Dick Nilsson, který se později ujal i redigování několika čísel časopisu *Tjeckiska och slovakiska röster* a kromě toho psal články o Československu do *Sydsvenska Dagbladet*. Doc. Eva Strömberg Krantz přeložila Havlovy *Dopisy Olze*, povídky Bohumila Hrabala a Lenky Procházkové a množství českých básní. Napsala četné články o českých autorech a nedávno vydala biografii švédské spisovatelky Amelie Posse Brázdrové. Vibeke Wennerberg přeložila ve spolupráci se mnou *Povídání o pejskovi a kočičce* od Josefa Čapka, Håkan Edgren kromě překladů slovenských básní a povídek přeložil (s Michalem Slavičkem) román od Evy Kantůrkové *Černá hvězda*, Alvar Eriksson přeložil povídky od Jaroslava Haška a Jiřího Marka (obojí ve spolupráci se mnou), Pavla Slavičková přeložila mj. několik esejí Václava Havla a texty pro katalog českého kubismu.

V této souvislosti bych chtěla připomenout velké překladatelské dílo Karin Mossdal a její mimořádnou zásluhu o to, že se česká literatura dostala ke švédskému čtenáři v kvalitním překladu. Karin překládala „zakázané“ autory jako je Václav Havel, Ivan Klíma, Alexandr Kliment, Pavel Kohout, Ludvík Vaculík, takže ji velvyslanectví komunistického Československa nikdy neoslovilo a nedostalo se jí žádného ocenění. I když Karin Mossdal byla švédskými kritiky vysoce ceněná a žádaná překladatelka knih, nikdy neodmítla málo lukrativní spolupráci s publikacemi Nadace Charty 77.

(Třetí oblastí mé spolupráce s Nadací Charty 77 ve Stockholmu se týkala vyřizování agendy kolem podpor, které Nadace udělovala jednotlivým knihám vydaným exilovými nakladatelstvími. Tato má činnost však byla zaměřena pouze na spolupráci s Čechy, takže se tématu tohoto vzpomínkového sborníku vymyká.

Stejně tak příliš nezapadá do daného tématu má spolupráce se Sdružením svobodných Čechoslováků v jižním Švédsku. Chci se však o ní alespoň zmínit, protože jsem se činnosti Sdružení intenzivně zúčastňovala: stala jsem se brzy po svém příchodu do Švédska v roce 1970 členkou výboru a ve funkci jsem setrvala až do zrušení Sdružení v 90. letech minulého století. Jednu periodu i jsem byla i jeho předsedkyní.

Bohužel jsem si nepsala deník a všechny materiály, které se této mé činnosti týkaly – stejně tak jako spolupráce s Nadací Charty 77 ve Stockholmu – jsem předala do archivu Ústavu soudobých dějin v Praze. Tam by se ovšem našly doklady o trvale probíhající spolupráci se švédskými organizacemi, politickými stranami i jednotlivými osobnostmi – jako byly například proslovy člena správní rady Nadace Charty 77 ve Stockholmu, publicisty Petera Larssona).

Miloslava Slavičková

Fil doktor, tidigare lektor i tjeckiska, Lunds universitet

JAROSLAV SUK

Švédsko, čs. demokratická opozice a exil

Úvodem bych chtěl vyjádřit vděčnost švédskému státu za udělení azylu československým uprchlíkům a švédskému obyvatelstvu díky za sympatie a konkrétní podporu demokratickému vývoji v tehdejší Československu.

Švédsko bylo pro československou demokratickou opozici a exil důležitou zemí, a to zejména pro činnost nakladatelství Šafrán, jako jedna z důležitých součástí skupiny Listy (Zdeněk Hejzlar a Cyrill John vydávající Listy ve švédštině a jiných skandinávských jazycích) a pro činnost Nadace Charty 77. Výběr Františka Janoucha jako osoby spojené s VONSem a správce ceny Monismanien udělené Chartě 77, nebyl dobře uvážen a ukázal se jako rozporuplný. Ve Švédsku byla přítomna také část českého undergroundu, reprezentovaná jednak Šafránem a jednak osobnostmi, které se tu určitou dobu zdržovaly, z nichž jmenuji hlavně Pavla Zajíčka a Vlastu Třešňáka a bratra Vratislava Brabence, malíře Jaromíra. Nalevo od Skupiny Listy zde působila část redakce časopisu Informační materiály, v nich působila zejména Jitka Bidlasová, Cyril John a po roce 1981 i já.

Švédská strana reagovala na přítomnost této činnosti různým stupněm podpory, ale i jinými způsoby. Švédský stát, vláda, ministerstvo zahraničí, přistěhovalecký úřad, policie a SÄPO respektovaly status quo a s opozicí a exilem žádné spojení nepěstovaly. Naopak, azylová řízení byla rigorózní, často zamítavá. Diplomati na velvyslanectví v Praze neposkytovali jinou pomoc než tu, kterou měli v náplni práce. Švédská bezpečnostní policie dokonce sledovala aktivisty ve Švédsku se stejným podezřením jako jiné cizí elementy a například mi hrdě sdělovala, že je informována o mé účasti na koncertu Undergroundu v Alsasku.

Nicméně každý, kdo měl spojení s domácí opozicí a s politickým exilem, měl politické spojení na švédské scéně, kteří se různou měrou zapojovali do naší činnosti. Etablované politické strany poskytovaly podporu svým ideově blízkým aktérům většinou v zákulisní administrativě a diplomacii, opatrnými neveřejnými kroky. Bývala to většinou pomoc jednotlivým osobám, v poskytnutí azylu, urychlení byrokratických záležitostí, pokud to bylo v jejich kompetenci a nebylo v rozporu s běžnými rutinami. Provázeny byly občasnými proklamacemi odsuzujícími represi, nebyly však spojeny s praktickou pomocí jiného druhu. Každé veřejné prohlášení vyjadřující podporu demokratickému vývoji v Československu a reagující na aktuální represi mělo samozřejmě velký význam.

Méně etablované strany, jako levicové strany, s nimiž jsem já měl co do činění, byly více ochotny riskovat, vozit přes hranice tiskoviny, jezdit do Československa, psát autentické reportáže a mít přímé spojení s disidenty. Nepolitické organizace jako Folket i Bild, Amnesty International, a ve druhé polovině 80. let organizace mírového hnutí

měly své důležité kontakty. Švédské skupiny Amnesty International měly na starost některé politické vězně, například Jiřího Dienstbiera a Jiřího Gruntoráda, i má rodina dostala během mého věznění dopis ze Švédska od jedné skupiny Amnesty International. Nejdůležitějším aktérem zabývajícím se konkrétní prací pro demokratické změny ve východní Evropě byla organizace Östeuropeiska Solidaritetskommittén.

Činnost nepolitických organizací, z mého pohledu mnohem důsažnější než činnost politických stran, dokresluje celkově rozhořčený postoj švédské veřejnosti proti invazi do Československa v roce 1968 a odsuzování politického útlaku a vůbec totalitního režimu. Obrovský zájem švédské veřejnosti jsem mohl sledovat na nesčetných setkáních ve veřejných knihovnách, na demonstracích, v obětavých peněžních sbírkách pro Chatu 77 a pro VONS, v různých organizacích a klubech (Rotary, Lejon), ve školách, v církvi, v některých kulturních institucích a na pracovištích. Je třeba také jmenovat mírnou podporu demokratickým myšlenkám na univerzitách, jež se zabývaly češtinou, českou literaturou a kulturou; slovenštinou a slovenskou kulturou se však téměř nikde nezabývali.

Ovšem praktická exilová činnost přece jen nespočívala ve Švédsku. Amnesty International měla speciální skupinu pro Československo v Dánsku, kde pracovala především Birte Lindell a vydávala pravidelně časopis o Československu v dánštině. Stejně tak byla aktivní skupina Amnesty International ve Velké Británii kolem Jiřího/Georgea Steinera. Další těžiště byla samozřejmě v Německu, mj. v Mnichově, v Paříži, ve Švýcarsku, všechna byla mnohem důležitější než Švédsko. Svou polohou bylo Švédsko důležité pro zaslání méně cenzurované pošty z Finska.

Dnešní zkoumání archivů bezpečnostních složek ukazuje, že švédský exil byl cílem několika agentů rozvědky. Podle seznamů agentů StB jich zde bylo 14, z nich od 1. správy, tedy zahraniční rozvědky,

působil ve Švédsku František Maštera, školený agent, který podepsal Chartu 77 a byl úkolován na chartisty ve Švédsku. Setkával se se svým řídicím orgánem na dohodnutých tajných místech a inspiroval různé dezinformační a provokační akce proti exilu. Jeho činnost mohla být i rozsáhlejší, zatím jsem ji podrobněji nezkoumal. Na Františka Janoucha byla nasazena agentura, která ovšem žádnou činnost nevyvíjela. Dopisy

posílané běžnou poštou mezi Zdeňkem Hejzlarem a Jiřím Pelikánem, tj. mezi Švédskem a Itálií, šly v plombovaných vagónech přes území východního Německa, kde je příslušné orgány odplombovaly, vyjímaly a četly. Na poště 120 na tehdejším Gorkého náměstí, dnes Senovážném, soutěžily brigády rozlepovačů a čtečů dopisů; všechny dopisy ze Švédska a do Švédska byly rozlepovány a čteny. Obsahovaly-li něco „závadového“, byly zabaveny.

Seznam 14 agentů StB, včetně Maštery, který získal podvodně azyl a švédské občanství, jsem předal SÄPO. Bylo však rozhodnuto tyto agenty nijak ve Švédsku nepostihovat. Dále jsem oznámil, že na trestně stíhaných a odsouzených důstojnících StB by mohla být vymáhána náhrada škody způsobená švédskému státu akcí Asanace, tj. např. výdaje, které se mnou a mou rodinou švédský stát měl následkem mého nuceného vystěhování. I zde bylo na odpovědných místech švédské vlády rozhodnuto, že se proti těmto důstojníkům nic nebude podnikat.

Obrovský zájem švédské veřejnosti jsem mohl sledovat na nesčetných setkáních ve veřejných knihovnách, na demonstracích, v obětavých peněžních sbírkách...

Podobně jako na české straně, i na straně jiných států byli agenti. Vím to bezpečně o Dánsku, kde v levicových stranách, jež pořádaly podpůrné akce pro Československo, působili agenti dánské bezpečnostní policie. Podobně byly i švédské menší strany, hlavně levicové, ale i mírové hnutí a ekologická hnutí, předmětem infiltrace státních agentů ve Švédsku, jak se dozvídáme z různých dnešních publikací. Tito pracovníci samozřejmě také různě ovlivňovali aktivity směrem k československému exilu.

Pokud se mám zmínit o své vlastní činnosti v exilu, pak musím přiznat, že pro své tehdejší politické zaměření na ultralevici, pokud obsahovalo tyto ideje, neměla příliš velkou politickou odezvu u československého obyvatelstva. Naštěstí jsem pomáhal všem demokratickým proudům, jak bylo v Chartě 77 zvykem, a v praktické činnosti, tj. dopravě tiskovin do Československa, v informování československé opozice, v dopravě informací ven z Československa a v informování západní veřejnosti, hlavně ve Skandinávii, jsem mohl udělat dost, švédský systém mi v této činnosti nijak nebránil. Našel jsem i dost švédských známých i neznámých přátel, kteří byli ochotni pomáhat materiálně, svou prací a dokonce i riskovat určitá nebezpečí při přechodu hranic do Československa. Na takovou pomoc se nezapomíná. A přál bych si, aby zrovna tak jako Švédsko udělovalo azyl nám, bylo i Česko a Slovensko štědrější v podpoře dnešním demokratickým hnutím v zemích, kde dosud vládne totalita a autoritářský stát.

Jaroslav Suk

Aktiv i Charta 77 och VONS (Kommittén för försvar av orättvist förföljande), fängslad, kom till Sverige 1981. Grundade 1992 översättningsföretaget East-West Service.

Affisch till stödkonsert på Scalateatern 1979.

"Förbjudna ballader" framfördes av Jaroslav Hutka.

OTAKAR ŠTORCH

Narodil jsem se 1933 v Litoměřicích. Pocházím z česko-německé rodiny, ale vždy jsem se identifikoval jako Čech. Dá se říct, že jsem muž nejméně pěti manuálních obživ. Do literatury jsem vstoupil čtyřmi básnickými sbírkami. Navíc básněmi, povídkami a politickými články publikovaných v časopisech a novinách. Vše většinou po dobu exilu, a to obvykle česky.

V roce 1952 jsem byl zatčen a 1953 odsouzen za velezradu k trestu odnětí svobody v trvání dvanácti roků. Roku 1960 jsem se po osmi letech (z nich sedm v „jáchymovském gulagu“) vrátil na amnestii domů. Od roku 1967 v exilu (útěk přes Jugoslávii do Itálie). Od prosince téhož roku ve Švédsku. V povážlivém zdravotním stavu, kdy se mi do hlavy vtíral hořký sarkasmus kohosi zatrpklého („člověk má všechno až když už to nepotřebuje“) jsem prožíval „Pražské jaro“ ve švédské nemocnici. A „Pražské jaro“ jsem sdílel s většinou Čechů a Slováků s nadšením bez hranic! Euforie byla zcela pochopitelná po těch dvaceti letech komunistického despotismu, kdy právo občana na politické sebeurčení bylo mýtem a navíc s tragickým výsledkem. Přes sto tisíc politických vězňů a přes sto padesát popravených za protistátní činnost (lépe, činnost proti diktatuře).

Když naděje spojené s Alexandrem Dubčekem a programem „Socialismus s lidskou tváří“ byly tanky Varšavské smlouvy převálcovány, nastalo dalších dvacet pochmurných „normalizačních“ roků. Jakmile jsem mohl opustit nemocnici, účastnil jsem se stockholmských protestních akcí proti okupaci naší republiky. A v tom duchu jsem se angažoval do konce totality u nás. Několik tisíc stockholmských demonstrujících protestovalo v tomto období vícekrát. Čechoslováci po boku švédských sympatizantů! „Sdružení svobodných Čechů a Slováků ve Stockholmu“, po svém vzniku 1983 až do pádu diktatury doma, plně stálo za každou protestní manifestací ve prospěch pronásledovaných, vězňených disidentů, a souhlasným podpisem podpořilo každou petici namířenou proti trvající okupaci a potlačování hnutí svobody doma. Dagmar Brabencová (tehdejší předsedkyně) a já jsme se za naše Sdružení například zúčastnili v roce 1984 před sovětskou ambasádou demonstrace při dalším smutném výročí 21. srpna. Demonstraci inicioval „Östeuropeiska solidaritetskommittén“. S premiérem Tagem Erlanderem v čele se švédské království po uškrcení „Pražského jara“ příkladně projevovalo. Po okupaci velkoryse poskytovalo Čechoslovákům azyl! Všechny pozdější veřejné projevy solidarity ve Stockholmu s pronásledovanými

Sdružení svobodných Čechů a Slováků ve Stockholmu plně stálo za každou protestní manifestací ve prospěch pronásledovaných, vězňených disidentů...

vězněnými disidenty, kteří po konci „Pražského jara“ nejen neodvolali jako mnozí jiní, ale pokračovali aktivním nesouhlasem s diktaturou, Náš spolek od svého vzniku podporoval! To vše bylo důležité. Mnozí krajané, aby po tolika letech mohli navštívit svou vlast, museli akceptovat podmínky, které jim represivní systém nepřímou uložil, aby návštěva mohla být realizovatelná. A to jim zpravidla zabránilo v očividné politické činnosti proti tomuto systému – i když stále proti němu byli.

Když jsem po zázračném zhroucení komunistického impéria po dvaadvaceti letech mohl konečně navštívit svou vlast, tak jsem doma u majority našich občanů zastihl euforii, jež mi jen potvrdila vlastní názor, že: má-li člověk hlad, chce především chleba, když jej má, chce ve své většině svobodu!

Dodnes pokračuji ve své kulturní a spolkové aktivitě. Dodnes téměř každoročně sestavuji „Procházku českou, ale i slovenskou poezií“, a to v Českém centru Stockholm i na „Českých dnech v Kyrkekvarnu“. Letos to například byla „Procházka českou klasickou poezií“ a před rokem „Procházka poezií Josefa Fouska“.

V roce 2008 jsem za své dlouhodobé krajanské kulturní aktivity obdržel od stálé komise Senátu PČR pamětní medaili. Jsem předsedou stále aktivního „Sdružení svobodných Čechů a Slováků ve Stockholmu“, jež si sice ponechalo původní název, ale to jen z respektu k době jeho vzniku.

A vlastní názor na dnešní situaci pro naši civilizaci, jež také představuje demokratickou strukturu řízení státu? Tu shledávám sice s obavou, ale ne bez naděje. Souhlasím se starou obhajobou parlamentarismu (dle mne stále platnou) W. Churchilla: „Bránit nedokonalé před něčím daleko horším“! Domnívám se, že současné demokracie jsou vážně ohroženy pozvolným gumováním hranice mezi tolerancí a jasným zneužíváním této tolerance. A vnější ohrožení demokratických států? Po nedávném hrůzném počinu norského psychopata konstatoval Europol, že teror islámských fanatiků stále počtem převyšuje všechnen jiný teror v Evropě. Přes povážlivost stavu stále věřím, že pomocí všech občanů, kteří demokracii fandí, si tato uchová své trvání! A to samé si myslím i o naší republice.

Švédsko (i když se za Švéda nepokládám) si budu vážit do konce vlastního života, a nejen pro jeho demokratičnost a jiná pozitiva, ale také proto, že v nelehkém dalším

Hungerstrejk utanför sovjetiska ambassaden i januari 1969 (ur Cyrill Johns privata arkiv).

okamžiku mého života mi poskytlo azyl. Dodnes ale své „druhé zemi“ vytýkám, že v rámci své „neutrality“ usnadnila v druhé světové válce nacistickému Německu napadnutí Norska. Nemluvě o podlézavé diplomacii vůči Stalinovi po konci války. Naopak oceňuji současný švédský zahraniční kurs, jenž se solidárně zapojuje přes nesouhlas „neutralistů“ do vojenských mezinárodních akcí, jež obdržely mandát OSN.

Otakar Štorch

Författare, politiskt fånge 1952–1960. Kom till Sverige 1967.

OTAKAR ŠTORCH: NESMRTELNÁ TRAMVAJ TOUHY

Aj aj aj

Rozvážně pomalu říká vrchnost
a olověným palcem přitisknutým
na krčním tepu
zkracuje trasy svobod

Polita šmírem

Určena k vychcípnutí
ale setrvačností lidské nesmrtelnosti
dál se vleče zemí
tramvaj touhy

Na znásilněných nástupištích
mezi bečícími ovečkami
kdosi slabounce cituje Joba
po temnotách očekávám světlo...

OTAKAR ŠTORCH: SMRT V EXILU

Žízniví v poušti

kterou nám vnutili
pěstouni samozvaní
truchlili jsme neudíveně
nad mrtvými

Pak

krutých kašparů zbaveni
radovali jsme se
a při spouštění rakví
zdrčení
udivení jaksi nechápeme

URBAN WESTLING

Minnen från solidaritetsarbetet för Tjeckoslovakien

När jag som tolvåring hörde nyheterna om ryssarnas invasion av Tjeckoslovakien så var det påtagligt hur man kände historiens vingslag. Från köksradion kom dramatiska TT-telegram, ögonvitnesskildringar från Prag, uttalanden från Moskva och reaktioner runt om i världen. Här i Sverige intervjuades partiledarna och gav sina kommentarer.

För mina föräldrar och äldre syskon måste det ha blivit en påminnelse om Ungern-revolten 1956. Till vårt idylliska Öregrund i Roslagen kom en stor grupp flyktingar som inkvarterades på Stadshotellet. Vi fick en nära kontakt med en av dessa familjer och deras berättelse och öde gjorde ett starkt intryck på oss. Trots att jag själv hösten 1956 bara var några månader gammal, kom dessa två händelser att få en avgörande betydelse för mig.

Min tidigaste erfarenhet av Tjeckoslovakienarbetet var när Östeuropeiska Solidaritetskommittén i februari 1977 hade sin första demonstration för mänskliga rättigheter i Öst. ÖESK hade bildats året innan och samlade personer från alla riksdagspartier utom VPK. Flera av de aktiva var liberaler. Det fanns medlemmar från många folk i Östeuropa och Sovjetunionen, särskilt polacker och ester. Inte så många tjecker men jag minns vagt Otakar Štorch och Egon Lánský bland de aktiva. Egon flyttade efter ett några år från Sverige och blev långt senare vice premiärminister i Tjeckien. Då fick han bland annat ansvar för säkerhetspolisen, vilket han tyckte var skrattretande.

ÖESK gav ut Tidskriften Östeuropa, senare namnändrat till Östeuropa-Solidaritet. Det var en av få tidskrifter i landet som systematiskt försökte ge en annan bild av verkligheten bakom järnridån än den gängse. Föreningen hade verksamhet på ett dussintal platser i landet. Det fanns många medlemmar som inte var rädda för att tänja på gränserna för vad som var tillåtet. Exempelvis klistrade vi ofta upp våra affischer på elskåp och i tunnelbanan, i stället för att tejpa. Annars revs de snabbt ner. Det var förstas olagligt och ett par gånger blev jag själv tagen av polisen och fick affischer, lim och penslar beslagtagna.

Det var förstas olagligt och ett par gånger blev jag själv tagen av polisen och fick affischer, lim och penslar beslagtagna.

En av initiativtagarna och en ledande kraft i ÖESK var Ülo Ignats. Ülo var journalist och hade ett stort kontaktnät. Han kom att bli mycket betydelsefull för solidaritetsarbetet för mänskliga rättigheter i hela det dåvarande Östeuropa. Tyvärr lämnade han oss för

FRIHET ÅT FÅNGSLADE TJECKER OCH SLOVAKER

SOVJET UT UR TJECKOSLOVAKIEN ● STÖD CHARTA 77

Demonstrera torsdag 21 augusti

Samling Humlegården 1800

Talare vid avslutande möte på Sergels Torg:

Carl Lidbom	riksdagsledamot.
Björn Ericson	LO-ombudsman.
Zdeněk Mlynář	fd sekr. i Tjeckoslovakiens Kommunistiska Partis Centralkommitté, en av Charta 77:s grundare.

SEMINARIUM
med Z. Hejzlar och Z. Mlynar
22 augusti kl. 18.30
ABF-huset, Sveavägen 41
Entré 12:—

Utslaget hölls 21 augusti för demonstrationen av...
Lidbom, Carl Lidbom, född 1924, är en av de mest kända svenska fackliga ledarna. Han var medlem i Svenska Metallarbetareförbundet och blev ordförande för dess ungdomsförbund. Han var också medlem i Svenska Kommunistsocialistiska Partiet (SKP) och blev dess generalsekreterare. Han var en av de som grundade Charta 77 i Sverige. Ericson, Björn Ericson, född 1928, är en svensk facklig aktivist och politiker. Han var medlem i Svenska Metallarbetareförbundet och blev ordförande för dess ungdomsförbund. Han var också medlem i Svenska Kommunistsocialistiska Partiet (SKP) och blev dess generalsekreterare. Han var en av de som grundade Charta 77 i Sverige. Mlynář, Zdeněk Mlynář, född 1924, är en tjeckoslovakisk politiker och aktivist. Han var medlem i Tjeckoslovakiens Kommunistiska Parti och blev dess generalsekreterare. Han var en av de som grundade Charta 77 i Tjeckoslovakien.

"Min" affisch från 1980.

bara några veckor sedan. Att Estlands president Toomas Hendrik Ilves hedrade honom med sin närvaro vid begravningen vittnar om hans betydelse.

Inför tioårsdagen av den ryska invasionen planerade ÖESK en demonstration i Stockholm. Det gjorde också Folket i Bild/Kulturfront och 21 augustikommittén, med koppling till tidningen Gnistan och Sveriges Kommunistiska Parti, SKP. Förnuftigt nog enades vi om att samla oss i en gemensam aktion, i stället för att splittra oss på flera olika. Därför bildades Arbetsgruppen för 21 augusti. I den var jag en av ÖESK:s representanter. Vi träffades någon gång på senvåren 1978 hos FiB/K på Herkulesgatan nedanför Brunkebergstorg för att börja planera.

Arbetsgruppen sökte stöd hos politiska och fackliga organisationer för ett upprop med tre paroller: Sovjet ut ur Tjeckoslovakien, Sluta förfölja undertecknarna av Charta 77 och Frige de politiska fångarna.

På tioårsdagen samlades vi i Humlegården för ett fackeltåg. Vid starten släppte vi upp hundratals ballonger i rött, blått och vitt. Tåget blev försenat en halvtimme eftersom Förbundet Kommunist placerade sig i tätan av tåget med sina banderoller som inte övriga deltagare ville stå bakom. Det blev faktiskt slagsmål i ultrarapid, som Expressen skrev på mittuppslaget nästa dag. Det hela löste sig till slut genom att vi helt sonika vände på tåget. Vi gick ut mot Runebergsplan i stället för rakt ner mot Stureplan. Vid Sergels torg talade statssekreterare Kerstin Anér och Jiří Pallas inför de 3 000 deltagarna. Ett imponerande antal, men långt ifrån de massor som samlades tio år tidigare. Den 1968 hastigt arrangerade demonstrationen blev en inofficiell invigning av det då helt nya Sergels torg.

Arbetsgruppen för 21 augusti var en liten men välorganiserad organisation. Den leddes föredömligt av Jan Lisinski, som kom från 21 augustikommittén. Vi hade regelbundna och protokollförda sammanträden, ofta på hans arkitektkontor Arksam vid Slussen eller i ÖESK-lokalen på Heleneborgsgatan 13. Från oss i ÖESK deltog ofta Ülo Ignats, Valda Loorents och Malin Beijer.

Samarbetet gav mersmak och vi fortsatte med olika arrangemang. 1979 hade vi förutom en demonstration även en kulturfest där vi inte bara hade underhållning, utan också sålde tjeckisk öl och korv. 600 korvar gick åt i ett nafs, enligt referat i Gnistan. Tidigare på sommaren ordnades Sovjetdagar på Skansen. Ett halvdussin ÖESK:are, däribland undertecknad, greps då av polisen när vi störde den ryske ambassadörens invigning. För att balansera Sovjetdagarna ville vi förlägga vår kulturfest till samma plats, men Skansenchefen Nils Erik Baehrendtz sade blankt nej. Då fick det bli Vitbergsparken.

Vi ordnade demonstrationer fram till 1983, nu under namnet 21 augustikommittén. Trots våra insatser samlade vi då inte fler än ungefär 500 personer. Det var inte på modet att demonstrera längre, inte heller att kräva mänskliga rättigheter i Öst. Folk gillade inte sovjetsystemet, men ansåg att det inte gick att göra något åt saken. Det kunde vara farligt för fred och stabilitet. Personligen kände jag inte något starkt stöd från det politiska etablissemanget, varken från socialdemokratiskt eller borgerligt håll, med vissa undantag.

Det var alltså inte någon stor grupp som var aktiva med stödarbete. Vi som höll på med det kände väl att om inte vi gjorde det, så blev det inte gjort. Vi fortsatte alltså att gå mot strömmen.

Vid den här tiden lade vi bland annat energi på skriftserien Röster från Tjeckoslovakien, senare Tjeckiska och slovakiska röster. Den kom kom ut kvartalsvis i sammanlagt 50 nummer och gavs ut tillsammans med Charta 77-stiftelsen och Gruppen Listy.

Vi anordnade seminarier och studiecirklar. Tillsammans med Riksutställningar gjorde vi den uppskattade utställningen Förbjudna tankar, som turnerade på bibliotek landet runt och även visades i flera andra länder. Nu finns den i Prag.

Allt eftersom åren gick flöt arbetet ihop mer och mer med Charta 77-stiftelsen. Stiftelsen hade startats 1978 när filmregissören Kenne Fant gav det så kallade Monismanien-priset till Charta 77 för dess försvar av åsiktsfrihet.

Stiftelsen var helt unik och fick en mycket stor betydelse för solidaritetsarbetet, både i Sverige och övriga Skandinavien. Den kom att bli något av ett fönster mot omvärlden för många i Tjeckoslovakien. Vi hade deras välskötta kontor på Norrtullsgatan 65 som bas. Sekreterare var i tur och ordning Inger Bichara, Suzanne Nash och Anna-Lena Löfberg. Vi var många andra som engagerade oss ideellt, och då tänker jag särskilt på Malin Beijer, Miloslava Slavíčková och Erik Janouch.

Stiftelsens ordförande František Janouch presenterade regelbundet stora och spännande projekt. En del av dessa undrade man ju hur det skulle gå med, men på något sätt roddes de säkert och skickligt i hamn. František lyckades alltid hitta finansiering, till och med

Affisch för solidaritetsföreställningen på Stadsteaterns stora scen 1983.

Ett ljusreklamföretag bjud på gratis annonsutrymme inför föreställningen.

till "superprojektet" – insamlingen till strålkniven eller Leksell Gamma Knife. Inte minst betydelsefulla blev de pengar som kom från finansmannen George Soros och hans Open Society Foundation. Flera av de stora priser som gick till Charta 77 och Václav Havel slussades också genom Charta 77-stiftelsen till fängslade tjeckoslovakiska medborgares familjer och till olika kulturprojekt.

Nu ordnade vi också den stora stödföreställningen på Stadsteatern 1983 där Václav Havel hade världspremiär på sin enaktare Felet och Samuel Beckett Sverigepremiär på Katastrof, tillägnad Havel. Utan Stefan Böhm, konstnärlig ledare på Fria Proteatern, hade det inte blivit så framgångsrikt. Till föreställningen på Stadsteatern fick vi lite oväntat hjälp med gratisreklam på en jättelik ljustavla vid Stureplan och en likadan vid Skanstull. Vi lyckades också 1987 arrangera en stödföreställning på Dramatens stora scen.

När Stockholm i maj 1991 fick statsbesök av Václav Havel, var stämningen på topp. Vi skulle äntligen få visa honom stiftelsen. Jag ville hänga upp var sin stor tjeckoslovakisk och svensk flagga tvärs över Norrtullsgatan. Stålwiren som höll upp gatubelysningen tyckte jag var lämplig för ändamålet. Det tyckte inte gatukontoret, som hade varit med om att sådana rasat ner när de överbelastats. Jag lyssnade inte på detta, utan kvällen innan lyckades jag få Kungsholmens brandkår att åka dit och hänga upp flaggorna. På morgonen såg jag dessvärre redan från E4:an att de snott sig i den hårda blåsten. Det var mycket pinsamt men jag såg ingen annan råd än att återigen ringa brandkåren. De kom som väl var dit igen med sin stora stegbil. När limosinerna strax därefter kom, så hängde flaggorna perfekt. Olga Havlová fick blommor och presidenten

blev rörd när han fick se alla buntar med tackbrev från folk som fått stöd. Allt var mycket lyckat.

Innan de gick skrev Havel sin signatur på väggen. Jag hade skaffat extra stora tuschpennor för ändamålet. Två, för säkerhets skull. För övrigt var det sådana här praktiska saker, som att göra layout och originalproduktion, beställa trycksaker, sammanställa pressklipp eller ordna med flaggor till olika arrangemang, som ofta kom att bli min roll i arbetet.

På eftermiddagen kom brandmännen tillbaka för att plocka ner flaggorna.

Många av oss i Östeuropeiska Solidaritetskommittén gjorde också resor till det forna Östeuropa, inkluderat Tjeckoslovakien. 1979 var jag tillsammans med Moritz Saarman och Margareta Hammar i Prag. Där fick vi bland andra träffa de nya talesmännen för Charta 77, Zdena Tomínová, Václav Benda och Jiří Dienstbier. ”Smuggelresor” arrangerades ofta av Pavel Tigrid som gav ut tidskriften Svědectví i Paris eller Zdeněk Hejzlar och František Janouch. Vanligtvis tog vi då med förbjuden litteratur, känsliga brev och annat som inte var lämpligt att skicka öppet. Jag gjorde själv ett antal sådana resor, ibland med svenska eller utländska bilar som hade lönnfack för detta ändamål.

Apropå bilar, så lämnade den 1 januari 1990 en stor skåpbil Charta 77-stiftelsen. Vi hade fyllt den till bristningsgränsen med utrustning som efterfrågades i Tjeckoslovakien. Bilen var även lastad på taket. Mest var det teknisk utrustning som faxar, skrivare och videokameror. Ett problem med datorerna var att de fortfarande hade ett amerikanskt exportförbud som vår regering var tvungen att följa. Vi var därför inte helt säkra på att tullen skulle släppa igenom oss. Ett dokument från stiftelsen förklarade vad det handlade om och efter några minuters nervös väntan fick vi grönt ljus att åka ombord på färjan.

21 augustikommittén hade verksamhet till efter sammetsrevolutionen. Vi konstaterade då att våra tre paroller som vi arbetat för under de här åren, inte längre var aktuella. Alla våra krav var uppfyllda. Då återstod fortfarande arbetet i Charta 77-stiftelsen. Att få vara med om att stiftelsen först öppnar i Tjeckoslovakien och sen flyttade all verksamhet dit, kändes fantastiskt.

När jag får årsrapporten från Charta 77-stiftelsen i Prag är det smått överkligt att läsa om alla spännande projekt. För att ta ett exempel så ordnades i november förra året den tionde konstauktionen till stöd för Bariéry-projektet. Projektet, som är stiftelsens äldsta, syftar till att förbättra villkoren för funktionshindrade. Auktionen gav ett överskott på hela 5 786 820 tjeckiska kronor, eller ungefär 2,3 miljoner svenska kronor. Reklambyråjätten Saatchi & Saatchi sponsrade för övrigt Bariéry förra året med arvode uppgående till 4 849 107 tjeckiska kronor.¹

När vi har vår solidaritetsdag den 27 september befinner sig František Janouch i Prag, där han uppvaktas i samband med sin 80-årsdag. Jag ber att få instämma i gratulationerna!

Förutom det jag nämnt ovan så har alla trevliga kontakter och resor blivit en fin sido-effekt av solidaritetsarbetet. Det känns bra att se att våra insatser inte var förgäves.

Sist men inte minst vill jag tacka de ”tjeckoslovakiska” ambassaderna för att vi fått möjlighet att vara med i projektet Svensk-tjeckoslovakisk solidaritet 1968–1989. Utan ambassadör Jan Káras energi och personliga engagemang hade detta arrangemang inte kommit till stånd.

Urban Westling

Informationsproducent, West Studios och Urban Print

¹ Mer information om Charta 77-stiftelsen och aktuella projekt finns på <http://en.kontobariery.cz>

STEN WISTRAND

Litteraturen var viktig

När Warszawapaktens pansarvagnar förvandlade Pragvåren till höst var jag 14 år, och skam till sägandes tror jag att min dåvarande syn på Tjeckoslovakien skulle kunna sammanfattas med de ryktbara orden om ett litet och avlägset land om vilket vi vet föga. Jag var väl i stort sett engagerad i tjeckiska angelägenheter en gång om året, nämligen under ishockey-VM. Men det var ett för en svensk måhända något egenartat engagemang. Jag höll nämligen på Tjeckoslovakien – till och med i matcherna mot Tre Kronor. Hur detta kom sig har jag ingen aning om. Kanske hade det sitt ursprung i en barnlig nyck som sedan förvandlats till en princip. En sak är i alla fall säker: det hade ingenting med politik att göra. Men en annan sak är lika säker: efter 1968 hade det med politik att göra. Att hålla på Tjeckoslovakien blev nu också ett slags ställningstagande för Pragvåren och mot invasionen och den s.k. normalisering som proklamerats efter att Gustáv Husák tillträtt som partiets generalsekreterare 1969. Ingen kan väl glömma VM-matchen det året mellan Sovjet och Tjeckoslovakien. Att tjeckerna vann just sina drabbningar mot Sovjet framstod som viktigare än att Sovjet vann hela turneringen. På Wikipedia kan man f.ö. läsa följande obetalbara formulering, värdig den gamla Sovjetencyklopedin, om detta VM: ”Turneringen skulle egentligen ha spelats i det dåvarande Tjeckoslovakien, men då bråk och oroligheter utbröt där beslöt IIHF vid en konferens i Genève i Schweiz i oktober 1968 att turneringen istället skulle spelas i Sverige”. Klickar man sedan på länken ”bråk och oroligheter” hamnar man i en artikel om ”Pragvåren” ...

Vi går ett antal år framåt i tiden, till 1977. Jag läser litteraturvetenskap vid Högsolan i Örebro och arbetar extra på stadsbiblioteket. I Bibliotekstjänsts sambindningslista får jag se en recension av

Ludvík Vaculíks *Marsvinen*

och misstänker att den romanen vore något för mig. Vid den här tiden har jag börjat skriva om böcker i studentkårens tidning

Lösnummer och beställer ett exemplar från förlaget.

Det visar sig att denna obehagliga historia, skriven i dialog med Kafka, helt motsvarar mina förväntningar. Strax därpå läser jag Milan Kunderas just översatta *Livet är någon annanstans* och blir inte mindre förtjust. Min nyfikenhet på tjeckisk litteratur är därmed väckt – och i förlängningen även på tjeckisk kultur och historia. År 1977 var också ett utmärkt år att få sin nyfikenhet väckt på. Det var då som Tjeckoslovakien på nytt hamnade i nyhetscentrum tack vare Charta 77.

Slavisten Andrzej Nils Ugglar har i en studie visat hur den polska litteraturens väg till

Det visar sig att denna obehagliga historia, skriven i dialog med Kafka, helt motsvarar mina förväntningar.

svenska läsare i hög grad har varit beroende av utomlitterära omständigheter. Politisk turbulens och nationella katastrofer är vad som krävs för att vi skall finna Polens affärer litteratur vara något som angår oss. Naturligtvis måste det också finnas en översättare till hands, och ett förlag. Ugglas iakttagelser stämmer – tyvärr, får man väl säga – även när det gäller konjunkturerna för tjeckisk litteratur i Sverige. Pragvåren och, inte minst, dess krossande, gjorde landet ”intressant”, och intresset spädades på när dissidentrörelsen på allvar började göra sig hörd. Men det var först mot mitten av 1970-talet som det dök upp förläggare med markant intresse för det som hände litterärt i de länder som sammanfördes under beteckningen Östeuropa. Jag tänker på René Coeckelbergh och Lennart Frick (med Fripress). Av dessa var Coeckelbergh den viktigare när det gällde just tjeckisk litteratur. Det var han som 1977 gav ut inte bara *Marsvinen* utan också Ivan Klímas *Älskande för en natt, älskande för en dag* och Jiří Šotolas *Landstrykare, dockor och soldater* – alla översatta av Karin Mossdal vars betydelse i detta sammanhang knappast kan överskattas.

Den goda utgivningen höll i sig, och jag delgav gärna Örebrostudenterna mina fynd. Coeckelberghs och Mossdal fortsatte med verk av Pavel Kohout, Alexander Kliment och Jiří Gruša, och andra förlag hängde på. Norstedts satsade på Josef Škvoreckýs *Lejonungen*, Forum på Jan Berans *Exercis*, Tiden på Jan Trefulka *Det stora bygget*, Trevi på Ota Pavels *Rådjurens död*, Alba på Eva Kantůrkovás *Den svarta stjärnan* (den manliga dominansen var annars total), Fripress på Ladislav Grossmans *Butiken vid Storgatan* (slovakerna var annars dåligt representerade), Ladislav Fuks *Brännaren* och Jaroslav Seiferts dikter, Berghs på Jan Procházkas ungdomsböcker. Däremot skulle det märkligt nog dröja till 1986 innan Bohumil Hrabal gjorde förnyad entré på svenska med Askelins & Häggelunds utgåva av *Jag har betjänat kungen av England* (Bonniers hade introducerat honom 1968 med *Annons om huset där jag inte längre vill bo*). Som den här uppräknningen indikerar var det emellertid inget förlag utom Coeckelberghs som egentligen uppvisade något konstant intresse för tjeckisk litteratur. Påfallande många gav bara ut en enda bok och brydde sig aldrig om att ens följa upp detta författarskap – även om Bonniers höll fast vid Kundera och Brombergs vid Klíma (när man väl tagit över honom). Men det har osannolikt nog krävts sex olika förlag för att få ut nio volymer Hrabal.

Man bör inte heller glömma Coeckelberghs tidskrift *Jakobs steg*. I dess första nummer, som kom just 1977, kunde man läsa Václav Havels öppna brev till Gustáv Husák, denna lysande analys av realsocialismen i allmänhet och det normaliserade Tjeckoslovakien i synnerhet. I samband med Charta 77 blev det också aktuellt att publicera rörelsens dokument, t.ex. *Charta 77: Dokument om människorätt i Kafkas Prag* (1978) och *Frihet och makt: Röster från Charta 77* (1981). Den senare rymde bl.a. Havels centrala essä ”De maktlösas makt”. Även böcker som blandade personliga minnen och samhällskommentarer – som Zdeněk Mlynářs *Nattfrost* (1980), Jo Langers *Fången i sin övertygelse* (1981), Karel och Ivan Kyncl *Efter vår kommer vinter* (1983) och Milan Šimečkas *Vår kamrat Winston Smith* (1984) – kom ut. Charta 77-stiftelsens skriftserie *Röster från Tjeckoslovakien* (1984–1992) blev viktig, inte minst för att en rad texter av Havel här blev tillgängliga. Däremot skulle det dröja märkligt länge innan Havel presenterades i större format – och svensk teater har aldrig visat honom, eller för den delen någon annan tjeckisk dramatiker, något större intresse (även om Ernst Günther som bryggmästaren i *Audiens* är oförglömlig). För den som på svenska ville följa utvecklingen i Tjeckoslovakien fanns också den nordiska utgåvan av tidskriften *Listy*, och tack vare Harry Järv var det värt att hålla ögonen på *Radix* (som 1983 bytte namn till *Fenix*).

Men utgivningen av tjeckisk litteratur mattades efter hand, och sedan landet efter 1989

övergått från att vara ”normaliserat” till att bli ”normalt” tycks de svenska förlagen helt ha förlorat intresset. Man har i stort sett släppt alla de stora och etablerade författarna från vad vi kan kalla den ”heroiska generationen”, d.v.s. den som stod i centrum på författarförbundets möte 1967 och sedan under Pragvåren. Försöken att lansera nya namn har, med undantag för Jáchym Topol, varit halvhjärtade. Daniela Hodrová och Zuzana Brabcová försvann efter att ha fått blott var sin bok översatt. Förhoppningsvis kan det nystartade Tjeckiensspecialiserade förlaget Aspekt förändra den dystra bilden. Att det drivs av tre översättare kan ses som ett tecken i tiden; i brist på uppdrag från de stora förlagen får man bilda ett eget.

Efter *Lösnummer* fortsatte jag att skriva i främst *Nerikes Allehanda* och är nu verksam för nättidskriften *Kulturdelen.com* – och jag tror mig faktiskt inte ha missat så värst mycket av den tjeckiska litteratur som kommit ut på svenska under alla dessa år. Men mer heroisk än så är dessvärre inte min insats. Jag har också sett det som viktigt att som kritiker inte förvandla sig till ideolog och bedöma litteraturen efter dess värde ”i kampen” eller att endast uppmärksamma det som kunnat tydas som öppen eller dold kritik av en misshaglig och förhatlig regim. En dålig roman är en dålig roman även om den är ute i goda ärenden. Och bland de bra är vissa bättre än andra. Att bortse från det litterära värdet hade helt enkelt varit detsamma som att göra sig till en inverterad upplaga av de tjeckoslovakiska litteraturpoliserna.

Samtidigt var det naturligtvis av vikt att sätta in de enskilda verken i ett relevant sammanhang – och det relevanta sammanhanget kunde bland annat vara realsocialismen och de mer specifikt tjeckiska erfarenheterna. Grušas *Maktens härlighet* och Šotolas *Hälsa ängeln* är sålunda svåra att tänka sig utan tiden efter 1968 som bakgrund. Den senare må utspela sig under motreformationen på 1600-talet, men det är inga större problem att ersätta denna ideologiska kampanj med Husáks av Brezjnev påbjudna normalisering, att i Rom se Moskva och i katolska kyrkan kommunistpartiet. Ändå är det ingen snäv allegori som står och faller med dessa paralleller; den situation och mänskliga belägenhet som Šotola skildrar är av långt större räckvidd än så, precis som Grušas komiska mästerverk – med Jan Kepka som ett slags Švejk och Josef K i skön förening – suveränt överskrider sin tid och plats. Och nog har det sitt intresse att se Alexander Klimentys *Marie – en aningslös kvinna*, *Ledan i Böhmen* och *En lycklig kärlek* som intimt förknippade med hur det tidiga 60-talets försiktiga tövåder och ifrågasättanden övergick i en situation där vågskålen 1967 var på god väg att tippa över mot den kommande Pragvårens eufori för att sedan sluta i normaliseringens hopplöshet med dess fruktlösa försök att fly in i privatlivet. Romanen ”är sålunda inte bara historien om en olycklig människa, det är historien om hela samhället”, löd Klimentys egen kommentar till *Ledan i Böhmen*. Men återigen: hans tre romaner går inte att reducera till ideologi och endimensionella spegelbilder. När Milan Kundera i *Livet är någon annanstans* varvar Prag 1948 med Paris 1968 visade han också tydligt att han var på jakt efter något annat än historieskrivning – precis som *Skämtet* inte bara handlar om stalinismen och dess uppluckring utan i minst lika hög grad präglas av Kunderas ständigt återkommande tema om människans fåfänga försök att skriva sitt liv.

Jag tror att den svensk som läste den tjeckiska och slovakiska litteraturen från den här tiden tvingades och lockades att nalkas en rad frågor om människan i samhället och världen på ett nytt sätt. Här mötte man en större skepsis och en förlorad naivitet, inte minst när det gällde tron på enkla politiska lösningar, men också en blandning av humor och vemod. Det här var trots allt författare som vuxit upp i en stat med totalitära ambitioner och med en officiell retorik som predikade fred och lycka – som ingen trodde på utom möjligen en del i väst. Att läsa deras verk gav också, tror jag, ett slags ackumulerad förståelse för vad som pågick i landet och gjorde det omöjligt att

inte förhålla sig kritisk till den officiella bilden. Den erfarenhet som dessa romaner – och naturligtvis Havels essäer – rymde var uppfordrande och tvingade till eftertanke. Samtidigt visade de att det fanns ett Tjeckoslovakien bakom och bortom såväl propagandan som de västliga fördomarna.

I inbjudan till denna skrift efterfrågades en skildring av skribentens egna insatser för att stödja de demokratiska krafterna i Tjeckoslovakien 1968–1989. Om detta har jag inget sagt av den enkla anledningen att ingenting egentligen finns att säga. Allt jag kan göra är att hänvisa till Ludvík Vaculíks ord: ”Det värsta som kan hända är att ni glömmer bort oss.” Vad jag efter bästa förmåga, och på en liten arena, ändå försökte var att bidra till att förhindra just detta genom att påminna om den strävan efter demokrati och ett civilt samhälle som trots förtrycket inte dog utan tvärtom växte sig allt starkare – och genom uppmärksamma den litteratur som skrevs av författare som i sitt hemland var trakasserade och berövade sina förlag. De böcker som översattes var nästan utan undantag förbjudna i Tjeckoslovakien. Men de representerade landets främsta författare. Efter att det gamla författarförbundet upplöstes och ett nytt och partitroget bildats lär medlemslistan ha presenterades för Gustáv Husák som suckade: Kunde ni inte ha fått med *något* känt namn? I stort sett hela den betydande litteraturen hade gått under jord eller hamnat i exil.

Att läsa dessa tjeckiska och slovakiska författare och skriva om deras verk var allt annat än en uppoffring. Det var en intellektuell stimulans och ett rent nöje.

Sten Wistrand

Fil dr och lektor i litteraturvetenskap, Örebro universitet

CHRISTER ÅKERLUNDH

Minnen från solidaritetsarbete 1976-1984

Den 1 maj 1976 tog jag emot ett flygblad när jag var inne i Stockholms city. ”Strejkrätt åt de sovjetiska arbetarna” löd rubriken. På det orangea A4-arket berättades det om en organisation med namnet ÖESK, Östeuropeiska Solidaritetskommittén.

ÖESK arbetade efter parollerna:

- Fria val i hela Östeuropa
- bekämpa Sovjetimperialismen
- solidaritet med den demokratiska oppositionen i Östeuropa.

ÖESK:s första egna demonstration på Sergelstorg den 26 februari 1977. Vi blev 250 deltagare. Det är jag som står till höger och håller banderollen med texten ”Sovjet ut ur Tjeckoslovakien”.

Det var väldigt ovanliga slagord i en tid då gaturummet översvämmades av banderoller och plakat om förtrycket i Latinamerikas militärdiktaturer och då den enda imperialism det talades om var USA:s.

Jag gick på ett möte där författaren och exilesten Alex Milits pratade, eller närmast kåserade, om de mer absurda sidorna av varubristen i Sovjetunionen och om hur ett helt folk tvingats bli fixare och trixare för att få vardagen att fungera. Jag blev rätt tagen av hans skildring. Ett par veckor senare gick jag med i ÖESK.

Den första Tjeckoslovakienaktiviteten jag deltog i var en demonstration den 21/8 1976, på årsdagen av den sovjetiska inmarschen. Vi var 1500 personer som marscherade. Inte bara ÖESK utan många andra organisationer fanns representerade. Våren 1977 publicerade svenska tidningar ett upprop för Charta 77. Det var på initiativ av öesk:are som uppropet tillkom. Chefredaktörerna för de fyra stora stockholmstidningarna och

flera fackförbundstidningar undertecknade uppropet.

En av ÖESK:s grundare, Ülo Ignats, var liberal. När vi öesk:are behövde träffas lånade vi i början därför FPU:s, Folkpartiets ungdomsförbunds, lokal på Ansgariegatan och sedan Varvsgatan. Men jag förstod snabbt att ÖESK inte var en rent liberal skapelse. Folk från alla möjliga politiska partier, från sovjetkritiska kommunister och socialdemokrater till moderater, anslöt sig. Vi förenades av vårt försvar för mänskliga fri- och rättigheter.

Jag blev mycket aktiv i ÖESK. Från och med hösten 1976 tillbringade jag mer tid med öesk:are än med mina vänner. Jag började skriva artiklar i ÖESK:s tidning Tidskriften Östeuropa och på helgerna stod jag i gången mellan T-centralen och centralstationen och sålde tidningen.

Jag minns otaliga möten i trista, ofta fönsterlösa lokaler, det skramlande ljudet av insamlingsbössorna som vi skakade på Sergelstorg eller utanför Åhléns, spritdoften från de tjocka tuschpennor vi textade med på plakat och otaliga skakiga tunnelbaneresor till och från olika mötespunkter. Jag minns röster på seminarier, appellmöten och demonstrationer och det ”burkiga” ljudet i de bärbara megafoner vi alltid bar på.

Men jag minns också tystnaden.

Många kända svenskar vill i dag framstå som de baltiska staternas bästa vänner och talar i uppskattande ordalag om de demokratiska framgångarna i forna östblocket. Men var fanns de på 1960-, 70- och 80-talen? Jag minns svenska journalisters, kulturutövares, politikers och chefspsykiatrikers tystnad när ÖESK och andra organisationer talade om östregimernas motarbetande av fria fackföreningar eller om användandet av psykiatriska kliniker som interneringsläger för oppositionella. Alltför många svenskar månade om att ha vänskapliga relationer med östregimernas företrädare, med deras organisationer och företag.

Jag minns otaliga möten i trista, ofta fönsterlösa lokaler, det skramlande ljudet av insamlingsbössorna som vi skakade på Sergelstorg eller utanför Åhléns...

Jag minns hur jag och några till handgripligen blev utslängda från ett möte med Svensk-sovjetiska vänskapsförbundet när vi började ställa ”fel” frågor till panelen framme på podiet, jag minns hur jag och Ülo Ignats höll på att få stryk när vi satte upp affischer på Vasagatan sent en kväll, jag minns hur människor gick runt och systematiskt rev ner våra affischer för att sabotera vår opinionsbildning, jag minns hur svårt det var att få in debattartiklar i svensk press, jag minns alla glåpord som kastades efter oss när vi försökte få förbipasserande att ta emot våra flygblad eller lägga en slant i bössan.

Men vi fortsatte envetet att paddla uppströms.

I februari 1977 slöt 28 organisationer och politiska partier upp när ÖESK arrangerade en demonstration från Sergels torg till Humlegården, till stöd för den växande oppositionen i Östeuropa. Efter demonstrationen gick delegationer till de tjeckoslovakiska, polska och rumänska ambassaderna med skrivelser. Samma månad tog också ÖESK initiativ till en namninsamling till stöd för Charta 77-undertecknarna i Tjeckoslovakien. Den insamlingen fick faktiskt stort stöd i Sverige, vilket var väldigt glädjande. Fackföreningar, nästan hela Dramaten, skolor, med flera ställde sig bakom. Den våren hade 80 000 svenskar undertecknat.

Utöver Charta 77 lade ÖESK under den här perioden mycket kraft på att uppmärksamma KOR, Kommittén för arbetarnas försvar, som bildades i Polen hösten 1976 för att stödja de arbetare som förföljdes av regimen efter att de hade protesterat mot höjda matpriser våren 1976. Vi stödde också Helsingforsgrupperna i Sovjetunionen, som övervakade efterlevnaden av paragraferna om mänskliga rättigheter i Helsingforsöverenskommelsen. Men varje nummer av Tidskriften Östeuropa innehöll också artiklar om de övriga öststaterna. Då exilösteuropéer anslöt sig till ÖESK kunde vi ta emot ett växande flöde av utsmuglade ögonvittnesskildringar som vi snabbt översatte och publicerade.

Jag tror det var 1977 som ÖESK skaffade en egen lokal, på Heleneborgsgatan på Söder. Det året startade också ÖESK en fond, Östeuropeiska Solidaritetsfonden. ÖESK blev inte längre bara en mottagare och förmedlare av avslöjande material från Öst utan vi började också smugla in saker i Östeuropa, som pengar, böcker och, om jag inte minns fel, en tryckpress. Vi arrangerade en smugglarkurs på hemlig adress ute på landsbygden, där man bland annat fick lära sig hur man upptäckte om man var skuggad och hur man gjorde för att skaka av sig denna skugga.

Trots kurserna åkte en del av våra medlemmar fast vid smugglingsförsök. Ibland stack öesk:are ut huvudet rejält, som när två av dem öppet delade ut flygblad i Warszawa i augusti 1977. Det blev två månaders fri kost och logi i ett polskt fängelse.

Den hösten blev jag redaktör för Tidskriften Östeuropa och mitt engagemang för ett fritt Östeuropa intensifierades ytterligare. Och ÖESK växte. 1978 hade ÖESK fyra lokalavdelningar i Sverige, från Uppsala i norr till Malmö i söder, och kontaktpersoner i sex andra städer. Medlemsantalet hade växt från ett 30-tal 1976 till drygt 600 två år senare. Vi förmedlade talare och gav ut skrifter. Tillsammans med FIB/Kulturfront och 21 augustikommittén arrangerade ÖESK en turné i Sverige med den utvisade Charta 77-undertecknaren och sångaren Jaroslav Hutka. Över 700 människor kom till de fyra konserterna.

Hösten 1979 medverkade jag och flera andra öesk:are i boken ”Mänskliga rättigheter i Öst. Samhällsutveckling och opposition i Europas sista diktaturer” som bokförlaget Prisma gav ut, där ett kapitel ägnades åt Tjeckoslovakien.

Utöver att arrangera den årliga 21 augustidemonstrationen, tillsammans med FIB/Kulturfront och 21 augustikommittén, så påminde vi också om Charta 77:s årsdag på olika sätt. 1979 till exempel ordnade vi ett seminarium där journalisten Jan Mosander, organisationssekreteraren på FIB Peter Larsson, förbundsjuristen på LO Christian Åhlund, samt tidigare chefen för tjeckoslovakiska radion Zdeněk Hejzlar talade.

I tidskriften Östeuropa publicerade vi ett öppet brev från Charta 77, undertecknat av

ÖESK:s ordförande Ülo Ignats vid ett 1 maj-tåg 1977. Med ryggen mot kameran står ÖESK:aren Reidar Österman med det andra numret av Tidskriften Östeuropa, som då fortfarande var en enkel stencilerad skrift.

Jiří Hájek, Zdena Tominová och Ladislav Hejránek, där de varnade för en fördjupad spricka mellan folket och staten om inte stats säkerhetstjänsten upphörde med repressalierna mot Charta 77-undertecknare.

1981 hade ÖESK 985 medlemmar och sju lokalavdelningar. Vi hade medlemmar från Haparanda till Malmö. I Göteborg, vår mest aktiva lokalavdelning, började vi med närradiosändningar. När jag lämnade ÖESK 1985 hade jag ägnat åtta och ett halvt år av mitt liv åt solidaritetsarbete. En period som jag är stolt över och som jag aldrig kommer att glömma.

ÖESK fanns kvar en bit in på 1990-talet, hela tiden med den outröttlige Ülo Ignats i ledningen.

Christer Åkerlundh
Journalist, Helsingborgs Dagblad

Ett av de tidiga numren av Tidskriften Östeuropa som gavs ut av Östeuropeiska Solidaritetskommittén.

ANNEX 1

The Charta 77 Foundation by František Janouch

1

The Charta 77 Foundation

Stockholm – Praha

History, main activities, goals

(1978 – 2011)

František Janouch

2

SHORT HISTORY

Founded in Stockholm in December 1978 to support the signatories of the Charta 77 manifesto, immediately after the Charta 77 received the Swedish Monismanien Prize Active in Sweden until 1995.

Active in the Czechoslovakia & the Czech and Slovak Republics from 1989 until today.

Branches active before 1989:
Støttefondet for Charta 77 in Norway
Dialog med Charta 77 in Denmark
The Charta 77 Foundation, New York
* * *

December 14, 1989, following the meeting between Prime Minister Čalfa, Karel Schwarzenberg, George Soros and František Janouch, the Czechoslovak Charta 77 Foundation was established in Prague with branch offices in Prague, Brno and Bratislava

3

In 1989 Members of the Charta 77 Foundation were (in alphabetic order):
Frode Bakken (Skien),
Malin Beijer (Stockholm),
Alvar Ericsson (Lund),
František Janouch (Stockholm),
Jan Lisinski (Stockholm),
Morten Nilsen (Copenhagen),
Miloslava Slavičková (Lund),
Urban Westling (Stockholm).

During 1979-1989 additionally the following served as Members of the board (in alphabetic order):
Kenne Fant (Stockholm),
Jaroslav Hutka (Rotterdam),
Peter Larsson (Lund),
Carlo Ripa di Meana (Venice, Brussels)
Arthur Miller (New York),
Giacomo Morpurgo (Genova),
Lars Persson (Stockholm),
Per Wästberg (Stockholm).

4

Secretaries of the Charta 77 Foundation (in chronological order):
Inger Bichara
Suzanne Nash
Anna-Lena Löfberg

The Charta 77 Foundation had numerous committees, with many members outside Sweden and even *in pecore* members inside Czechoslovakia, advising and deciding on:

Cultural subventions,
Seifert Prize
Kriegel Prize
Tom Stoppard Prize (the entire jury *in pecore* was in Czechoslovakia)
Tatarka Prize

For many years the agenda of Cultural subventions and that of Seifert Prize was supervised by Miloslava Slavičková.

5

Urban Westling took care of our PR and of most of our printed production: leaflets, Röster, stationary etc.

Prof. Jan Lisinski was indispensable in preparing our large solidarity events etc. Frode Bakken and Dr. Med. Morten Nilsen were very successfully representing us in Norway and Denmark.

A large group was also advising the Computer project. Among them were friends from Solidarity in Stockholm, Joachim Bruss, Přemysl Janýr, Lord Erik Avebury and Erik Janouch.

The activities of the Charta 77 were always consulted in detail with and advised by the Charta 77 spokesmen and other signatories, most importantly by (in alphabetic order): Václav Benda, Jiří Dientsbier, Jiří Hájek, Ivan and Michal Klíma, Eva a Jiří Kantůrkovi, Anna Marvanová, Jiří Müller, Lenka Procházková, Jiří and Jan Ruml, Jaroslav Šabata, Jiřina Šiklová, Milan Šimečka, Věra Štovičková, Milan Uhde, Ludvík Vaculík and many others.

6

The activities of the Charta 77 were always consulted in detail with and advised by many exiled Czechoslovaks, most importantly by (in alphabetic order):

Zdeněk Hejzlár, Cyril John, Pavel Kohout, Karel Kyncl, Milan Kundera, Ivan Medek, Zdeněk Mlynář, Adolf Müller, Vilém Prečan, Jiří Pelikán, Josef Škvorecký, Pavel Tigrid, Jan Vladislav, Josef Žila and many others.

The Charta 77 Foundation also kept close contacts with the Czechoslovak Broadcasting Stations (BBC, Radio Free Europe, Voice of America) and the Editors of the Czechoslovak émigrées journals (Dialog, Listy, Obrys, Svědectví, Západ etc.)

7

Václav Havel was among the most active advisers to the Charta 77 Foundation (See the Václav Havel-František Janouch, Correspondence 1978-2001, Akropolis, Prague 2007. 222 letters, 595 p.)

8

PRIZES AND AWARDS RECEIVED BY THE CHARTA 77 AND BY THE CHARTA 77 FOUNDATION (1978-1990)

- MONISMANIEN PRIZE, Sweden (1978)
- ERASMUS PRIZE, The Netherlands (1986) awarded to V. Havel
- DAGENS NYHETER POLITIKEN GRAND FREEDOM PRIZE, Sweden and Danmark (1989)
- ROTHKO CHAPPEL PRIZE, USA (1989)
- 1/3 OLOF PALME PRIZE, Sweden (1989) awarded to V.Havel
- FRITT ORD PRIZE Norway (1990)

9

The Diploma of the Monismanien Prize:
 "...To the signatories of the Charta 77"

10

MAIN ACTIVITIES(1978-1989)

- Humanitarian Help and Fellowships for Dissidents
- Cultural Supports for publishing samizdat books abroad
- Technical Projects to Support the Czechoslovak "Dissent":
 - Audio program (Jazz Section)
 - Video Program (Original Videojournal, Home Cinema)
 - Portable digital receivers for listening jammed broadcasting
 - Computerization of the Samizdat
 - Development of the Czech and Slovak Professional "Desk Top Publishing" System
- Prizes Established by the Charta 77 Foundation:
 - Tom Stoppard Literary Prize (1983-still ongoing)
 - František Kriegel Prize for Civil Courage (1983-still ongoing)
 - Jaroslav Seifert Literary Prize (1986-still ongoing)
 - Dominik Tatarka Prize (1989-1990, awarded in Slovakia)
 - Josef Vavroušek Environmental Prize (1997- still ongoing)

11

JAROSLAV SEIFERT LITERARY PRIZE

Among the winners of the Jaroslav Seifert Prize are (in alphabetical order)

- Viktor Fischl
- Václav Havel
- Bohumil Hrabal
- Martin Jirous
- Jiří Kolář
- Milan Kundera
- Věra Linhartová
- Josef Škvorecký
- Dominik Tatarka
- Jáchym Topol
- Ludvík Vaculík

12

Josef Škvorecký and Viktor Fischl, the Seifert Prize 2004

13

The ceremony of the Seifert prize in Prague Carolinum (2004)

14

MAIN ACTIVITIES(1978-1989)

- PR for Czechoslovak Dissent:
 - Solidarity evening in the Scala Theatre in Stockholm (1980)
 - "Without Approval from Prague" - Solidarity Evening in the City Theatre Stockholm (1985) with World Premiere of Václav Havel play "A Mistake"
 - Solidarity Evening in Copenhagen (1988)
 - Special Performance of Pushkin Drama (under Directorship of Ljubimov) in the Royal Dramatic Theatre in Stockholm (1988)
 - Collaboration on the Oslo exhibition of Czechoslovak cartoonists (1988)
 - Solidarity Evening in the v National Theatre in Oslo (1988)
 - Touring Exhibition on Czechoslovak Parallel Culture (1981-2007)
- Support for Exile Activities:
 - Support for Ivan Medek Information Service - Vienna
 - Support for Vilém Prečan Documentation Center - Scheinfeld
 - Voices from Czechoslovakia (50 Numbers, in Swedish, some in English)
 - Information on Charta 77 - English Abstracts
- Support and/or co-organization of Different Exile Activities:
 - Festival of Free Czechoslovak Culture in Toulouse (1984)
 - Festival of Free Czechoslovak Culture, Wroclaw (1989)

15

TECHNICAL PROJECTS

•AUDIO PROJECT (assistance to the forbidden Jazz Section). professional taperecorders, copying tape recorders, forbidden records, equipment for the Living room theatre, portable short wave radios

•VIDEO PROJECT Neutralizing Censorship in Czechoslovakia (Home Cinema: colour TV and videorecorders sent via Tuzex, forbidden movies on VHS, support for Original videojournal)

•COMPUTER PROJECT. Professional Desk top "publishing system" for Czech, Slovak and other East-European languages). Over 100 desktops, laptops, printers etc delivered to Czechoslovakia, Poland, Soviet Union prior November 1989

FINANCING OUR ACTIVITIES

•Prizes

•Collections of money

•Support of different organizations:

- PEN Clubs, writers unions, trade unions
- Student organizations, religious organizations, Folket i Bild/Kulturfront etc.
- Foundations
- Fritt Ord (Oslo)
- Soros Open Society
- Oxford East European Publishing Project

16

17

The Charta 77 Foundation was (and continues to be) a...

Foundation of Begging Friars (Nadace žebravých mnichů):

Formulate a project - Find money for it - Do it!

Every crown raised was important...

FINANCIAL HELP TO CZECHOSLOVAKIA

Havels letter to Janouch explaining how the Humanitarian Help is used in Czechoslovakia

18

19

SOME NAMES FROM THE "LISTS" ...

Rudolf Battěk, Otka Bednářová, Václav Benda, Kamila Bendová, Jiří Brabec, Pavel Bratinka, Petr Brodský, Petr Cibulka, Josef Čiřařovský, Ján Carnogurský, Václav Černý, Miroslav Červenka, Jiří Daniček, Ivan Dejmal, Stanislav Devátý, Luboš Dobrovský, Jiří Doležal, Vratislav Effenberger, Zdena Ertelová, Zbyněk Fišer, Jiří Gruntorád, Jiří Gruša, Bohumila Grögerová, Jiří Hájek, Miloš Hájek, Václav Havel, Ivan Havel, Olga Havlová, Zbyněk Hejda, Ladislav Hejdánek, Josef Híršal, Jaroslav Hořec, Jiřina Hrábková, Čestmír Huňat, Milan Hübl, Mikuláš Chadima, Vlasta Chramostová, Jozef Jablonický, Marie Jirásková, Ivan Jirous, Věra Jiroušková, Jaroslav Jirů, Petr Kabeš, Ivan Kadlečík, Zdeněk Kalista, Jiří Kantůrek, Eva Kantůrková, Svatoslav Karásek, František Kautman, Mojmír Kláněský, Ivan Klíma, Alexandr Kliment, Tereza Kohoutová, Božena Komárková, Josef Kořán, Karel Kosík, Karel Kostroun, Iva Kotrlá, Jiří Kratochvíl, Karel Kraus, František Kriegel, Eva Kriseová, Andrej Krob, Daniel Kroupa, Jan Křen, Tomáš Křivánek, Marie Ruth Křížková, Marta Kubišová, Miroslav Kusý, Karel Kyncl

Ján Langoš, Ivan Lemper, Jiří Lederer, Ladislav Lis, Jaromír Litera, Jan Lopatka, Klement Lukeš, Sergej Machonin, Václav Malý, Anna Marvanová, Jaroslav Mezník, Vladimír Mlynář, Dana Mrtvá, Jiří Müller, Bronislava Müllerová, Dana Němcová, Jaroslav Opat, Milan Otáhal, Radim Palouš, Ludvík Pacovský, Karel Pecka, Jan Petránek, Zdeněk Pinc, Petr Pithart, Augustin Podolák, Petr Pospichal, Drahuše Proboštová, Lenka Procházková, Miloš Rejchrt, Zdeněk Rotrek, Věra Roubalová, Jan Ruml, Jiří Ruml, Jaroslav Řezník, Pavel Seifter, Truda Sekaninová, Jan Skácel, Dušan Skála, Karel Sidon, Rudolf Slánský, Eliška Skřenková, Andrej Stankovič, Karel Srp, Julius Strínka, Čestmír Suchý, Oleg Sus, Jaromír Šavrd, Jaroslav Šedivý, Jiřina Šiklová, Libuše Šilhanová, Milan Šimečka sen., Milan Šimečka jun., Jan Šimsa, Anna Šabatová, Jaroslav Šabata, Petruška Šustrová, Dominik Tatarka, Julius Tomín, Zdena Tomínová, Jáchym Topol, Josef Topol, Jan Trefulka, Vlastimil Třešňák, Milan Uhde, Petr Uhl, Jan Urban, Zdenek Urbánek, Richard Urx, Ludvík Vaculík, Marie Valachová, Jan Vodhanský, Josef Vohryzek, Vladimír Vokolek, Václav Vrabec, Ivan Wernisch, Jiřina Zelenková, Rudolf Zukal, Josef Zvěřina.

20

21

This is a list that is far from complete of supported people in Czechoslovakia. The complete lists are kept in our archives. Money was transferred monthly, bimonthly, four, three or twice or even once a year (usually in small amounts of about 500 SEK – at that time it was around 2500 Kč exceeding the average pension [about 1500 Kč]) via the official Tuzex agent Mr. Sven Persson in Göteborg.

It is a remarkable list!

Among the addressees are future President, Prime Ministers, former and future Ministers, Ambassadors, Rectors of universities in Bratislava and Prague, dozens of university professors, highest ranking religious dignitaries in at least four churches (catholic, protestant, old catholic, Jewish) former and future members of Parliaments, known writers, artists, actors, singers, journalist - in one word – the cream of the nation.

All sendings were insured at the state insurance company Československá pojišťovna: several times, when the registered or insured envelopes were lost* (read: stolen), the Charta 77 obtained via Mr. Persson full reimbursement!

Later, when the agenda became too large and complicated for an aging Swedish gentleman, the Foundation started to mail the Tuzex coupons directly - Mr. Persson was only purchasing the Tuzex coupons from Prague, provided us with his stationary and rubber stamp signature. He even offered - strictly confidentially - to share his commission from Tuzex 50/50 with our foundation. So the communist Tuzex was in fact supporting the Charta 77 Foundation. What a Gotham (Kocourkov)! Our executive secretary - Mrs. Susanne Nash did an excellent job. Thank you, Susanne!

22

23

Later the Charta 77 had to computerize the whole agenda to keep a proper control over the financial support sent through the State Tuzex agency to the persecuted citizens sent from the Charta 77 Foundation (1988)

24

The Charta 77 Foundation developed a simple control system: Recipients sent postcards to Mr. Persson in Göteborg (some thousands of postcards are now in archive in Terezín)

25

CULTURAL SUBVENTIONS

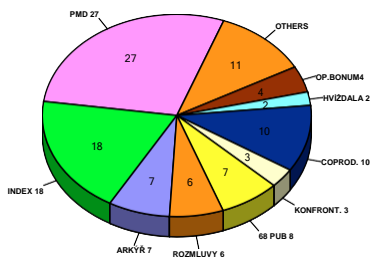
The Charta 77 Foundation, was serving for years as "the Ministry of Culture in Exile", and supported publishing of over one hundred books in dozens of emigreés publishing houses and supported a dozen of journals.

Man does not live on bread alone...

Support for Czech emigreé publishing houses and own book production, journals

26

Nr. of Titles Supported in Different Czech Exile Publishing Houses

27

Benamou, Genevieve, Sensibilités contemporaines. Contemporary Artistic Sensibilities. 70 Artists of Czech and Slovak origin living outside Czechoslovakia. Paris 1985, 297 pp.
 Bondy, Egon, Pražský život. PmD, 1985, 51 pp.
 Černý, Václav, Jaroslav Seifert - náčrt k portrétu. Index, Köln 1984,21 pp.
 Černý, Václav, Paměti 4. 68 Publishers, Toronto 1982,483 pp.
 Černý, Václav, Paměti 4. 68 Publishers, Toronto 1983, 602 pp.
 Cervenka, Miroslav, Dvacet tři palcátů. PmD, München 1986,54 pp.
 Čivný, Lumír, Na dech. PmD, München 1984, 57 pp.
 Dvořák, Ladislav, Šavle meče. Rozmluvy, London 1986, 171 pp.
 Effenberger, Vraistav, Lov na černého žraloka. PmD, München 1987, 152 pp.
 Fikar, Ladislav, Kamen a hrob. PmD, München 1988, 100 pp.
 Generace 35-45. Sborník, compiled by Karel Hvížďala. Edice Arkyl 1986, 344 pp.
 Goliath-Gorovsky, Karel, Zápisky ze stalinských koncentráků. Index, Köln 1986,135 pp.
 Grúša, Jiří, Máma, táta, já a Eda. Česká abeceda. Illust. Miroslav Wagner,1988, 307 pp.
 Hájek Jiří, Setkání a střety. Index, Köln 1983, 293 pp.
 Haukova, Jiřina, Letorosty. Výbor z díla. PmD, München 1987, 133 pp.
 Haukova, Jiřina, Spodní proudy. Verše z let 1985-1987. Opus Bonum, München 1989, 85 pp.
 Havel, Václav, Asanace. Hra o pěti jednáních. PmD, München 1988, 97 pp.
 Havel, Václav, Dopisy Olze. 68 Publishers, Toronto 1985,474 pp.
 Havel, Václav, Largo desolato. Hra o sedmi obrazech. PmD München 1985,99 pp.
 Havel, Václav, O lidskou identitu. 1969-1979. Ed. V. Pračan and A. Tomský. Rozmluvy, 1984, 397 pp.
 Havel, Václav, Pokušení. Hra o deseti obrazech. PmD, München 1986, 109 pp.

28

Hejda, Zbyněk, Blížkosti smrti. PmD, München 1985, 70 pp.
 Hráz, Josef, Vínak vzpomínek. Rozmluvy,1989, 351 pp.
 Hořec, Jaromír, Anežka Česká. Opus Bonum, München 1989, 90 pp.
 Hořec, Jaromír, Špatné rozdané karty. PmD, München 1984, 86 pp.
 Hrabě, Václav, Černé nebe nad městem. PmD, München 1985, 70 pp.
 Chaloupecký, Jindřich, Na hranicích umění. Edice Arkyf, München 1987,158 pp.
 Janský, Pavel, Území tekutých písků. PmD, München 1982, 51 pp.
 Jiros, Ivan, Magorovy labuť písně. PmD, München 1986, 102 pp.
 Juliš, Emil, Blížme se ohni. PmD, München 1987,50 pp.
 Jungmann, Milan, Cesty a rozcestí. Krit. stati z let 1982-87. Rozmluvy, 1988, 386 pp.
 Kabeš, Petr, Peší věc. PmD, München 1987,54 pp.
 Kadlecik, Ivan, Rapsodie a miniaturny. Index, K61n 1988, 65 pp.
 Kalista, Zdenek, Veliká noc. PmD, München 1987, 78 pp.
 Kantůrková, Eva, Černá hvězda. Index, Köln 1982, 485 pp.
 Kantůrková, Eva, Sešly jsme se v této knize. Index, Köln 1980, 191 pp.
 Kantůrková, Eva, Zvěřina, Josef, Dialog o víře. Opus Bonum, München 1984, 69 pp.
 Klífač, Jaroslav, Sociální struktura ČSSR a její změny v letech 1945-1980. Index, Köln 1985, 176 pp.
 Kolář, Jiří, Odpovědi. Index, Köln 1984,81 pp.
 Kolář, Jiří, Očiti svědci. Deník z roku 1949. Edice Arkyf München 1983, 172 pp.
 Kolář, Jiří, Prometheova játra. 68 Publishers, Toronto 1985, 221 pp.
 Komárková, Božena, Původ a význam lidských práv. Konfrontace 1986, 254 pp.
 Komárková, Božena, Sekularizovaný svět a evangelium. Konfrontace, Zürich 1981, 103 pp.

29

Král, Petr, Era živých a jiné texty. Výbor z poesie 1959-1980. Edice Arkyf, München 1989, 183 pp.
 Kriesevá, Eda, Arboretum. Index, Köln 1987,131 pp.
 Kriesevá, Eda, Tereziá a Majda na horách. Rozmluvy, Purley 1988, 115 pp.
 Landavský, Pavel, Soukromá vzpoura. Rozhovory s Karem Hvížďalou, Karel Ritter Verlag, Borin 1988, 236 pp.
 Na střepech volnosti. Almanach české poezie. Compiled and edited by Zdeněk Hrubý, Obrys/Kontur-PmD, München 1989, 167 pp.
 Opat, Jaroslav, Filozof a politik - T. G. Masaryk 1882-1893. Index, Köln 1987, 560 pp.
 Patočka, Jan, La crise du sens. Vol. 1, Comte, Masaryk, Husserl. OUSIA, Bruxelles 1985, 216 pp.
 Patočka, Jan, La crise du sens. Vol. 2, Masaryk et l'Action. OUSIA, Bruxelles 1986, 259 pp.
 Procházková, Jitka, Proč a jak? PmD myslky? Odpovědi na otázky. PmD, München 1986, 100 pp.
 Richterová, Sylvie, Slova a ticho. Edice Arkyf, München 1986, 155 pp.
 Seifert, Jaroslav, Kniha polibků, Konfrontace, Zurich 1984, 192 pp.
 Seifert, Jaroslav, Všecky krásy světa. Index, Köln-68 Publishers, Toronto 1981, 430 pp.
 Sborník českých spisovatelů. Počas o rekongrukcijejní české literatury 1948-1979 (Ed. Jan Bratzer), 68 Publishers, Toronto 1982, 537 pp.
 Srpel 1988. Index, Köln 1989, 203 pp.
 Stanková, Andrej, Význam Josefa Florigana, Opus Bonum, München 1989, 207 pp.
 Steiger, Ivan, Kristofori, Jan, Tausigg, Pavel, Jelinek, Ota, Irinkewitz, Karel, Humor and stumme skrik. Humor and Silent Screams. Charta 77 Foundation Norwegian Branch, Oslo 1987.

30

Šavrd, Jaromír, Cestovní deník. PmD, München 1984, 76 pp.
 Šavrd, Jaromír, Druhý sešit deníku. PmD, München 1986,62 pp.
 Šiktanc, Karel, Jak se tráhá srdce. PmD, München 1983,68 pp.
 Šimečka, Martin M., Zábřeh. Index, Köln 1985,259 pp.
 Šimečka, Pavel, Matka domů. Výbor z díla. PmD, München 1989, 83 pp.
 Tatarka, Dominik, Lisy do věčnosti. 68 Publishers, Toronto 1988, 159 pp.
 Tatarka, Dominik, Navráčky. Index, Köln 1988, 192 pp.
 Tatarka, Dominik, Sám proti noci. Edice Arkyf, München 1984, 116 pp.
 Třešňák, Vlastimil, Bermudský trojúhelník. Index Köln, Edice Paternoster, 1986, 227p
 Vaculik, Ludvík, Jaro je tady. Index, Köln 1988, 331 pp.
 Vaculik, Ludvík, Český snář. 68 Publishers, Toronto 1983, 629 pp.
 Vaculik, Ludvík, Mili spolužáci! Výbor písemných prací 1939-1979. 1. kniha indická. Index, Köln 1986, 123 pp.
 Vladislav, Jan, Adresát Vladimír Vokolek. PmD, München 1984,76 pp.
 Vladislav, Jan, Malé morality. Edice Arkyf, München 1984, 154 pp.
 Wernisch, Ivan, Žil, nebyl. Výbor z díla. PmD, München 1988, 116 pp.
Journals
 Obrys (München), 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989.
 Paternoster (Wien), 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989.
 Lisy (Roma) - Author and subject index.
 Lisy - Charter 77 documents (index 1984).
 Lisy - Čtení na léto, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989.
 Katalog českých a slovenských knih uveřejněných v zahraničí (Dialog, Frankfurt).
 Spektrum (Index on Censorship, London), reprint.

31

Gramophone records

Saša, Jaroslav: *Možná byla láska*, recorded in 1976. (Saša, Jaroslav)
 Hráč, Václav: *Láhevský Pávek*, Audience recorded in 1976. (Saša, Jaroslav)
 Borek, recorded in 1976, released in 1985. (Saša, Jaroslav)

32

FOUNDATION'S OWN PUBLICATIONS

In 1981 the Charta 77 published a Festschrift (in 999 numbered copies) to the 80th birthday of Jaroslav Seifert with Two Unpublished Poems in Czech, Swedish and English.

Three Years later, 1984, Jaroslav Seifert was Awarded the Nobel Prize for Literature

33

Jana Seifertová receiving the Nobel Prize for her father from the hands of King Carl Gustav XIV (1984)

34

From the secret report of the Czechoslovak Ambassador Vachata (C.j. 7492/84) to the Foreign office in Prague: ♦Janouch abused the situation, contacted Seifertova and danced with her. The Embassy is convinced that it was a programmed provocation, since next day photos of Seifertova dancing with Janouch were published on front pages of Swedish newspapers..."

The Czechoslovak government considered this to be a provocation

35

To be a Poet. Jaroslav Seifert between Poetry and Politics

The first Seifert anthology, published by the Charta 77 Foundation in coproduction with Swedish Ordfrond Publisher

Editors: Miloslava Slavičková and František Janouch

36

Memories and documents about the first Czechoslovak Nobel Prize for literature, awarded in 1984 to the Czech poet Jaroslav Seifert

37

A Besieged Culture Czechoslovakia Ten Years after Helsinki

A 300 page book prepared for the Cultural Forum, convened by CSCE in Budapest (1985), documenting the fate of Czechoslovak Culture. Printed and distributed in over two thousand copies.

Published in cooperation with the International Helsinki Federation for Human Rights, Vienna. Editors: František Janouch, Helena Krulichová-Ghassemli, Vilém Pračan and Jan Vladislav

38

Book in photos and words about the life of Charta 77 signatories, published by The Charta 77 Foundation in English and Swedish in cooperation with the US Helsinki Watch Committee and nine (!) other human right bodies in Europe: Fritt ord, Oslo; Help and Action, Paris; Index on Censorship, London; Informatie over Charta, Holland; Intern. Committee for the Support of Charta 77, Paris; Listy, Rome; Norwegian Helsinki Committee, Oslo; Stichting European Human Rights Foundation, London; Stottefondet for Charta 77, Skien, Norway

39

Published in Swedish on the initiative of the Charta 77 Foundation

40

Bohumil Hrabal, Obsluhoval jsem anglického krále

(I served the English King)

Askelin&Hägglund, Stockholm, 1985

(Initiative of the Charta 77 Foundation)

41

Published by the Documentation Center in Scheinfeld in cooperation with the Charta 77 Foundation

This is the first book fully prepared on the computer, sent by the Charta 77 Foundation to Václav Havel, smuggled on a floppy disk to Germany and printed from the computer file.

42

Forbidden Thoughts

An Exhibition about the Parallel culture in Czechoslovakia, organized by the Swedish 21st August Committee, the Charta 77 Foundation, Swedish State Exhibition Co, ABF (Arbetarnas Bildningsförbund) and the Swedish Writers Union.

(Shown in about 30 Swedish cities, and also in Oslo, Helsinki, Copenhagen, Rotterdam, Toulouse, Prague and Berlin)

43

The Power of the Powerless

A catalogue for the touring exhibition (Stockholm 1982)

44

Forbidden Thoughts - travelling exhibition in two collapsible boxes (Box 1 and 2), now deposited at Libri Prohibiti in Prague

45

Without a permission from Prague

A Programme for the Gala evening, Stockholm, 1983

46

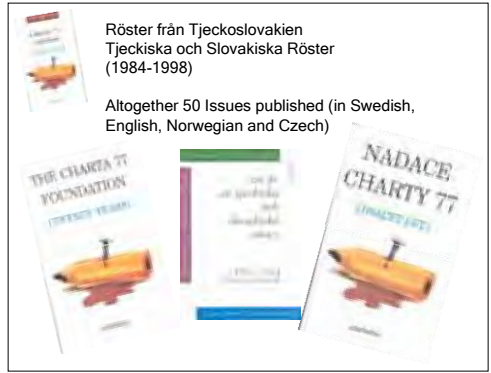

47

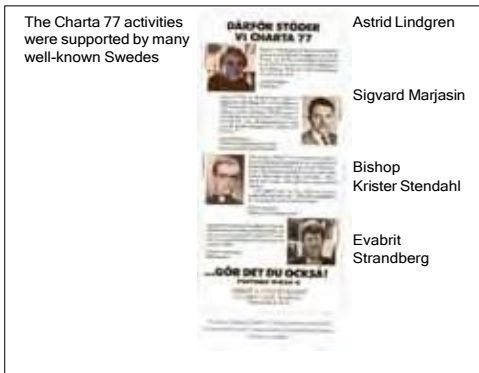
Röster från Tjeckoslovakien
Tjeckiska och Slovakiska Röster
A periodical, published by the Charta 77
Foundation (1984-1998)

48

Röster från Tjeckoslovakien
Tjeckiska och Slovakiska Röster
(1984-1998)
Altogether 50 Issues published (in Swedish,
English, Norwegian and Czech)

49

The Charta 77 activities
were supported by many
well-known Swedes

Astrid Lindgren

Sigvard Marjasin

Bishop
Krister Stendahl

Evabrit
Strandberg

50

Tens thousands of posters
and postcards were
distributed in Europe and
USA

51

One of the posters inviting to
demonstrate against
the Soviet invasion of
Czechoslovakia in 1968.
(Organized by 21 augusti
kommittén, Östeuropeiska
Solidaritetskommittén and
Folket i Bild/Kulturfront)

52

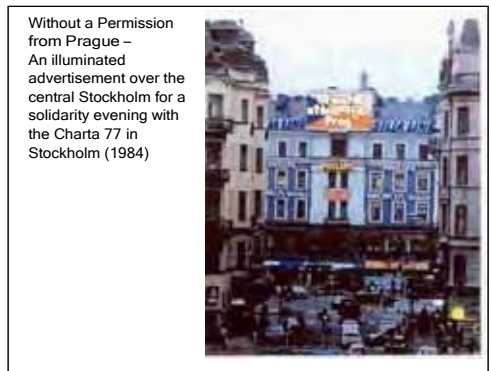
53

The Poster for the Gala
performance for the Charta 77

◆Without a Permission from
Prague" with world premiere
of Havel play ◆The Mistake" and
the Swedish premiere of
Samuel Becket's play ◆The
Catastroph" (Dedicated to
Václav Havel), Stockholm,
1984

54

Without a Permission
from Prague –
An illuminated
advertisement over the
central Stockholm for a
solidarity evening with
the Charta 77 in
Stockholm (1984)

55

Poster from the middle eighties (author Peter Puide) and its "corrected" version in 1990

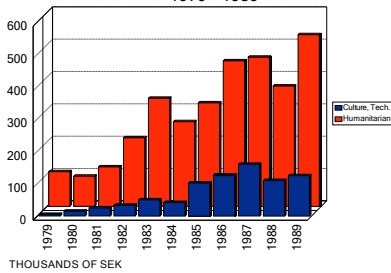

56

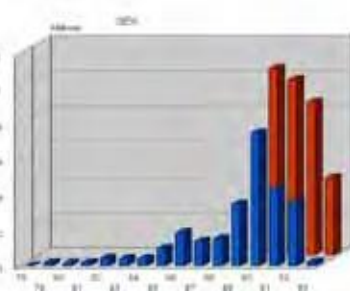
57

SUPPORT FOR PERSECUTED AND CULTURAL AND TECHNICAL AID
1979 - 1989

58

„INCOME OF THE CHARTA 77 FOUNDATION IN STOCKHOLM AND PRAGUE

59

The Charta 77 Foundation was the only of the emigrees organisations which successfully managed to establish itself in Czechoslovakia.

The Charta 77 Foundation became an example and a driving force for an incredible "foundation boom" in the nineties in the Czechoslovakia and in the Czech Republic

60

MAIN ACTIVITIES (1989-2011)

- Support for the civil society
 - access to modern communications, computerization
 - technical and financial support for free press and publishing houses
- Removing isolation and barriers in the society
 - financing trips abroad
 - purchase of books and journals
 - language training
- Cultural support: publication of books, exhibitions, show Projects Miša: Leksell Gamma Knife for Czechoslovakia Barriers (1992 – ongoing) Ostrovy Života Article 35 (1994-98) Astra 2000 (1998-2003) Art Saloons and auditions (10 prior 2011)

61

FINANCING THE CHARTA 77 FOUNDATION ACTIVITIES IN CZECHOSLOVAKIA AND IN CZECH REP.

• 1990-1992: Partially from the Soros Foundation and the assets of the Charta 77 Foundation

- After 1993 Exclusively through
 - Large scale collections of money from population
 - from Czech companies
 - through the Art Saloons and Auctions and also
 - through one-off contribution from the State Foundation Fund

In 2010 the Charta 77 Foundation was among the 2-3 largest in Czech Republic and number one among the "self-financed" Foundations.

Income: 75 291 311 Kč
Foundation Capital: 76 616 350 Kč

62

MÍŠA ACCOUNT

1990 the Charta 77 Foundation was asked to finance a brain operation in Stockholm for a Slovak boy Miša at the unique Swedish instrument Leksell Gamma Knife. A nationwide collection of money started (within 17 months over \$ 3 millions were raised from millions of citizens). In October 1992 the Czechoslovak Leksell Gamma Knife started to operate at the Na Homolce Hospital in Prague and 2009 10455 operations were performed. The instrument was owned by the Charta 77 Foundation. The Foundation provides yearly 10 free operation for Ukrainian children.

63

Number of operations covered with LGN in Prague
24.10.1993-31.12.2002
(2002 - operational programme)

Astrid Lindgren donated the first 4280 SEK for Miša's operation

Miša Budinski

President Václav Havel's check

Nationwide collection to Miša's account
April 1993 - October 1992

64

50, 100 and 500 Kč Miša's stickers

Mrs Olga Havel and Queen Silvia of Sweden visiting the LGN clinics (May 1995)

Cardinal M. Vlk consecrating LGN in Prague

65

BARRIERS ACCOUNT

The project goal is to remove all barriers which prevent disabled citizens to be fully integrated into Society.

The project was started in 1993 with an unique collection of money: each month around 50.000 Czech citizens contributed at least 20 Kč. The project is fully transparent – everybody can see over internet how the collected money is used.

Since 1993 the Barriers Account raised and distributed 142 029 919 Kč to 8113 Applications

The Barriers Account project supports especially the purchase of: Orthopedic mechanic trucks, digital headphones, Special three-wheelers, car seats, folding carriages, Electric scooters, Barrier-Free arrangements, The special barriers scholarship, personal assistances

66

ISLANDS OF LIFE

Goal of the project: To finance the purchase of equipment for the intensive care units and traumatological units in children clinics in entire Czech Republic.

Partners of the project: companies Danone, Opavia LU, Procter&Gamble, Pepsi Cola and Vitana.

The idea of the project: The companies are donating a small sum from each sold product to the foundation.

From Pennies the Foundation is Getting Millions.

The Charta 77 Foundation so tested a new way of obtaining funds for the Non-Profit sector.

During three years the Charta 77 Foundation raised 25 Millions Kč. 18 clinics were supplied with sophisticated equipment and lifes of many children were saved

67

Since 1993 ten artistic saloons and auctions took place - totally contributing over 40 millions Kč for the Barriers Account

68

COMPUTERS AGAINST BARRIERS

The Project was started 1996 with Microsoft as a GP.

- Main tasks
 - Support of individuals and organisations (cash, software, hardware)
 - Education, requalification, employment
- 14 Teaching centers, over 4000 trainees, 400 new employments of disabled
- Microsoft donated over 600 kUS\$ in cash and over 3000 licences,
- Over a thousand second-hand computers were donated and distributed

69

Network of teaching centers in the Czech Republic

Bill Gates meeting with the trainees in Prague, 2004

Total value of the project is over 4 mil US\$

70

Letter of Bill Gates to the Chairman of the Charta 77 Foundation (2004)

71

During 1978-2010 the Charta 77 Foundation raised and distributed around or even over 1.000 mil Kč

Remark

Foundation's assets were kept during the first 15 years in six different currencies (SEK, DM, Sw.Fr., US \$, Kčs and Kč) and extreme exchange rates fluctuations over a period of more than 30 years make more exact estimate difficult.

72

THE CHARTA 77 FOUNDATION IN 2011

Board:

František Janouch, Chairman, Physicists, Stockholm/Praha
Gita Tučná, Vice Chair-Woman, Economist, Praha
Evžen Hart, Manager, Praha

Members:

Andrea Bartoňová Ferancová, Praha
Robert Bezděk, Lawyer, Praha
Martin Bojar, Physicians, Praha
Jiří Fárek, Economist, Praha
Petra Mašínová, Manager, Praha
Anna Veverková, Journalist, Praha,

Melantrichova 5
110 00 Praha 1
Tel: + 420 224214452
Fax: +420 224213647

nadace77@bariery.cz
www.bariery.cz

Supervisory Board:

Petr Šimčák, Manager, Chair, Praha

Members:

Marie Kousalíková, Economist, Praha
Jan Mühlfeit, Manager, München/Praha
Božena Jirků, Executive Director

73

The Leksell Gamma Knife, purchased in 1992 and owned by the Charta 77 Foundation was used at the Nemocnice na Homolce, became one of the most successful LGK among the 280 LGK centers operating worldwide. The Prague LGK performed 10525 treatments. (This LGK was exchanged for a newer model in 2010.)

Photo:
Last LGK patient
after
the treatment
(2009)

ANNEX 2

Programme of the 27 September 2011 event

Swedish-Czechoslovak
Solidarity 1968-1989

PART 1

- Venue:** Former Czechoslovak Embassy, Florigatan 13
- Language:** Swedish (English, Czech, Slovak; no interpretation)
- Moderator:** Olof Kleberg
- 09:30-10:00** Door opens, coffee
- 10:00-10:05** **Welcome**
Jan Kára, Ambassador of the Czech Republic to Sweden
Peter Kmec, Ambassador of Slovakia to Sweden
- 10:05-11:30** **Panel: Civic activities and initiatives, cultural aspects, role of the Czechoslovak exile groups**
Lubomír Ďurovič
Cyrill John
Peter Larsson
Urban Westling
František Janouch (*in absentia*)
Miloslava Slavičková
Jiří Pallas
Jaroslav Suk
Josef Žila
Mats Larsson
- 11:30-11:45** Walk to the Czech Embassy, Villagatan 21
- 11:45-12:15** **Inauguration of the exhibition at the Czech Centre**
- 12:15-12:30** **Presentation “Škoda cars in Sweden: then and now”**
- 12:30-13:30** **Buffet-lunch at the Czech Embassy**

Swedish-Czechoslovak
Solidarity 1968-1989

PART 2

Venue: Swedish Institute of International Affairs, Drottning Kristinas väg 37

Language: English

Moderator: Disa Håstad

14:00-15:10

Opening bloc

Message from Václav Havel

Agneta Pleijel

Civic society: A brief report from the morning session

Olof Kleberg

**A far away country? Swedish historical framing of
Czechoslovakia in 1968-1989**

Kristian Gerner

Diplomatic reporting from Stockholm and Prague 1968-1989

Catherine von Heidenstam

Jiří Štěpán

15:10-15:30

Break

15:30-16:30

Panel: Politics, diplomacy, media

Pierre Schori

Karl-Vilhelm Wöhler

Lennart Watz

Richard Swartz

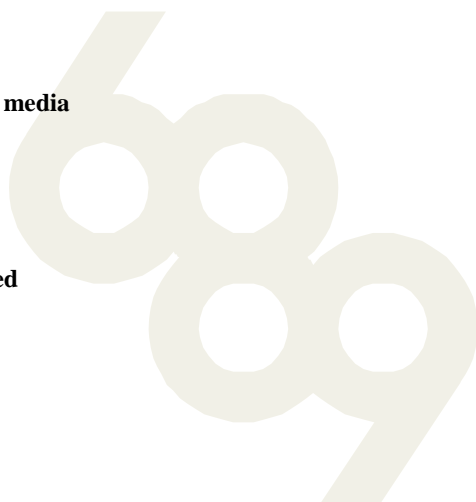
16:30-16:45

Conclusions, lessons learned

Mats Karlsson

16:45-18:00

Reception

ANNEX 3

The actors, Part 1

Olof Kleberg

*1938. Journalist & Freelance. Olof Kleberg has been editor-in-chief of Västerbottens-Kuriren, a regional newspaper in Umeå in northern Sweden for 15 years (1986-2001). Previously editorial writer of Dagens Nyheter. President of the Association of Swedish Liberal Journalists 1990-2000. Since 2001 he is a freelance journalist, writing for some magazines and regional newspapers in Sweden. He has contributed to several books, inter alia on Czechoslovakia.

Lubomír Ďurovič

*1925, Važec, Slovensko; vyrástol a maturoval v Skalici. Študoval na filozofických fakultách univerzít v Bratislave, Prahe a Oslo (1944 – 1950). Učil na univerzitách v Bratislave, Uppsale a Lunde (emeritus od r. 1992). Hostujúci profesor na univerzitách v Aarhus, Yale, Zürichu, Berne a Prahe. Prišiel do Švédska v októbri 1966, v Lunde od 1.10.1972. Politická publicistika v časopisoch Listy (Rím), Proměny/Premeny (USA) (člen redakčnej rady), Horizont (Bern), Svědectví (Paríž), v RFE (Rádio Slobodná Európa) a v švédskej dennej tlači (Sydsvenska Dagbladet), po r.1990 aj Kultúrny život, Mosty (člen redakčnej rady), OS – Občianska spoločnosť (všetky v Bratislave). Úplná bibliografia (do r. 2003) v: E. Ď.: Vybrané štúdie I, vydavateľstvo Veda, Bratislava 2004, ss. 13 – 32; do r. 1989 aj v Festschrift für Lubomír Ďurovič, Wiener slawistischer Almanach, Bd. 25-26, Wien 1990, ss. 13 – 30. Osobný archív (do r. 2009) je uložený v Záhorskom múzeu v Skalici. Člen SVU (Československá spoločnosť pre vedy a umenia s ústredím v USA, jedno lustrum viceprezident), člen výboru Československého dokumentačného centra v Scheinfelde (BRD).

František Janouch

*1931. Nuclear physicists, writer, publicist. Universities in St.Petersburg, Moscow and Prague (Associated Professor). Following the Soviet Occupation 1968 persecuted unemployed. From 1974 Guest professor, Swedish Royal Academy, 1975 deprived of Czechoslovak citizenship. Guest Professor/scientists at many universities around the world. Founder (1978) and President (until today) of the Charta 77 Foundation in Stockholm, presently one of the largest foundations in CR. After the Velvet revolution adviser to President Havel, Ambassador and Head of the Czechoslovak delegation at the Helsinki Follow-up Meeting (1992). EU DED of Science and Technology Center in Ukraine (1996-2000). Author of hundreds of scientific and polemic papers. Author, contributor or editor of/in several dozens of scientific and other books, author of about a dozen books published in many languages. Professor and Doctor Honoris causa at several universities. Scientific interest: weak interaction, nuclear reactions, alpha-decay, nuclear energy, history of physics.

Cyrill John

*1947 i Prag. Bosatt i Sverige sedan november 1968. Är f.n. verksam i Göteborg som leg sjukymnast/akupunktör. Viktigaste exilaktiviteter: januari 1969 hungerprotest utanför sovjetambassaden i Stockholm, redaktör för Östeuropabulletinen, Aktionsgruppen för solidaritet med socialistiska oppositionen i Östeuropa, 1975 internationellt seminarium ”Östeuropa och socialism” i Uppsala, medlem i den tjeckoslovakiska socialistiska oppositionens tidskrift Listys redaktionsråd, medlem i Gruppen Listy, 1978-1983 redaktör för Listys nordiska utgåva.

Mats Larsson

*1957, is Doctor of Philosophy, and since 2003 employed as a senior lecturer at the Institute for Interpretation and Translation Studies, Stockholm University. During the academic year 1996/1997 he was appointed (by the Swedish Institute) as a lecturer in Swedish at the Department of German, Dutch and Scandinavian languages at Charles University in Prague. He also has been active as a literary translator since the 1980's, and has published about twenty books. Apart from Czech literature he has translated children's books from English, German and French. Among Czech authors he has especially translated the works of Bohumil Hrabal. He is one of the founders of Aspekt Publishing House.

Peter Larsson

*1946, Arbete: 1975-1979 Organisationssekretare Folket i Bild/Kulturfront, 1979-1980 Producent Fria Proteatern, 1980-1987 Chef för Riksteatern i Skåne, 1987-1991 Intendent Skånes Konstförening, 1992- Tour operator Ägare av resebyrån Laterna Magica och Laterna s.r.o. Praha, Frilansjournalist, medlem av Svenska Publicistklubben. Publicerat: Med Skrivmaskinen som vapen 1979 (red), Utan tillstånd från Prag 1983 (red), Teaterprogram Pavel Kohout; August, August, Ladislav Smocek; Doktor Burkes egendomliga eftermiddag. Václav Havel: Audiens m. fl., Radioprogram om Charta 77 i Sveriges Radio, Redaktör för Röster från Tjeckoslovakien. Ett stort antal artiklar i Arbetet, Sydsvenska Dagbladet, Aftenposten, Dagens Nyheter, Aftonbladet, Ordfront Magasin, Tempus, Allt om Böcker, Entré, Hufvudstadsbladet, Politiken, Göteborgsposten m. fl. 1976-1990. ”En dåre i Prag Brev Tal Texter” av Václav Havel Symposion 1989, 1990

Jiří Pallas

*1949, Arbete: (i urval): 1968-1972 Československá Televize, ljudtekniker, 1973-1977 Technomat n.p. Administrativt arbete, Tjeckoslovakien, 1973-1977 Manager för trubadurgruppen Saffran, Tjeckoslovakien, 1977 Charta 77 undertecknare, tvungen av STB att flytta till Sverige, 1978 - 1984 Utbildning Systemvetenskapliga linjen Uppsala Universitet, 1978 - 1989 Utgivning av 22 Tjeckiska och Polska grammfonskivor med förbudna konstnärer (Havel, Seifert, Chramostova, Hutka, Kryl, Tresnak, Kaczmarški...) Aktiv deltagande i Östeuropiska Solidaritetskommitténs arbete, 1989- i Tjeckoslovakien: Ansvarig för nedläggning av STB's tekniska verkstäder, Projektledning befolkningsregistret och andra stora statliga projekt, Utveckling av eget internetföretag med radannonser on-line, 1984 - 2004 Sverige: Databasanalytiker (egen företagare), 2005 Studium Journalisthögskolan Stockholm, 2006 - Business Analyst, Business Intelligence Bwin AB., Sverige

Miloslava Slavickova

FD, *1933, is a literary historian, editor and translator. In 1956 she graduated in the field of Czech, French and Russian from the Philosophical faculty of the Masaryk University in Brno. She received a doctorate in Slavonic languages from the Lund University where she taught between 1974 – 1999 Czech language, literature and cultural history. She edited the quarterly Röstert från Tjeckoslovakien (later called Tjeckiska och slovakiska röster), translated into Swedish and Czech and published several studies on Czech as well as on Swedish writers. She focused primarily on the work of Bohumil Hrabal which culminated in a book entitled Bohumil Hrabals litterära collage (Lund 2003; in Czech: Praha 2004). At present she works on various topics concerned with Swedish – Czech literary and cultural relations.

Jaroslav Suk

*1948. Filolog, pedagog a překladatel. Ve studentském hnutí na konci 60. let mj. členem stávkového výboru při generální stávce, člen ilegálního Hnutí revoluční mládeže, odsouzen na 2 roky vězení v procesu s Petrem Uhlem a spol., zakládající člen Výboru pro osvobození Kukala, Havla a Landovského, zakládající člen VONS, signatář Charty 77 od 1.1.1977 a spoluautor vícero jejich dokumentů. V akci StB Asanace donucen k vystěhování do Švédska. Od r. 1981 zahraniční spolupracovník VONS a spolupracovník Amnesty International. 1990-1995 dopisovatel ČTK ve Skandinávii. Nyní vede svou překladatelskou kancelář East-West Service ve Švédsku.

Urban Westling

*1956. Bor i Sollentuna. Informationsproducent efter studier vid Grafiska Institutet, Stockholm. Har arbetat med trycksaksproduktion på reklambyrå, tryckeri och PR-byrå. Driver originalateljén West Studios AB i Birkastan med digitaltryckeriet Urban Print. Tidigare aktiv i Östeuropeiska solidaritetskommittén (ÖESK), Arbetsgruppen för 21 augusti, 21 augustikommittén och Charta 77-stiftelsen.

Josef Zila

*1946, Professor in Criminal Law, Örebro University. Josef Zila studied law at the Faculty of Law, Charles University in Prague (1969-1974). Up to 1984, he had been working as Ph.D.-student and researcher at the Institute for research of State and Law, Czechoslovak Academy of Sciences. He left the country and came to Sweden 1984. He achieved the Master of Law degree at the Uppsala University (1989) and the Swedish Ph.D. degree at the Stockholm University (1992). Since 1992 to 2008, he had been working as a lecturer at the Faculty of Law, Stockholm University. Immediately after his immigration to Sweden 1984, Josef Zila started his activity at the Charta 77 Foundation, where he assisted Mr. Frantisek Janouch. He finished his activity at the Foundation in the year 1990.

The actors, Part 2

Kristian Gerner

Professor Emeritus of History, Lund University. His research and journalism has focused on 20th century Central and East European history and historical culture. He graduated at Lund University in 1984 with a PhD thesis in history *The Soviet Union and Central Europe in the Post-war Era* (Gower 1985). Recent publications include “Building civil society and democracy East of the Elbe: problems and prospects,” in Sven Eliaeson, (ed.), *Building Democracy and Civil Society East of the Elbe* (Routledge 2006), “Lyckades sheriffen? 1989 ur Centraleuropas perspektiv”, i Mats Andrén och Andrea Spehar (red.), *20 år efter järnridåns fall* (Göteborgs universitet 2010) and *Ryssland – en europeisk civilisationshistoria* (Historiska Media 2011)

Catherine von Heidenstam

Former ambassador to Czech Republic. 1973 Second Secretary, Permanent Representation to the OECD, Paris, 1973-1975 Second Secretary, International Development Cooperation, 1975-1983 UN Department and Press Department, 1983-1986 Second Secretary, Swedish Embassy, Hanoi, Vietnam, 1986-1989 First Secretary, Swedish Embassy and Permanent Mission to the UN, Vienna, Austria, 1989-1991 Counselor, Permanent Mission of Sweden to the UN, New York, 1991-1993 Head of Section, Press Department, 1994-1996 Deputy Director, UN Department, 1996 Minister Counselor, Swedish Embassy, Helsinki, Finland, 1996-1998 Ambassador, Swedish Embassy, Tunis, Tunisia, 1998-2001 Ambassador for Human Rights, 2003-2006 Chief of Protocol, 2006 –Ambassador, Swedish Embassy, Prague, Czech Republic.

Disa Håstad

Writer and journalist. She worked for Svenska Dagbladet after graduating from Uppsala university, and then joined Dagens Nyheter where she stayed for 40 years. She was Moscow correspondent in the 70's and 90's, and in between correspondent of Eastern Europe, including Czechoslovakia in 1984-1990. 1998-2007 she was responsible for world economy reporting at Dagens Nyheter. After retirement she is a full-time writer.

Agneta Pleijel

Swedish writer of novels, poetry, essays and plays. She is a former president of the Swedish Pen Club. She has been a literary critic and professor of Drama at the University College Dramatiska institutet. During the 90's she was occupied with literary solidarity work for Poland and Czechoslovakia. Among others she was editor of the literary and political magazine “Hotel Örnsköld” that published important essays, mainly from Polish. Novels and poetry by her are translated into many languages, among them Polish, Hungarian, Czech and Slovak.

Pierre Schori

Swedish diplomat with vast experience in foreign affairs, development cooperation and peacekeeping operations. Pierre Schori was Minister for International Development Cooperation, Migration and Asylum Policy, and Deputy Foreign Minister between 1994 and 1999. He has also served as a Member of the Swedish Parliament, and the European Parliament for the Swedish Social Democratic Group. In 2000, Schori was appointed Swedish Ambassador to the United Nations, a position he held until 2004. In 2000 and 2002 he was the head of the EU Election Observation missions in Zimbabwe. He is presently the chair of the Olof Palme Memorial Fund. He is a member of the Scientific Council of the Finnish Institute of International Affairs, the European Council on Foreign Affairs and a board member of International Alert in UK.

Richard Swartz

Correspondent in Eastern Europe. Born in Stockholm 1945, studied there and in Prague, before in 1976 becoming the correspondent for the Swedish daily Svenska Dagbladet in Eastern Europe, placed in Vienna. In 2009 he changed to Dagens Nyheter, where he is a regular contributor as a columnist. He is also frequently writing for other European dailies and magazines, including the German Süddeutsche Zeitung. Among his books, translated in about a dozen languages, "Room Service" (1996) was a bestseller in Sweden and Germany. His latest book in Swedish is "Vita lögnen" (2010). Richard Swartz lives in Vienna and Croatian Istria.

Jiří Štěpán

Czech historian. He received master's degree in history at the Faculty of Arts, Palacký University in Olomouc in 2002. In 2009 he defended his dissertation "Czechoslovak exile in Sweden after 1948" at the Faculty of Arts, University of Hradec Kralove. He obtained a doctorate in philosophy and since 2006 he works as an assistant professor at the History Department of University of Hradec Kralove, there he lectures on general issues of the 20th century, exile and Scandinavian countries.

Lennart Watz

Former Ambassador to Czechoslovakia, Czech Republic and Slovakia. Born 1935. Degree in law at Stockholm University 1962, Swedish Ministry for Foreign Affairs 1963-2000, Different postings abroad in Brazil, Czechoslovakia, Australia, UNESCO/Paris and Luxemburg, Swedish Embassy in Prague 1966-69, chargé d'affaires October 1968-May 1969, Responsible for trade relations with Czechoslovakia 1969-74 (with communist countries 1971-74), Ambassador to Czechoslovakia 1992, Ambassador to Czech Republic and to Slovakia 1993-96, Retired 2000. Communal and regional political career 2000-2010.

Karl-Vilhelm Wöhler

Swedish diplomat and the former Ambassador to Czechoslovakia.

Swedish-Czechoslovak Solidarity 1968-1989

For a considerable part of the 20th century, Czechoslovakia had been controlled by non-democratic, totalitarian regimes which often did not hesitate to use all kinds of means – including brutal force – against their own people.

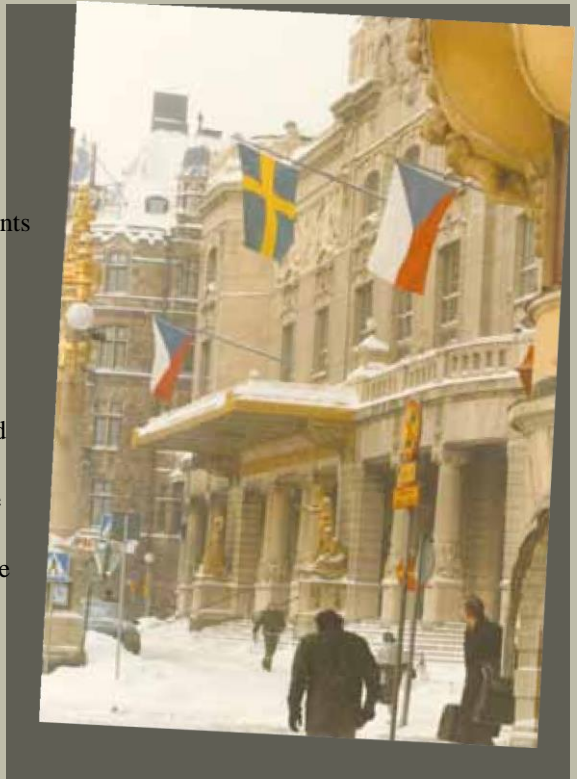
In Sweden, where many Czechs and Slovaks found new homes, such oppression, be it after 1938, 1948 or 1968, invariably stirred feelings of solidarity in both political and civic circles, and gave rise to numerous concrete gestures of encouragement and support.

The last period of communist rule has become a focus of the project called “Swedish–Czechoslovak Solidarity 1968-1989” which seeks to contribute to the understanding of what was happening in Sweden in reaction to the political situation in then Czechoslovakia.

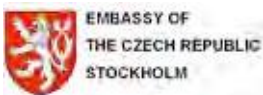
One of the project’s results is this “samizdat” volume which, by its large part, contains an assortment of memories and reflections of some of those who were personally involved – of those which, in one or another way, expressed their disagreement with the political developments in Czechoslovakia and helped to raise solidarity with, and provide assistance to the pro-democratic movement in the country. Among them were politicians, journalists, diplomats, scholars or artists, along with civic activists; both Swedes and representatives of the Czechoslovak exile.

There were many of them, much more than this tiny volume can show. And they all deserve thanks, including those who are no longer among us.

Jan Kára, Ambassador of the Czech
Republic to Sweden
September 2011

ISBN 978-91-633-9554-3

ŠKODA

KREAB & GAVIN ANDERSON
WORLDWIDE

UrbanPrint